

TRAJANJE KAZNENOG POSTUPKA I PRAVO NA KAZNENO SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

*Akademik Davor Krapac**

UDK: 342.722

343.11.01

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: studeni 2012.

Polazeći od postavke da je učinkovit onaj pravično provedeni kazneni postupak čije je vrijeme trajanja bilo primjereno okolnostima slučaja i u kojem je nadležni sud ispravno razlučio nedužnost od krivnje optuženika te kod potonje izrekao zakonsku kaznenu sankciju, autor u prvom dijelu članka istražuje vrijeme trajanja kaznenih postupaka u Republici Hrvatskoj prema podacima o neriješenim predmetima općinskih i županijskih sudova po omjeru ažurnosti i trajanju postupka od kaznene prijave do donošenja odluke. Statistički podaci pokazali su da je opća slika o prosječnom trajanju kaznenog postupka bolja od opće ocjene javnosti o duljini sudskih postupaka kod nas: medijan prosječnog trajanja kazne-

* Akademik Davor Krapac, redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, Zagreb; sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske, Trg sv. Marka 4, Zagreb; profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb. Toč. III.1. i 2. ovoga rada jesu manje izmijenjeni i dopunjeni tekst iz autorovog udžbenika *Kazneno procesno pravo, prva knjiga: Institucije*, IV. izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2010., str. 253 – 255 i 264 – 266. Autor je zahvalan višim ustavnosudskim savjetnicama Sanji Trgovac i Maji Valentinac na pomoći i primjedbama u pripremanju rada. Kratice, češće korištene u radu: EKLP – Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 4. XI. 1950. s protokolima (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/1999, 8/1999 - ispr., 14/2002, 1/2006); ESLJP – Europski sud za ljudska prava; MPGPP – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 19. XII. 1966. s protokolima (Službeni list SFRJ, br. 7/1971; Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993); ZKP/08 – Zakon o kaznenom postupku od 18. XII. 2008. (noveliran 2009. i 2011; Narodne novine, br. 152/2008, 76/2009, 80/2011); ZUSKOK - Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala od 30. VI. 2009 (Narodne novine, br. 76/2009). Ako se u radu uz citirani zakonski članak ne navodi naziv zakona, članak se odnosi na ZKP/08.

nog postupka u 2009. i 2010. godini iznosi 6 – 12 mjeseci, a stopa riješenosti kaznenih predmeta konstantno raste za 2 – 5 %. Također, stopa riješenosti kaznenih predmeta u Hrvatskoj viša je nego u brojnim drugim zemljama članicama Vijeća Europe: iznosi 106 % godišnje, što je bolje nego u 21 zemlji, koje tu stopu imaju nižu od 100 %. To autora navodi na zaključak o netočnosti prigovora u javnosti, često pretjerano medijaliziranog, da kazneni suci slabo i sporo obavljaju svoje dužnosti te uvodi u drugi, treći i četvrti dio članka, u kojima se bavi procesnim formama namijenjenim ekspeditivnom vođenju kaznenog postupka, posebnim procesnim formama namijenjenim sprečavanju i sankcioniranju stranačke zlorporabe procesnih radnji, zaštitom ustavnog i konvencijskog prava na kazneno suđenje u razumnom roku te karakteristikama posebnog pravnog sredstva za ostvarenje prava na suđenje u razumnom roku – zahtjeva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku iz Zakona o redovnim sudovima.

Ključne riječi: kazneni postupak, suđenje u razumnom roku, načelo pravičnog postupka

I. UVODNE NAPOMENE

U jednom novinskom komentaru odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-448/2008 i dr. od 19. VII. 2012. (Narodne novine, br. 91/2012) o ukidanju 43 odredbe Zakona o kaznenom postupku iz 2008. godine (dalje u tekstu: ZKP/08) iznesena je tvrdnja da je usvajanjem toga zakona naša država dobila “oružje za efikasan obračun s visokorangiranim kriminalom” i ujedno je popraćena spekulacijom da je “stari zakon srušen (*sic*) stvari bi se vratile na početak a sve postignuto palo u vodu”. Komentar završava: “Postojeći će se ZKP popravljati ali reaktiviranja starog, jalovog zakona neće biti.”¹ Novi zakon, dakle, morao je biti “efikasan” kad je stari bio “jalov”.

Izraz “efikasan”, inače, često se kod nas koristi kao popularna oznaka kaznenog postupka ili kaznenog pravosuđa koje *izriče kazne* počiniteljima kaznenih djela. Takvo pravosuđe predstavljalo bi “pravnu državu” u naponu snage monopola na javno kažnjavanje. Što je međutim “efikasan” zakon? Ako zane-marimo semantičku razliku između pridjeva “efikasan” u smislu “učinkovit” i “djelotvoran”², koja često dovodi do njihove zamjene, primijetit ćemo da se

¹ Vidi komentar Jelene Lovrić: *Evo zašto suci nisu srušili novi ZKP nego traže njegov redizajn*, Jutarnji list, 21. VII. 2012.

² *Rječnik hrvatskoga jezika* (Novi Liber, Zagreb, 1991.) V. Anića pod *učinkovit* uzima pojmove koristan, plodonosan, efikasan, ali i djelotvoran; pod *djelotvoran* uspješan, koji pomaže, koji povoljno djeluje, ali i učinkovit. Pod “učinkovitim” smatrat ćemo

obično kod nas pod “učinkovitim” kaznenim postupkom razumije onaj u kojem je nekoj osobi izrečena kazna. No, učinkovit kazneni postupak nije onaj u kojem se izriču samo kazne počiniteljima kaznenih djela. Nisu rijetki slučajevi u kojima je sud izrekao kaznu nekome za koga se kasnije pokazalo da nije počinitelj kaznenog djela ili da za nj nije kriv. Tada je očito da kazneni postupak nije bio učinkovit, tj. “koristan i plodonosan”, već je naprotiv rezultirao sudskom zabludom (engl. *miscarriage of justice*). Ona neposredno dovodi u pitanje legitimitet suda i državne vlasti u cjelini, a posredno njezinu učinkovitost.

Kao i svaka druga, sudska zabluda može biti svjesna – kada sud znajući donese nezakonitu i pogrešnu presudu, ili nesvjesna – kada je uvjeren u zakonitost i pravilnost donesene presude, ali presuda ipak ne odgovara stvarnom događaju koji je proglašen kriminalnim. Svjesne sudske zablude, kako nas iskustvo uči, najčešći su rezultat vanjskih utjecaja na suđenje. Najdramatičnije su ilustrirane povijesnim primjerima političkih kaznenih postupaka koji su u svojim ekstremnim oblicima u smrt odveli nebrojeno mnogo ljudi kao političkih protivnika režima koji su u takvim osudama tražili svoj legitimitet.³ Nesvjesne sudske zablude rezultat su različitih pogrešaka činjenične ili pravne naravi, koje su završile suđenje s pogrešnim razlikovanjem krivca od nedužne osobe: krivnja je bila pripisana nedužnoj osobi ili obratno, krivac je oslobođen optužbe za kazneno djelo.⁴

Država koja želi legitimnu akciju svojih vlasti mora urediti kazneni postupak tako da na pravičan način vodi ispravnom razlikovanju krivih od nedužnih. Naš ZKP/08 tu želju iskazuje odredbom čl. 1. st. 1., koja traži da odredbe

za potrebe ovoga rada “efikasnim” u smislu ostvarenja nekog cilja, a “djelotvornim” u smislu da utječe na nečije ponašanje.

³ Usp. zanimljivo i informativno djelo: Laughland, J., *A History of Political Trials From Charles I to Saddam Hussein*, Peter Lang Ltd., Oxford, 2008.

⁴ Postoji opširna literatura o pogreškama u vođenju postupka (*errores in procedendo*) i suđenju (*errores in iudicando*) koje su dovele do sudskih zabluda. Vidi bibliografsku bilješku o takvoj literaturi u nizozemskom, američkom, engleskom i francuskom pravu u: van Koppen, P. J.; Penrod, S. D., *Adversarial or Inquisitorial: Comparing Systems*, u zborniku koji su oni uredili *Adversarial versus Inquisitorial Justice*, Springer, New York, 2003., str. 15. U javne medije izlaze, međutim, samo senzacionalni slučajevi, u kojima se zbog neke pogreške u postupanju mora obnoviti kazneni postupak za ubojstvo ili neko drugo kazneno djelo (usp. npr. članak u Jutarnjem listu od 30. VII. 2012.: *Skandal: I Županijski i Vrhovni i Ustavni sud pogriješili – Osudili ih na 40 godina a sad izlaze na slobodu*, u kojem se opisuje slučaj dvoje hrvatskih državljana koji su osuđeni zbog trostrukog ubojstva, a teretio ih je gotovo gluhi čovjek koji je tvrdio da je čuo njihov razgovor o zločinu; ali je ESLJP povodom njihovih aplikacija utvrdio da su u postupcima pred našim sudovima počinjene povrede EKLJP-a).

toga zakona osiguraju “da nitko nedužan ne bude osuđen a da se krivcu, pred nadležnim sudom, izrekne kazna predviđena kaznenim zakonom” (čl. 1. st. 1. ZKP/08). To se ostvaruje različitim pravilima: onima kojima se rezultati procesnih radnji “konzerviraju” za kasniji tijek postupka (što omogućuje njihovu uporabu u svrhe utvrđivanja činjenica i kontrole valjanosti poduzetih radnji), onima kojima se jamče osobna i procesna prava sudionika postupka i onima kojima se postiže dobra kvaliteta procesnih radnji (npr. pravila o obrazlaganju sudskih odluka).⁵

No i kazneni postupak koji je proveden u skladu s ovim pravilima neće biti učinkovit ako je do ispravnog rezultata došao prekasno, odnosno ako je trajao neprimjereno dugo. Kazneni postupak ne može trajati neograničeno vrijeme.⁶ Ostavljajući za sada po strani pitanje što znači “primjereno dugo” trajanje kaznenog postupka, moramo naglasiti da u svim modelima kaznenog postupka nailazimo na zahtjev da se on okonča u primjerenom roku. U modelu inkvizitornog postupka koji služi ostvarenju ciljeva državne (kriminalne) politike i vodi se pred hijerarhijski strukturiranim državnim tijelima⁷ ističe se zahtjev brzog okončanja meritornom presudom, jer je za vlasti aktivističke države⁸ dulje stanje neizvjesnosti o pitanju okrivljenikove krivnje neprihvatljivo: ako tijela kaznenog postupka postupaju tako da se postupak vodi predugo i uz znatan utrošak vremena i sredstava, ne samo da postupak postaje neekonomičan nego otvara uopće pitanje pouzdanosti građana u djelotvornost akcije državnih vlasti, a u slučaju osude slabi reakciju države na kazneno djelo. Ni kontrarni model akuzatornog kaznenog postupka pred paritetno strukturiranim državnim tijelima reaktivističke države⁹ nije indiferentan prema pitanju njegova trajanja: postupak u kojem je okrivljenik ravnopravan s tijelima kaznenog progona i optužbe ne smije ograničavati okrivljenikova prava tako da ga isključuje na dulje vrijeme iz svakodnevnog života, ugrožava egzistencijalnu osnovicu i stigmati-

⁵ Krapac, D., *Kazneno procesno pravo, prva knjiga: Institucije*, 4. izd., Narodne novine, Zagreb, 2010, r. br. 10.

⁶ Premda se ne smije voditi prebrzo – kako bi se moglo točno istražiti i utvrditi činjenično stanje i kako bi se javnost o njemu mogla iscrpno obavijestiti i s njim konfrontirati (prema jednoj staroj poslovice “prebrzo suđenje je maćeha pravdi”).

⁷ O četiri modela kaznenog postupka i modelu postupka pred hijerarhijski strukturiranim državnim vlašću usp. Damaška, M., *Lica pravosuđa i državna vlast*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2008.

⁸ Pojam koji koristi profesor Damaška u citiranoj knjizi (Krapac, *op. cit.* u bilj. 5, r. br. 43).

⁹ Damaška, *op. cit.* u bilj. 7, str. 60 i sl.

zira ga u očima građana suprotno reputacijskom postulatu pretpostavke okrivljenikove nedužnosti.¹⁰ U mješovitom tipu kaznenog postupka kakav je naš također se nameće pitanje je li dugo vođeni postupak ostvario svoju svrhu (kod nas: opću svrhu kaznenopravnih sankcija; čl. 6. Kaznenog zakona (Narodne novine, br. 110/1997; 129/2000; 51/2001; 105/2004; 71/2006; 110/2007; 152/2008; 125/2011); te svrhu kažnjavanja; čl. 50. Kaznenog zakona). Možemo dakle reći da u svim racionalnim procesnim modelima i pravosudnoj praksi predugi protok vremena u vođenju postupka s jedne strane eventualnoj izrečenoj kazni oduzima smisao, a s druge strane ograničava prava okrivljenika u neprihvatljivoj mjeri.

¹⁰ U postupku države takvog modela, kakav je u SAD-u, u VI. amandmanu na savezni ustav nalazi se zajamčeno ustavno pravo okrivljenika na "brzo suđenje" (*speedy trial*), koje *punoletnog* okrivljenika zaštićuje od odugovlačenja postupka između podnošenja optužbe i početka suđenja. Pravo je razrađeno u federalnim propisima te zakonima saveznih država. Tako federalni *Speedy Trial Act* iz 1974. (vidi 18. poglavlje zbirke federalnih propisa [US Code], §§ 3161-3174) predviđa da se optužba za federalno kazneno djelo mora podnijeti u roku od 30 dana nakon uhićenja ili poziva okrivljeniku, a suđenje mora započeti u roku od 70 dana od podnošenja optužbe ili pojavljivanja okrivljenika pred sudom, s time da suđenje može najprije započeti 30 dana nakon prvog pojavljivanja okrivljenika pred sudom (osim ako on ne pristane na kraći rok). Prekoračenje ovih rokova može dovesti do odbacivanja optužnice u predmetu, s time da se ona ponekad ne može, a ponekad može ponovno podnijeti. Ocjenu o prvoj mogućnosti sud donosi vodeći računa o kriterijima kao što su težina djela, okolnosti koje su prouzročile prekoračenje roka, okrivljenikovo inzistiranje na svojem pravu na suđenje u razumnom roku i šteta koju njegovi interesi trpe zbog prekoračenja roka. Predviđeni su i iznimni slučajevi prekida ovih rokova, u kojima se proteklo vrijeme ne računa u rok – npr. do 30 dana zbog ispravaka optužnice; zbog nedostupnosti okrivljenika ili važnog svjedoka; zbog ponašanja suokrivljenika ili zbog uključenosti okrivljenika u druge kaznene postupke. Premda se okrivljenik ne može odreći prava na "brzo suđenje", uzima se da ga se odrekao ako u slučaju prekoračenja roka nije zatražio odbačaj optužnice. Ako je optužba podnesena u propisanom roku, ali je sud zakasnio s početkom suđenja, u procjeni postojanja povrede ovog ustavnog prava sudovi se služe "testom" iz precedenta *Barker v. Wingo* [407 U.S. 514 (1972)], prema kojem se ispituje duljina razdoblja neaktivnosti tužiteljstva, uzrok odugovlačenja, okrivljenikov zahtjev za odbačaj optužnog akta te postojanje štete uzrokovane odgodom; vidi http://www.justice.gov/usao/eousa/foia_reading_room/usam/title9/crm00628.htm (28. XI. 2012.). Zakonodavstva pojedinih saveznih država još više razrađuju ovo ustavno pravo okrivljenika: tako npr. u državi New York progonitelj mora biti "spreman za suđenje" u roku od 6 mjeseci u svim predmetima osim onih za ubojstvo ili će mu optužbe biti odbačene bez obzira na stanje stvari u predmetu (http://en.wikipedia.org/wiki/Speedy_Trial_Clause, 28. XI. 2012.).

Kazneno procesno pravo mora stoga naći optimalnu ravnotežu: s jedne strane osigurati da se pred sudove što manje iznose pogrešne optužbe (koje opterećuju sudbeni aparat i dovode do oslobađajućih presuda), i s druge strane smanjiti na prihvatljivu mjeru složenost propisa kojima se štiti okrivljenik od pogrešne osude, ali produljuje i poskupljuje postupak. To se postiže propisima koji omogućuju nadzor nad početnim odlukama kaznenog postupka (o njegovu pokretanju i započinjanju, o primjeni raznih mjera ograničenja osobnih prava građana), propisima koji za poduzimanje pojedinih radnji ili određenih stadija kaznenog postupka određuju rokove, predviđanjem pravnih posljedica za prekoračenje tih rokova¹¹, propisima o pravnim lijekovima protiv nepravilnih odluka te posebice propisima o tzv. skraćenim ili pojednostavljenim procedurama kao oblicima postupka koji ne prolaze sve procesne faze kao redoviti, potpuno razvijeni kazneni postupak.

Možemo stoga formulirati početnu definiciju: učinkovit je onaj pravično provedeni kazneni postupak čije je vrijeme trajanja bilo primjereno okolnostima slučaja i u kojem je nadležni sud ispravno razlučio nedužnost od krivnje optuženika te kod potonje izrekao zakonsku kaznenu sankciju.

Zahtjev da se pravično uređen kazneni postupak provodi u primjerenom vremenskom trajanju ima ishodište u prosvjetiteljskoj ideji da je zakašnjela kazna, izrečena na temelju dokaza koji su zbog proteka vremena oslabili, nepravedna kazna.¹² On se konstitucionalizirao u XX. stoljeću kao ljudsko pravo u deklaracijama o ljudskim pravima i međunarodnom pravu o ljudskim pravima¹³ te kao temeljno pravo u ustavnim propisima brojnih država.¹⁴ Danas,

¹¹ Njemački Savezni vrhovni sud (*der Bundesgerichtshof*) u svojoj je odluci GStt 1/07 od 17. I. 2008. izrekao da ako je došlo do takvog odugovlačenja okončanja nekog kaznenog postupka, protivnog načelu "pravne države" (*rechtsstaatswidrig*) u mjeri koja se suprotstavlja "državnom zahtjevu za kažnjavanjem", sudovi moraju u presudi to prekoračenje ne samo uzeti u obzir kao olakotnu okolnost pri odmjeri kazne, nego ga – kao obeštećenje okrivljeniku za predugo trajanje postupka – brojčano izraziti kao dio kazne koja se treba smatrati već izdržanom (*Zeitschrift für das juristische Studium*, br. 2, vol. 1, 2008., s komentarom odluke M. Heghmannsa, str. 197 – 202).

¹² Beccaria, C., *O zločinima i kaznama*, preveo A. Cvitanić, Logos, Split, 1984.

¹³ Vidi čl. 14. st. 1. MPGPP-a; čl. 6. st. 1. EKLJP-a.

¹⁴ Najpoznatija ustavna klauzula o pravu na suđenje u razumnom roku je ona iz VI. amandmana na federalni ustav SAD koji glasi da će "...in all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to speedy (...) trial". Njome se okrivljenik štiti od odugovlačenja između podignuća optužnice i početka suđenja. Federalni vrhovni sud SAD je u precedentu *Barker v. Wingo* iz 1972. razvio četverodjelni test za ocjenu

kao neki drugi postulati načela pravne države, ima svoj korelat u subjektivnom javnom pravu pojedinca na pravično¹⁵ kazneno suđenje u razumnom roku.

Subjektivno pravo na *kazneno* suđenje u razumnom roku kao temeljno pravo na sudsku odluku o osnovanosti optužbe u razumnom roku kaznenoprocetni je aspekt šireg subjektivnog javnog osobnog prava na suđenje u razumnom roku. Ono obuhvaća još i pravo na sudsku odluku o građanskopravnim pravima i obvezama u razumnom roku. Kaznenoprocetni i građanskoprocetni aspekt prava na suđenje u razumnom roku jesu "blizanci" koji dijele zajedničke elemente npr. u pogledu normi za utvrđivanje početka i završetka toga roka i za provjeravanje utjecaja procesnih sudionika na njegovo održavanje. No, ne smijemo ih izjednačavati. Građanski (parnični) postupak i kazneni postupak imaju različite konstrukcijske i funkcionalne osobine¹⁶, pa na trajanje kaznenog postupka utječu drukčiji čimbenici nego u građanskom (parničnom) postupku. Naš je kazneni postupak prema ZKP/97 bio "klasični" mješoviti akuzatorno-inkvizitorni tip postupka s naglašenim inkvizitornim postupanjem suda (poglavito u prethodnom postupku) za razliku od građanskog parničnog postupka u kojem su u svim fazama dominirala načela dispozicije i raspravne maksime stranaka; tek je donošenjem ZKP/08 i ukidanjem ustanove istražnog suca sud oslobođen inkvizitorne dominante u prethodnom postupku, a rasprava uređena po načelu kontradiktornosti i raspravne maksime, slično kao u parničnom postupku.

odugovlačenja postupka u konkretnom slučaju: uzima u obzir razloge koji su doveli do odugovlačenja, okrivljenikovo pozivanje na svoje ustavno pravo na suđenje u primjerenom roku i štetu koja je odugovlačenjem nastala za okrivljenika. Povreda navedene ustavne klauzule može dovesti do trajne obustave kaznenog postupka. Usp. *Speedy Trial Clause*, http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Speedy_Trial_Clause (21. XI. 2012.).

¹⁵ S pravom na pravično kazneno suđenje, odnosno načelom pravičnog postupka pred kaznenim sudom ovdje se nećemo posebno baviti jer to nadilazi okvire rada. Više o tome u: Krapac, *op. cit.* u bilj. 5, r. br. 204 i sl.

¹⁶ Spomenut ćemo samo dobro poznata načela oficijelnosti u kaznenom i dispozitivnosti pri utvrđivanju činjenica u građanskom postupku te okolnost da je u prvom procesna inicijativa u rukama državnog odvjetnika kao predstavnika državnog interesa za kažnjavanjem, a u drugom u privatnim rukama stranaka. Osim toga, kazneni postupak poznaje svoj redovni (puni, razvijeni) oblik, nekoliko skraćenih oblika te posebne oblike namijenjene određenim kategorijama kaznenih djela ili počinitelja. Posebni postupci parničnog procesnog prava drukčiji su (usp. Triva, S.; Dika, M., *Građansko procesno pravo*, VII. izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 755 – 841).

Inkvizitorno postupanje suda u kaznenom postupku kao jednostavna službenička istraga nevezana na prijedloge stranaka (koja je reformom 2008. prenesena na državno odvjetništvo kao stranku) omogućuje brže postupanje voditelja postupka od postupanja suda u postupku akuzatornog tipa kao što je parnični postupak kao sudski spor ravnopravnih stranaka s isključivom procesnom inicijativom. Parnične stranke u njemu mogu svoj procesni monopol koristiti i za odgađanje procesnih radnji koje im ne odgovaraju, pa i za zavlčenje postupka, npr. ako pravno relevantne činjenice iznose pred sudom “na kapaljku” te “zatrpavaju” sud nevažnim, nedopuštenim ili neprikladnim dokaznim prijedlozima; u kaznenom postupku, premda nije isključeno, takvo ponašanje manje je moguće: državno odvjetništvo, na kojem je teret dokazivanja, u prethodnom postupku prema načelu legaliteta ne smije disponirati predmetom kaznenog progona, već mora prikupiti sve dokaze za i protiv okrivljenika koji daju osnovicu za visoku izvjesnost optužnice, pa će se na raspravi manje javljati potreba za dodatnim dokazivanjem koje bi zahtijevalo odgode i produljenje postupka – što je inače, češći slučaj u parničnom postupku.

Stoga pravo na kazneno suđenje u razumnom roku možemo odvojeno razmatrati od prava na građansko suđenje u razumnom roku. Unatoč sličnosti između procesnog položaja okrivljenika kao stranke u kaznenom s položajem tuženika kao stranke u parničnom postupku, nakon našeg ZKP/08 postoje i velike razlike. Okrivljenik kao stranka nema isti položaj kao tuženik u parničnom postupku (zato što mu je protustranka državno odvjetništvo, a tuženiku pravna ili fizička osoba privatnog prava). No, kako kazneno procesno pravo premoć državnog odvjetništva kao aparata državne represije kompenzira favoriziranjem okrivljenika na različite načine (npr. daje okrivljeniku pravo na šutnju, odnosno tolerira zakašnjeli ili čak lažni iskaz i pruža mu mogućnosti prigovaranja državnoodvjetničkim radnjama ili podnošenja pravnih sredstava protiv sudskih radnji), ono mu ujedno daje priliku da taj *favor defensionis* izokrene u sredstvo za procesnu sabotazu te odugovlači kazneni postupak, baš kao što to može učiniti i tuženik u parničnom postupku nesavjesnim korištenjem ili zlouporabom procesnih ovlaštenja.¹⁷ Ne treba zaboraviti da je krivom okrivljeniku koji poriče kazneno djelo u interesu – koji pravni poredak ne može uvažiti – što dulje vođenje kaznenog postupka, poglavito kod lakših kaznenih djela kod kojih kraći rokovi zastare kaznenog progona mogu dovesti do odustanka državnog odvjetnika od kaznenog progona i obustave postupka

¹⁷ Teorija građanskog procesnog prava tome suprotstavlja “načelo savjesnog korištenja procesnih ovlaštenja”. Vidi Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 16, § 35.

(baš kao što tuženiku, obveznom na neku činidbu ili propuštanje prema građanskopravnom odnosu odgovara što dulje vođenje spora pred sudom koje bi *ad calendas graecas* odgodilo ovršnost eventualne kondemnatorne presude). Naprotiv, pravni poredak mora uvažiti interes krivog okrivljenika da se postupak ne odugovlači, tako da eventualno izrečena kazna, kako smo rekli, ne izgubi svoju svrhu, kao što mora uvažiti interes nedužnog okrivljenika da se prethodni postupak provede što brže i pažljivije kako bi se ostvarila selekcijska funkcija prethodnog postupka (odvajanje osnovano sumnjivih koji se izvode na suđenje od nedužnih protiv kojih se obustavlja postupak) te izbjeglo nepotrebno suđenje, odnosno da se suđenje na raspravi provede pažljivo i koncentrirano, kako bi teret rasprave bio za takvog okrivljenika što manji i kraći do donošenja oslobađajuće presude.

Možemo dakle zaključiti da je pravično uređen i proveden u razumnom roku (ekspeditivno proveden; proveden bez nepotrebnog odgađanja ili odugovlačenja) kazneni postupak najbolji način za postizanje učinkovitosti i izbjegavanja sudskih zabluda. Stoga se postavljaju pitanja: (II) u kojim se rokovima vode naši kazneni postupci, (III) koji su načini postupanja tijela kaznenog postupka namijenjeni suđenju u razumnom roku te (IV) koja su pravna sredstva za ostvarenje ustavnog i konvencijskog prava na (kazнено) suđenje u razumnom roku (čl. 29. st. 1. Ustava; čl. 6. st. 1. EKLJP-a). Odgovor na ta pitanja nastojat ćemo iznijeti u narednim trima točkama ovog rada.

II. U KOJIM SE ROKOVIMA VODE KAZNENI POSTUPCI U HRVATSKOJ?

1. Općenito

Poznato je da u Hrvatskoj već niz godina postoji dominantna negativna percepcija stručne i opće javnosti o trajanju sudskih postupaka. U prilog tome navode se podaci o godišnjem broju predmeta pred sudovima i udjelu neriješenih. Tako se npr. u razdoblju od 2001. do 2011. godine broj neriješenih predmeta uvijek kretao na razini od oko 1,6 milijuna predmeta. Pri tome su za kazneni postupak posebno indikativni podaci o broju zastara kaznenog progona jer zastara kao apsolutna procesna smetnja mora uvijek dovesti do obustave postupka (čl. 206. st. 1. i 2., čl. 224. st. 1. t. 3. u prethodnom postupku; čl. 355. st. 1. t. 3., čl. 380. st. 1. t. 2., čl. 386. u postupku priprema za raspravu; čl. 452. t. 6. ZKP/08 na raspravi). To nesumnjivo delegitimizira državnu akciju na suzbijanju kriminaliteta – u kaznenom i u prekršajnom postupku. Podaci

Ministarstva pravosuđa i prekršajnih sudova pokazali su na primjeru prekršajnog postupka kritičnu situaciju početkom prvoga desetljeća 21. stoljeća zato što je ogroman broj prekršajnih predmeta otišao u zastaru.¹⁸

Podaci ministarstva u “Statističkim pregledima o radu sudova” za kalendarske godine¹⁹ pokazivali su alarmantno stanje i u građanskim predmetima. Zajedno s drugima ti su podaci bili pokazatelji opće krize učinkovitosti pravosuđa: tako je npr. već u studenom 1998. godine javnost bila obaviještena o ogromnim zaostacima pred velikim općinskim sudovima u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku, pri čemu bi npr. samo Općinski sud u Zagrebu, koji je imao više od 10.000 predmeta starijih od 10 godina, mogao na zaostalim slučajevima raditi punih pet godina, a da ne zaprimi nijedan novi.²⁰

Nakon deset godina podaci o radu naših (kaznenih) sudova otvaraju nadu u bolju perspektivu: i dok se u razdoblju od 2001. do 2011. godine godišnji broj predmeta pred sudovima kretao na razini od oko 2,5 milijuna (2001.: 2,757.992; 2011.: 2,439.201), od kojeg su broja oko 1,5 milijuna novi predmeti te oko 1,6 milijuna riješeni predmeti, broj je neriješenih predmeta sma-

¹⁸ U desetogodišnjem razdoblju od 1997. do 2006. godišnji broj punoljetnih počinitelja prekršaja narastao je sa 207.184 na 304.049 (u prometu sa 78.951 na 160.723), tako da je pred Visokim prekršajnim sudom broj predmeta dramatično porastao i “objektivno ugrozio normalno i ažurno poslovanje suda” (Izvrješće VPS, Zagreb, ožujak 2007.) – vidljivo iz brojki da je u 1998. broj predmeta iznosio 14.097, a 2006. godine 64.156 (!), pri čemu je u 2006. godini broj zastara u prvom stupnju bio 60.929 (13,80 %), a pred VPS-om 55.939 (72,91 %), odnosno pred VPS-om u porastu za 15 % u odnosu na 2005. godinu, što je VPS ocijenio “katastrofalnim”. Usp. Josipović, I., *Novi Prekršajni zakon: konačno, reformski iskorak*, u: Josipović, I.; Rašo, M., *Prekršajni zakon*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 15. Koncem prvoga desetljeća 21. stoljeća podaci o kretanju predmeta prekršajnih sudova pokazuju da su prekršajni sudovi tijekom 2011. godine zaprimili 308.725 predmeta (povećanje od 2,6 % u odnosu na 2010.) te da je broj riješenih predmeta smanjen u odnosu na 2010. godinu za 7,5 %, što je rezultiralo povećanjem broja neriješenih predmeta na kraju 2011. godine sa 167.251 na 183.515, tj. za 10 %. U 2011. godini prekršajni sudovi riješili su gotovo 24.000 predmeta manje nego prethodne godine. I broj primljenih drugostupanjskih prekršajnih predmeta u 2011. povećan je sa 37.732 na 40.094 (6,26 %), a broj riješenih smanjen za 22.000, tako da je broj neriješenih na kraju te godine povećan sa 47.518 na 58.118 (22,31 %). Vidi Ministarstvo pravosuđa RH, *Statistički pregled za 2010. godinu*, <http://www.mprh.hr/statisticki-pregled-2010g> (28. XI. 2012.).

¹⁹ Ministarstvo pravosuđa svakoga proljeća objavljuje “statistički pregled o radu sudova” u protekloj kalendarskoj godini prema uobičajenoj metodologiji.

²⁰ Kregar, J., *Korupcija u pravosuđu*, u: *Hrvatsko pravosuđe: pouke i perspektive*, HHO, Zagreb, 2002., str. 275.

njen (2001: 1,247.549; 2011: 827.102), ali još uvijek čini oko 34 % ukupnog broja predmeta u radu. Smanjenje broja neriješenih predmeta zasigurno je posljedica povećanja broja pravosudnih dužnosnika: u 1,510.733 riješenih predmeta 2001. godine rješavalo je ukupno 1756 sudaca i 292 sudska savjetnika, što iznosi 738 predmeta po pravosudnom djelatniku, a u 1,613.447 riješenih predmeta 2011. godine rješavalo je ukupno 2541 sudaca i 717 savjetnika, što iznosi znatno manje, tj. 495 predmeta po jednom pravosudnom dužnosniku.²¹

2. Podaci o kaznenim postupcima

a) Za našu ocjenu vremena potrebnog za okončanje kaznenog postupka poslužiti ćemo se najprije podacima o ažurnosti u sudskim predmetima. Prema podacima Ministarstva pravosuđa o neriješenim predmetima s omjerom ažurnosti (tj. vremenu izraženom u mjesecima između zaprimanja predmeta i rješavanja predmeta) u protekle četiri godine izlazi da je pred općinskim sudovima taj omjer vrlo visok kod parničnih predmeta. Omjer ažurnosti u kaznenim predmetima bolji je od onog u građanskim, gdje je gotovo dva puta slabiji od omjera ažurnosti u kaznenim predmetima.

Tablica 1: Neriješeni predmeti općinskih sudova po vrstama s omjerom ažurnosti

vrsta predmeta	2008.	omjer ažurnosti	2009.	omjer ažurnosti	2010.	omjer ažurnosti	2011.	omjer ažurnosti
kazneni	33.792	12,8	32.550	8,7	29.324	8,1	25.920	7,0
parnični	183.975	18,1	175.906	17,5	166.699	16,2	177.648	13,9
ukupno	444.896	5,7	421.482	5,5	408.198	5,2	404.166	5,0

²¹ Ministar pravosuđa Orsat Miljenić u svojem intervjuu Večernjem listu od 12. X. 2012. iznosi da je u osam godina broj predmeta s milijun i pol smanjen na oko 850.000 te da smo došli do točke kada "bez strukturalnih promjena neće biti daljnjih pomaka. Veliki problem vidimo u građanskom postupku." (na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu građanski predmet u prosjeku traje četiri godine, a sudac u njegovo rješavanje uloži 14 sati intelektualnog rada). "Idemo ga radikalno mijenjati", izjavio je ministar, u smislu koncentracije postupanja, skratiti mogućnost višekratnog ukidanja presude, reducirati postupak pred trgovačkim sudovima i prijeći na elektroničku dostavu pismena. U Zakon o sudovima ugradit će se odredba da za duljinu postupka odgovaraju predsjednici sudova: ako građanin koji se žalio predsjedniku suda zbog duljine postupka ne dobije nakon toga presudu u razumnom roku, može od višeg suda tražiti odštetu koja će se isplatiti iz proračuna suda, a ne ministarstva pravosuđa kao do sada.

Tablica 2: Neriješeni drugostupanjski predmeti županijskih sudova s omjerom ažurnosti

vrsta predmeta	2008.	omjer ažurnosti	2009.	omjer ažurnosti	2010.	omjer ažurnosti	2001.	omjer ažurnosti
kazneni	4.889	5,9	3.811	4,1	3.830	3,8	3.464	4,6
parnični	48.371	8,0	51.311	8,6	55.320	9,1	57.822	9,5
ukupno ²²	58.691	5,8	60.630	6,2	64.391	6,4	65.809	6,9

Opća slika ažurnosti kaznenih postupaka može se steći najprije kroz tablice Državnog statističkog zavoda (DSZ) o trajanju kaznenog postupka protiv punoljetnih osoba. Te tablice DSZ objavljuje u svojim "Statističkim izvješćima". S pomoću njih izračunali smo prosječno trajanje postupka od kaznene prijave do donošenja odluke.

Tablica 3: Prijavljene punoljetne osobe – poznati počinitelji – prema trajanju postupka od prijave do donošenja odluke²³

godina	ukupno	trajanje postupka (u mjesecima)					
		do 1	1 – 2	2 – 4	4 – 6	6 – 12	12 i više
2010.	42.240	18.971 44,91 %	5443 12,88 %	6743 15,96 %	3562 8,43 %	4522 10,70 %	2999 7,09
2009.	42.761	19.861 46,44	5744 13,43 %	6522 15,25 %	3528 8,25 %	41.196 9,81 %	2910 6,80 %
2008.	41.195	18.419 44,71 %	5342 12,96 %	6460 15,68	3475 8,43	4309 10,46	3190 7,74 %
2007.	42.539	18.482 43,45 %	5504 12,94	6450 15,16 %	3494 8,21 %	4617 10,85	3983 9,36
2006.	44.226	18.707 42,29 %	5636 12,74 %	6570 14,75 %	3811 8,61 %	5147 11,63 %	4355 9,84 %
2005.	41.870	17.048 40,71 %	5592 13,35 %	6577 15,70 %	3661 8,74 %	4742 11,32 %	4250 10,15 %
2004.	42.838	15.507 36,19 %	5318 12,41 %	6296 14,69 %	3668 8,56 %	5385 12,57 %	6660 15,54 %
2003.	39.470	12.177 30,85 %	4877 12,35 %	6018 15,24 %	3622 9,17 %	5359 13,57 %	7417 18,79 %
2002.	34.819	10.361 29,75 %	4153 11,92 %	5263 15,11 %	3290 9,44 %	5045 14,48 %	6707 19,26 %
2001.	32.228	10.118 31,61 %	4198 13,02 %	5558 17,24 %	3233 10,03 %	4666 14,47 %	4385 13,60 %
2000.	30.135	9650 32,02 %	3754 12,45 %	5029 16,68 %	2864 9,50 %	4074 13,51 %	4764 15,80 %

²² Uključuje i druge predmete: iz prethodnog kaznenog postupka i izvanraspravnog vijeća.

²³ Vidi Statistička izvješća DZS 1451/2011, 1421/2010, 1421/2009 itd. na www.dsz.hr.

Inspekcijom ove tablice možemo utvrditi da medijan prosječnog trajanja kaznenog postupka²⁴ iznosi u godinama 2000., 2001., 2006., 2007., 2009. i 2010. 6 – 12 mjeseci, a u godinama 2002., 2003., 2005. i 2008. 1 – 2 mjeseca. Bez obzira na tu razliku, smatramo da nam ovi podaci potvrđuju ranije podatke o omjeru ažurnosti, kod kojih smo vidjeli prosječno trajanje kaznenog postupka od 12,8 mjeseci u 2008., 8,7 mjeseci u 2009., 8,1 mjesec u 2010. i 7 mjeseci u 2011. godini. Možemo stoga zaključiti da opća statistička slika trajanja *kaznenog* postupka kod nas ne daje razloga za lošu ocjenu kakva se “lijepi” uz hrvatsko pravosuđe u cjelini.

Hrvatsko kazneno pravosuđe, unatoč predodžbe u javnosti da u njemu suci ne rade dovoljno, zadovoljavajuće funkcionira na razini *prosječnog vremena* za okončanje prvostupanjskog postupka. Tome se ne treba čuditi. ZKP/97 i ZKP/08 imaju strogi proceduralni režim koji izravno propisuje procesne rokove za poduzimanje određenih radnji i mjera koji vežu sud i stranke, ali i propisuje jamstva nekih drugih procesnih prava okrivljenika čije poštivanje neizravno utječe na duljinu kaznenog postupka (vidi niže toč. III.2). Također, među uvodne odredbe o procesnim načelima oba zakona postavljaju okrivljenikovo pravo da mu se sudi “u najkraćem roku” (čl. 10. st. 1. ZKP/97; čl. 11. st. 1. ZKP/08), kao i dužnost suda da postupak vodi bez odugovlačenja i onemogućuje zlouporabe prava sudionika u postupku (čl. 10. st. 2. ZKP/97, čl. 11. st. 2. ZKP/08), pri čemu ima ovlast stranci ili drugom procesnom sudioniku koji svojom radnjom očigledno zloupotrebljava svoje procesno pravo rješanjem uskratiti pravo na tu radnju, a po potrebi okrivljeniku postaviti i branitelja po službenoj dužnosti (čl. 10. st. 3. i 4. ZKP/97; čl. 11. st. 3. i 4. ZKP/08).²⁵ Stoga ne čudi da u broju presuda zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku koje je ESLJP donio protiv Republike Hrvatske presude zbog njegova kršenja u kaznenom postupku sudjeluju u manjem broju od onih u građanskom postupku (vidi niže toč. III.2).

No, unatoč ovom strogom proceduralnom režimu, postoje slučajevi predurog vođenja kaznenog postupka. Razlozi za to mogu biti različiti; ugrubo ih možemo podijeliti na: objektivne (organizacijski: npr. nedostatak sudačkog i/

²⁴ Za potrebe ovoga rada u kazneni postupak uračunavamo i odlučivanje državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi, premda je formalni početak kaznenog postupka prema ZKP/97 kasniji (čl. 164.).

²⁵ O toj problematici vidi niže toč. III.2. Opširnije u: Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, Dušević i Keršovnik, Rijeka, 2011., str. 104 – 105; Krapac, *op. cit.* u bilj. 5, r. br. 368, 369.

ili sudskog osoblja izazvan neimenovanjima, bolovanjima ili premještajima, nedostatak vještaka, branitelja po službenoj dužnosti; funkcionalni: složeno pribavljanje određenih dokaza /npr. iz inozemstva/; suđenje za brojna kaznena djela u stjecaju s više suoptuženika; prekidi suđenja zbog procesnih razloga kao što su odlučivanje o izuzeću sudaca, o dopustivosti uporabe određenih dokaza); subjektivne (nepripremljenost predsjednika raspravnog vijeća za vođenje rasprave i pisanu izradu presude te stranaka za raspravljanje, podnošenje neosnovanih stranačkih prijedloga o kojima se moraju donijeti posebne odluke) te objektivno-subjektivne razloge, među kojima na prvo mjesto stavljamo višekratno ukidanje prvostupanjske presude i vraćanje predmeta na ponovno raspravljanje pred niži sud (čl. 480. st. 1., čl. 483. st. 1. ZKP/08). Treba naglasiti da ESLJP u ocjeni postoji li u konkretnom predmetu povreda prava na (kazneno) suđenje u razumnom roku (vidi niže toč. III.2) uvijek na teret države uzima njezine vlastite propuste za poduzimanje procesnih radnji, počinjene makar iz nemarnosti, smatrajući da su države stranke EKLJP-a dužne sudstvo i pravosuđe organizirati na način koji domaćim sudovima omogućuje da ispune konvencijske zahtjeve o suđenju u razumnom roku te da država odgovara za pogreške u organizaciji svojeg pravosuđa jer predugo trajanje postupka izjednačava s lošim djelovanjem pravosuđa u državi. Pri tome se država ne može braniti da joj odgovarajuću organizaciju pravosuđa onemogućuje nedostatak proračunskih sredstava.²⁶

Vjerojatno najpoznatiji slučaj (pre)dugog trajanja kaznenog postupka kod nas jest postupak u predmetu *Mihajla Hrastova*, u kojem je od prvog suđenja 1992. godine do šestog suđenja 2012. godine proteklo više od dvadeset godi-

²⁶ U članku *Hrvatski sudovi su bankrotirali* (Nedjeljni Jutarnji list, 2. IX. 2012.) novinarka S. Lukić piše da će Ministarstvu pravosuđa do kraja 2012. godine nedostajati oko 100 milijuna kuna za redoviti rad sudova, državnog odvjetništva i zatvorskog sustava. Već u prvih osam mjeseci 2012. godine svih 15 županijskih sudova potrošili su 25 milijuna kuna (od predviđenih 25,6 milijuna) za "intelektualne usluge" (troškovi vještačenja i zastupanja siromašnih pred sudovima), a na općinskim sudovima čak i premašili predviđenu svotu za jednu trećinu. Osim toga, Ministarstvo mora oko 5 milijuna kuna isplatiti sucima za dežurstva u prethodnim godinama. Inače, suci se kronično žale na nedostatak pisara, nedostatak administrativnog osoblja (koji ih tjera da sami obavljaju niz poslova), rad u skućenim i ljeti pregrijanim prostorijama itd. I u državnom odvjetništvu, koje je prema ZKP/08 obvezno okončati *istragu* (kao jedan od oblika prethodnog postupka) u roku od 6 odnosno 12 mjeseci (čl. 230. st. 1. i 2. ZKP/08), akutan je nedostatak novca za rad državnih odvjetnika na terenu, troškove prijevoza i odvojenog života, jer je već u prvih osam mjeseci proračunski iznos probijen.

na te su donesene tri oslobađajuće presude na županijskom sudu u Karlovcu, tri osuđujuće presude na Vrhovnom sudu Republike Hrvatske i dvije odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske. Iako je taj slučaj ekstremna iznimka od prosječnog trajanja kaznenog postupka u Hrvatskoj (vidi niže toč. b), vrijedi ga ukratko opisati. Mihajlo Hrastov, pripadnik karlovačke specijalne policije, optužen je za ratni zločin – ubojstvo 13 i ranjavanje dvojice razoružanih ratnih zarobljenika na Koranskom mostu u Karlovcu 21. IX. 1991. Na prvom suđenju u rujnu 1992. oslobođen je, da bi nakon ukinute prvostupanjske presude na ponovljenom suđenju bila u studenom 2002. donesena druga oslobađajuća presuda. Protiv nje se žalilo državno odvjetništvo, Vrhovni sud je ponovno ukinuo presudu, pa je u ožujku 2006. održano treće prvostupanjsko suđenje i ponovno donesena oslobađajuća presuda. Na žalbu državnog odvjetništva u svibnju 2009. održana je – vrlo rijetka u praksi – drugostupanjska rasprava na Vrhovnom sudu na kojoj je optuženik osuđen na osam godina zatvora, što je potvrdio Vrhovni sud kao trećestupanjski sud, smanjivši pri tome kaznu na sedam godina zatvora. No, nakon što je Ustavni sud Republike Hrvatske ukinuo trećestupanjsku i drugostupanjsku presudu zbog postupovnih pogrešaka koje su povrijedile neka okrivljenikova ustavna prava, počelo je u siječnju 2012. šesto suđenje na Vrhovnom sudu, na kojem je u rujnu iste godine donesena nepravomoćna osuda na četiri godine zatvora.²⁷

b) Pregled kretanja kaznenih predmeta (istrage, prvog stupnja, izvanraspravnog vijeća i drugog stupnja). Korištenjem metodologije CEPEJ-a²⁸, koji

²⁷ Usp. članak u Jutarnjem listu od 8. IX. 2012. *Najdulji proces za ratni zločin traje 21 godinu: Minimalna kazna je deset godina a Hrastov je osuđen na četiri. No, u zatvor ne ide...* Optuženiku pripada pravo na žalbu protiv drugostupanjske presude, pa se u času pisanja ovoga rada postupak nastavio. Najdulji građanski parnični postupak u Hrvatskoj vjerojatno je spor zadarske obitelji Žuvela protiv Republike Hrvatske za povrat zgrada u Zadru iz kojih su se morali iseliti 1953. godine zbog rušenja u korist izgradnje tvornice Vlado Bagat, ali unatoč činjenici da su 1956. pokrenuli parnicu za povrat vlasništva koje im je oduzeto pukim aktom administracije, a ne nacionalizacijom, tijekom postupka koji je trajao više od 56 godina nisu uspjeli ostvariti ni povrat vlasništva ni pravednu naknadu za oduzete nekretnine (vidi članak u Jutarnjem listu od 30. IX. 2012. *Šokantna priča o najduljem procesu u Hrvatskoj*).

²⁸ CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice, Europsko povjerenstvo za djelotvornost pravosuđa osnovano je kao stalno tijelo u okviru Vijeća Europe 18. IX. 2002. u sastavu od eksperata iz (47) država članica, sa zadacima da komparativno analizira rezultate raznih pravosudnih sustava, izrađuje zajedničke statističke kriterije i druga sredstva njihove evaluacije te analizira problematična područja u kojima je potrebno poboljšanje situacije. Usp. <http://www.coe.int/cepej>.

djelatnost (kaznenih) sudova u zemljama članicama VE-a promatra kroz pokazatelje stope riješenosti predmeta (*clearance rate*), omjera riješenosti (*case turnover ratio*) i vremena potrebnog za donošenje odluke (*disposition time*)²⁹, možemo razmotriti statistiku kretanja kaznenih predmeta pred sudovima prema izračunu podataka iz "Statističkih pregleda" Ministarstva pravosuđa za godine 2008. – 2011. i njihovih tablica o priljevu predmeta, broju riješenih i broju neriješenih predmeta u kalendarskoj godini. Ti nam podaci omogućuju promatranje statistike postupaka koji se međusobno razlikuju (npr. redovni i skraćeni postupak), a i indiciraju mogućnosti sudova da se "nose" s povećanim priljevom predmeta bez povećanja broja neriješenih predmeta na kraju godine.

Tablica 4: Opći pregled kretanja kaznenih predmeta³⁰ pred sudovima

godina	kretanje predmeta			stopa riješenosti (B:A) x 100	omjer riješenosti (B:C)	vrijeme rješavanja 365: E
	primljeno	riješeno	neriješeno			
	A	B	C	D	E	F
2008.	81.640	83.569	45.168	102 %	1,85	197 dana
2009.	92.613	96.147	47.338	104 %	2,03	179 dana
2010.	92.734	96.112	39.257	104 %	2,45	148 dana
2011.	87.727	92.161	34.808	105 %	2,64	138 dana

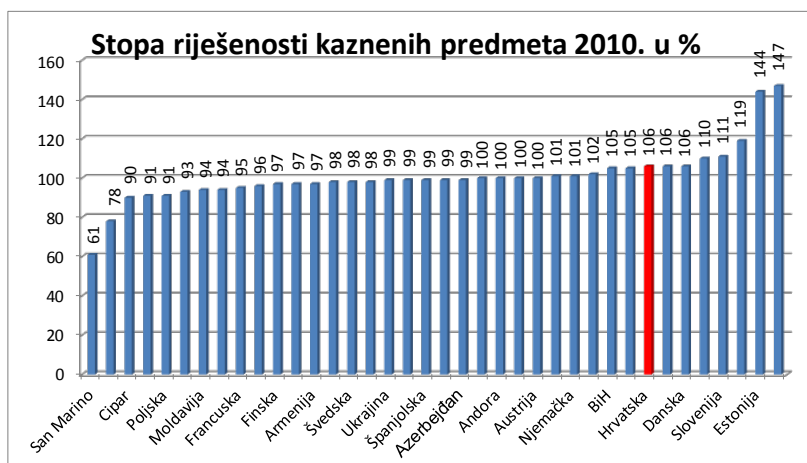
Inspekcijom tablice možemo utvrditi da je broj riješenih kaznenih predmeta prema stopi riješenosti konstantno (za 2 – 5 % godišnje) veći od broja primljenih, dakle da su kazneni sudovi sposobni ne samo riješiti onoliko predmeta koliko godišnje prime nego i stanoviti postotak iznad toga. To je važan podatak, koji indicira da bi kazneni sudovi mogli tijekom vremena riješiti preostale zaostale predmete iz prijašnjih godina. Sposobnost naših kaznenih sudova da u primjerenom roku rješavaju predmete potvrđuje i omjer riješenosti koji je u 2008. godini bio jedan neriješeni predmet na 1,85 riješenih te se u sljedećim godinama povećao na 2,64 riješenih predmeta, a također i podatak o potrebnom prosječnom vremenu rješavanja koje je sa 197 dana u 2008. palo na 138 dana u 2011. godini. Već ti nam podaci indiciraju da otpada prigovor koji se često ističe u javnosti da naši suci ne rade ili slabo rade. Također, to

²⁹ Prvi se računa prema formuli (*broj riješenih predmeta : broj primljenih predmeta*) x 100, a drugi prema formuli *broj riješenih : broj neriješenih predmeta*, a treći 365 : (*broj riješenih predmeta : broj neriješenih predmeta*). Usp. CEPEJ, *European judicial systems, edition 2012 (data 2010): Efficiency and quality of justice*, str. 169 i sl.

³⁰ Obuhvaćeni su predmeti istrage, prvostupanjski predmeti, predmeti izvanraspravnog vijeća (Kv) i drugostupanjski predmeti.

izmiče tlo pod nogama tvrdnjama da je zbog toga što prosječno vrijeme rješavanja sudskih predmeta u kaznenim stvarima traje neprihvatljivo dugo, moralno prikladno da se u javnim medijima, zainteresiranim za slučajeve teških kaznenih djela čija se suđenja koriste za spektakularne reportaže i prikaze, vode prave kriminalističke istrage³¹ protiv osumnjičenih osoba i kampanje za osudom nakon podizanja optužnice, odnosno žal nad “preblando” izrečenim kaznama pred prvostupanjskim ili instancijskim sudom.

Osnovanost ovakvih paušalnih ocjena možemo demantirati i usporedbom hrvatske stope riješenosti kaznenih predmeta s tom stopom u drugim zemljama članicama Vijeća Europe.

Prema podacima CEPEJ-a, vidimo da se Hrvatska 2010. godine sa stopom od 106 % nalazila u gornjoj polovini država koje su imale stopu riješenosti iznad 100 %.³² Niže, lošije stope od Hrvatske imali su: San Marino 61 %, Srbija 78 %, Cipar 90 %, Turska i Poljska 91 %, Albanija 93 %, Moldavija i Ita-

³¹ Primjer takve medijalizirane kriminalističke istrage jest slučaj brutalnog ubojstva meksičke državljanke Selene Macedo na splitskom Marjanu u ljeto 2012., koji je ubrzo u medijima nazvan slučajem “kakav Split i Hrvatska ne pamte” i nakon kojega je u gradu, jer je počinitelj još uvijek na slobodi, zavladao prava psihoza: rasprodani su suzavci u specijaliziranim trgovinama, a “Splićanke su čak tražile gdje prije šetnje mogu unajmiti pse čuvere”. Novinarski tim Jutarnjeg lista “proveo je tjedne na terenu s istražiteljima koji su im otkrili nepoznate detalje istrage” (unatoč odredbi čl. 231. st. 1. ZKP/08, po kojoj je postupanje tijekom istrage tajno), pa su novinari zaključili da je “ubojica uzeo nešto s tijela” i “taj je predmet ključ” (Nedjeljni Jutarnji list, 9. IX. 2012., iz pera V. Panića i T. Novaka, str. 22 – 25).

³² Podaci su iz grafikona 9.33. na str. 207 izvješća CEPEJ (*op. cit.* u bilj. 29). Postotci su zaokruženi na cijeli broj, bez decimala.

lija 94 %, Francuska i Malta 95 %, Finska, Norveška i Armenija 97 %, Litva, Švedska i Nizozemska 98 %, Mađarska, Španjolska, Rumunjska i Azerbajdžan 99 %, Bugarska, Andora, Latvija i Austrija 100 %, Češka i Njemačka 101 %, Slovačka 102 %, Bosna i Hercegovina i Portugal 105 %. Jednaku ili višu stupu od Hrvatske imale su: Švicarska i Danska 106 %, Crna Gora 110 %, Slovenija 111 %, Makedonija 119 %, Estonija 144 % i Gruzija 147 %. Na bazi tih (i nekih drugih podataka) CEPEJ zaključuje da se prvostupanjski kazneni sudovi u državama članicama Vijeća Europe bolje nose s priljevom predmeta i trajanjem kaznenog postupka od građanskih sudova: statistike su mu pokazale³³ da veliki priljev predmeta sam po sebi ne mora predstavljati zapreku za dobro funkcioniranje sudova jer ima država čiji su sudovi sposobni u primjerenom roku riješiti kaznene predmete, apsorbiranjem priljeva i postupnom eliminacijom zaostataka (države čija je stopa riješenosti viša od 100 %). Čini se, dakle, da se državi “isplate” ulaganja u (kazneno) pravosuđe.

III. NAČINI POSTUPANJA TIJELA KAZNENOG POSTUPKA NAMIJENJENI VOĐENJU POSTUPKA U RAZUMNOM ROKU

I. Procesne forme namijenjene ekspeditivnom vođenju kaznenog postupka

Kako bi se kazneni postupak vodio ekspeditivno, kazneno procesno pravo, slično kao i građansko procesno pravo za parnični postupak, procesnim formama veže mnoge procesne radnje na rokove i ročišta. Rokovi su vremenska razdoblja u kojima se određena procesna radnja mora obaviti ili prije isteka kojeg se ne može poduzeti (tzv. dilatorni rokovi).³⁴ Ročišta (termini) su vremenski

³³ CEPEJ, *op. cit.* u bilj. 29, str. 230. Ove podatke, kao *tertium comparationis*, moramo uzeti oprezno: kazneni postupci navedenih zemalja znatno se razlikuju (Hrvatska dijeli, do 2011. godine, sa Slovenijom, Srbijom i Austrijom pravnu tradiciju mješovitog kaznenog postupka s tripartitnom podjelom procesnih funkcija između državnog odvjetnika, suda i obrane u prethodnom postupku koji je zamišljen kao sudska istraga, a na glavnoj raspravi “umjereno” je provedeno načelo akuzatornosti i dispozicije stranaka) i poznaju razne oblike skraćenih postupaka koji mogu znatno utjecati na stopu riješenosti kaznenih predmeta. Stoga CEPEJ trajanje postupka u kaznenim predmetima pobliže promatra samo na dvjema kategorijama kaznenih djela za koja pretpostavlja da se posvuda vodi *redovni* kazneni postupak: razbojništvo i razbojničku krađu te ubojstvo.

³⁴ To vremensko razdoblje uvijek završava u ponoć zadnjeg dana roka jer se kao dan računaju 24 sata, a mjeseci po kalendarskom vremenu (čl. 90. st. 2.; tzv. *computatio civilis*).

određena doba u kojima se pred sudom moraju poduzeti određene procesne radnje uz sudjelovanje stranaka i drugih procesnih sudionika. Ročišta određuje sud kad je to propisano zakonom ili kada to traži tijekom kaznenog postupka.

Rokovi se različito klasificiraju, već prema tome jesu li određeni zakonom (tzv. zakonski rokovi kao što su npr. rokovi za izradu pisane presude, za podnošenje žalbe i nekih izvanrednih pravnih lijekova) ili prepušteni prosudbi tijela kaznenog postupka (npr. za otklanjanje nedostataka u optužnici, čl. 344. st. 3., ili za pripremanje nove optužnice na raspravi, čl. 441. st. 2.). Zakonski su rokovi, ako nije izrijeком drukčije propisano, prema odredbi čl. 89. st. 1., strogi, tj. neproduljivi (npr. rok za žalbu)³⁵; sudski se mogu produljiti. Prekluzivni ili peremptorni rokovi jesu oni čije propuštanje izaziva gubitak prava na poduzimanje procesne radnje (npr. rok za žalbu); instrukcijski ili monitorni ("opominjajući") jesu rokovi propuštanje kojih ne dovodi do gubitka toga prava, pa se radnja može obaviti i nakon roka, ali osoba koja ga je propustila može biti kažnjena zbog kršenja procesne stege (discipline).³⁶ Konačno, postoje i subjektivni rokovi (oni početak kojih ovisi o saznanju neke osobe za događaj od kojega se računaju; npr. čl. 61. st. 1.) i objektivni (oni početak kojih se računa od nastupanja određenog događaja; npr. čl. 112. st. 2., čl. 463. st. 1.).

Strogost procesnih rokova, kao vremenskih okvira za poduzimanje određenih procesnih radnji, vidljiva je iz propisanog načina njihova računanja i posljedica propuštanja.

³⁵ Sukladno disponibilnosti prava obrane, čl. 89. st. 1. predviđa da se rokovi koji su propisani radi zaštite prava obrane i drugih procesnih prava okrivljenika mogu *skratiti* ako to zahtijevaju okrivljenik ili branitelj pisano ili usmeno na zapisnik pred sudom.

³⁶ Rokovi koje zakon sudu propisuje jesu uvijek monitorni rokovi, a rokovi koje zakon propisuje državnom odvjetniku u pravilu su monitorni, ali ga vežu i prekluzivni (npr. za podizanje optužnice nakon provedene *istrage*, čl. 229. st. 2.; žalbu protiv presude, čl. 463. st. 1.). Zakonodavac ne želi na sudsko kažnjenje u poduzimanju procesnih radnji nadovezati pravne posljedice koje bi zaustavile kazneni postupak i tako sudski propust, koji čak može biti uzrokovan objektivnim razlozima (npr. nedostatak vještaka, nedostupnost svjedoka), izjednačiti s učincima zastare kaznenog progona – obustavom kaznenog postupka. No, s druge strane, grubo, tj. učestalo, dugotrajno i od stranaka ničim izazvano nepoštivanje monitornih rokova od strane suda mora se smatrati kršenjem temeljnog prava na suđenje "u najkraćem roku" (čl. 29. st. 1. Ustava RH), odnosno u "razumnom roku" (čl. 6. st. 1. EKLJP-a) ili "bez velikog zakašnjenja" (čl. 14. st. 3. toč. c) MPGPP-a). Njega treba okrivljeniku uzeti u obzir kao olakotnu okolnost pri izboru i odmjeri kazne (čl. 56. st. 2. KZ-a).

a) Procesni rokovi računaju se u satima (npr. rok za žalbu protiv rješenja o pritvaranju uhićenika jest šest sati, čl. 112. st. 1., a jednak je rok i za žalbu protiv rješenja suca istrage o produljenju pritvora, čl. 112. st. 2.), u danima (npr. rok za žalbu protiv rješenja o istražnom zatvoru jest tri dana, čl. 134. st. 1., rok za žalbu protiv presude jest 15 dana, čl. 463. st. 1.), u mjesecima (npr. privatna tužba ili prijedlog za progon podnose se u roku od tri mjeseca od kada je ovlaštena osoba saznala za kazneno djelo i počinitelja, čl. 48. st. 1., čl. 61. st. 1.) i u godinama (npr. rok za zahtjev za obnovu kaznenog postupka u kojem je netko osuđen u odsutnosti jest godinu dana od saznanja za tu presudu, čl. 497. st. 2.). Početak roka nastupa u trenutku određenom u zakonu (npr. za žalbu – od dana dostave prijepisa presude, čl. 463. st. 1.)³⁷ ili u sudskoj odluci (kod sudskih rokova). Pritom, ako je rok određen na sate ili dane, u rok se ne računa sat ili dan u koji pada događaj od kojega treba računati trajanje roka, već se za početak roka uzima prvi sljedeći sat, odnosno dan (čl. 90. st. 2.). Iznimka su rokovi za računanje uhićenja, zadržavanja, pritvora te istražnog zatvora, koji počinju teći od trenutka lišenja slobode (čl. 90. st. 3.). Isto vrijedi i kod rokova određenih na mjesece i godine, kod kojih se za početak roka ne uzima dan u koji pada taj događaj, nego prvi sljedeći dan.³⁸ Rokovi određeni u satima završavaju se protekom posljednjeg sata roka. Rok određen u danima završava se u ponoć posljednjeg dana. Rok određen u mjesecima ili godinama završava se protekom onog dana posljednjeg mjeseca odnosno godine koji po svojem broju odgovara danu kad je rok počeo. Ako nema tog dana u posljednjem mjesecu, rok se završava posljednjeg dana tog mjeseca (čl. 90. st. 5.). Ako posljednji dan roka pada na državni blagdan, ili u subotu ili u nedjelju, ili u koji drugi dan kad državno tijelo nije radilo, rok istječe istekom prvog sljedećeg radnog dana (čl. 90. st. 6.).

³⁷ Odnosno u roku od osam dana od dostave prijepisa zvučne snimke tijekom rasprave u skraćenom postupku (čl. 538. st. 3.).

³⁸ Rokovi određeni na mjesece ili na godine završavaju se protekom onoga dana posljednjeg mjeseca ili godine koji po svojem broju odgovara danu kad je rok počeo teći. Ako nema tog dana u posljednjem mjesecu, rok se završava posljednjeg dana toga mjeseca. Teorija građanskog procesnog prava smatra da se kod računanja na mjesece i godine samo prividno uzima u račun i dan od kojeg treba računati trajanje roka, tako da ako se npr. događaj od kojeg se računa jednomjesečni rok zbije npr. 5. travnja, rok istječe protekom 5. svibnja, dakle nakon proteka punih 30 dana, uzimajući kao prvi dan 6. travnja (Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 16, str. 381).

b) Propuštanje roka

aa) Opća pravila. Glavno je pravilo kod rokova da se radnje vezane na rok smatraju poduzetim u roku ako je prije isteka roka podnesak kojim se radnja poduzima predan nadležnom tijelu.³⁹ Ako je izjava predana poštom preporučenom pošiljkom, brzojavom ili drugim telekomunikacijskim sredstvom (teleks, telefaks, elektronička pošta i sl.), dan predaje pošti odnosno dan slanja telekomunikacijskim sredstvom sukladno čl. 79. st. 2. smatra se danom predaje onomu komu je dostavljena (čl. 89. st. 3.).⁴⁰ Okrivljenik koji se nalazi u pritvoru ili istražnom zatvoru izjavu koja je vezana na rok predat će pritvorskom nadzorniku ili upravi zatvora, a osoba koja se nalazi na izdržavanju kazne ili u ustanovi radi primjene odgojne mjere, ili je prisilno smještena u psihijatrijsku ustanovu, takvu će izjavu predati upravi ustanove u koju je smještena (čl. 89. st. 4.). Ako je podnesak koji je vezan na rok zbog neznanja ili očite pogreške podnositelja predan ili dostavljen nenadležnom tijelu prije proteka roka, pa nadležnom sudu stigne nakon proteka roka, uzet će se da je podnesen na vrijeme (čl. 89. st. 5.).

Propuštanjem prekluzivnog roka stranka gubi pravo na poduzimanje procesne radnje. Samo iznimno ZKP/08 dopušta okrivljeniku, kao *favor defensionis*, posebno pravno sredstvo "povrat u prijašnje stanje". Njime se može poslužiti okrivljenik koji je propustio rok za podnošenje žalbe protiv presude ili protiv rješenja (čl. 92. st. 1.) ili rok za podnošenje prigovora protiv kaznenog naloga (čl. 542. st. 3.). Povrat može biti dopušten ako: (aa) okrivljenik dokaže da je rok propustio zbog "opravdanog razloga", tj. bez vlastite krivnje⁴¹; (bb) ako molbu za povrat u prijašnje stanje preda u roku od osam dana nakon prestanka uzroka zbog kojeg je propustio rok, a najkasnije u roku od tri mjeseca od dana propuštanja (čl. 92. st. 1. i 2.) te (cc) ako istodobno s molbom za povrat poduzme i propuštenu radnju, tj. preda žalbu (čl. 92. st. 1.). O povratu u pri-

³⁹ Čl. 89. st. 2. to pravilo formulira za "izjave" navodeći da se smatra kako je izjava dana u roku ako je prije nego što rok istekne predana onome tko je ovlašten da je primi. No, ako se prisjetimo da se sve procesne radnje mogu smatrati izjavama (volje ili znanja), jasno je da se to pravilo zapravo odnosi na procesne radnje.

⁴⁰ Pritom se smatra da pošiljatelj "izjave" nije propustio rok ako primatelj poslanu izjavu nije dobio na vrijeme zbog pogrešnog rada uređaja za predaju ili prijam poruka, za koji pošiljatelj nije znao.

⁴¹ Prema našoj sudskoj praksi *nije* "opravdani razlog" npr. propust u poslovanju odvjetničkog ureda zbog kojeg je žalba protiv presude podnesena prekasno (VSH, Kž-1150/68) ili pogreška u postupanju branitelja koji je žalbu napisao u roku, ali ju nije predao sudu jer ju je stavio u pogrešni pretinac torbe (VSRH, I Kž-121/1996 od 21. III. 1996.).

jašnje stanje odlučuje sud koji je donio odluku koja se pobija žalbom (čl. 93. st. 1.). Nakon ispitivanja molbe sud može: (a) donijeti rješenje kojim se dopušta povrat u prijašnje stanje; protiv tog rješenja nije dopuštena žalba (čl. 93. st. 2.), (b) donijeti rješenje kojim se molba odbija i ne dopušta povrat u prijašnje stanje; protiv tog rješenja dopuštena je posebna žalba koja se zajedno sa (zakašnjelom) žalbom na presudu ili rješenje, odgovorom na žalbu i svim spisima, dostavlja višem sudu na rješavanje (čl. 93. st. 3.). Molba za povrat u prijašnje stanje u pravilu ne zadržava izvršenje presude ili druge (zakašnjelom) žalbom pobijane odluke, ali sud koji rješava o molbi može odlučiti da se s izvršenjem zastane do donošenja odluke o molbi (čl. 94.). Ista prava koja u vezi s povratom u prijašnje stanje ima okrivljenik, ima i *branitelj okrivljenika kojem se sudi u odsutnosti*, a koji nije iskoristio svoje pravo na žalbu (čl. 92. st. 1.).

Povrat u prijašnje stanje zbog propuštanja *ročišta* dopušta ZKP/08 i *privatnom tužitelju* i *supsidijarnom tužitelju* koji su, iako uredno pozvani, izostali s rasprave, pa je došlo do obustave postupka (čl. 57. st. 2., čl. 63.), te *oštećeniku* koji nije bio uredno pozvan na raspravu (ili je bio uredno pozvan, ali je iz opravdanih razloga izostao) na kojoj je, međutim, državni odvjetnik odustao od progona, pa je donesena presuda kojom se optužba odbija (čl. 56. st. 2.). Dopuštenje povrata u prijašnje stanje ovdje znači da se mora zakazati nova rasprava te rješanjem o povratu ukinuti ranija odluka o obustavi postupka, odnosno presuda kojom se optužba odbija.

bb) Posebna pravila o propuštanju rokova za vođenje istrage i za podnošenje optužnice. Za razliku od okrivljenika te privatnog i supsidijarnog tužitelja, državni odvjetnik nema pravo povrata u slučaju prekoračenja prekluzivnog roka za podnošenje optužnice u predmetima u kojima je vođena *istraga* kao oblik prethodnog postupka (čl. 216. st. 1. i 2.). Ona se mora okončati u roku od šest mjeseci (čl. 230. st. 1.), pa je državni odvjetnik dužan nakon toga podnijeti optužnicu sudu u roku od 15 dana (čl. 229.). Taj rok viši državni odvjetnik može produljiti najviše za još 15 dana, a u posebno složenim predmetima za još dva mjeseca (st. 1.). Ako to propusti, smatra se da je odustao od kaznenog progona i postupak se obustavlja rješanjem suca istrage (čl. 226. st. 1.); u svakom slučaju se smatra da je državni odvjetnik odustao od kaznenog progona ako optužnica nije podignuta šest mjeseci nakon završetka istrage (st. 2.). Nažalost, ova strogost rokova nije predviđena za predmete u kojima nije vođena istraga, dakle predmete koji su najčešći u praksi, u kojima se poduzimaju samo policijski ili državnoodvjetnički izvidi, pa je – ne samo teorijski –

moguće da oni traju i godinama – pri čemu osumnjičeniku (koji je na slobodi) preostaje jedino mogućnost pritužbe višem državnom odvjetniku s obzirom na to da se u njima ne može poslužiti našim univerzalnim pravnim sredstvom za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku (vidi o tome niže).

c) Rokovi za primjenu mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika i drugih mjera opreza. Mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika koje najteže pogađaju pravo na osobnu slobodu vremenski su ograničene brojnim rokovima o trajanju *pritora* i *istražnog zatvora*. Pritvor određuje pisanim i obrazloženim rješenjem državni odvjetnik (čl. 112. st. 1.). Pritvor određen od strane državnog odvjetnika može trajati najdulje 48 sati od trenutka uhićenja (čl. 112. st. 2.).⁴² Protiv rješenja o pritvoru pritvorenik se može žaliti u roku od šest sati. O žalbi odlučuje sudac istrage u roku od osam sati (čl. 112. st. 1.). Pritvor može trajati i dulje od 48 sati od trenutka uhićenja, ali o njegovu produljenju ne odlučuje državni odvjetnik, već sudac istrage. On na prijedlog državnog odvjetnika može obrazloženim rješenjem produljiti pritvor za daljnjih 48 sati, ali samo ako je to neophodno radi prikupljanja dokaza o kaznenom djelu za koje je propisana kazna zatvora iznad 12 godina. Protiv tog rješenja pritvorenik se može žaliti u roku od šest sati. O žalbi odlučuje vijeće u roku od 12 sati (čl. 112. st. 2.). Rokovi određivanja pritvora nisu tzv. dilatorni rokovi, kod kojih se uhićenik ne može pustiti na slobodu prije njihova isteka; naprotiv, u skladu s načelom razmjernosti, on mora biti pušten odmah ako su prestali razlozi za pritvor (čl. 112. st. 3.) ili je njegova žalba protiv rješenja o pritvoru uspjela (čl. 109. st. 6. toč. 4.). Nakon isteka pritvora, dakle, uhićenik se ili pušta na slobodu, eventualno uz primjenu neke mjere osiguranja njegove prisutnosti blaže od istražnog zatvora, ili se protiv njega određuje istražni zatvor.

Rokovi istražnog zatvora propisani su posebno *do podnošenja optužnice* te *do donošenja presude*. Do podnošenja optužnice istražni zatvor određen rješenjem suca istrage ili vijeća može trajati najdulje mjesec dana od dana lišenja slobode (čl. 130. st. 1.). Taj rok može sudac istrage, iz opravdanih razloga, na prijedlog državnog odvjetnika, produljiti prvi put za još najviše dva mjeseca, a zatim za kaznena djela za koja se vodi redoviti postupak ili kad je to propisano posebnim zakonom za još najviše tri mjeseca (čl. 130. st. 2.). Ti se rokovi u istrazi

⁴² Treba uzeti u obzir da je prije pritvaranja osumnjičenik bio uhićen i doveden u pritvorsku policijsku jedinicu u roku od 12 odnosno 24 sata te ispitan u roku od 10 sati od prijema, nakon čega mora biti odlučeno o daljnjem oduzimanju slobode, odnosno puštanju na slobodu (20/32 sata od trenutka uhićenja).

moгу produļjiti samo ako je riječ o kaznenom djelu iz nadležnosti Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (čl. 21. ZUSKOK-a), kada sveukupni rok trajanja istražnog zatvora do podizanja optuţnice, ako je istraga produļjena (čl. 230. st. 2.), moţe iznositi 12 mjeseci (čl. 35. st. 1. ZUSKOK-a). Ukupno, dakle, istraţni zatvor do podizanja optuţnice moţe trajati najviše tri mjeseca (za kaznena djela za koja se vodi skraćeni postupak), do šest mjeseci (za kaznena djela za koja se vodi redoviti postupak), te do dvanaest mjeseci (za kaznena djela iz nadležnosti USKOK-a). Nakon isteka tih rokova zatvorenik se ima odmah pustiti na slobodu (čl. 130. st. 3.).

Nakon podnošenja optuţnice istraţni zatvor moţe trajati do pravomoćnosti presude, a nakon pravomoćnosti presude najdulje do pravomoćnosti rješenja o upućivanju na izdržavanje kazne zatvora (čl. 131. st. 2.).⁴³ Do donošenja presude suda prvog stupnja istraţni zatvor moţe trajati najdulje:

- tri mjeseca ako se za kazneno djelo moţe izreći kazna zatvora do tri godine
- šest mjeseci ako se za kazneno djelo moţe izreći kazna zatvora do pet godina
- dvanaest mjeseci ako se za kazneno djelo moţe izreći kazna zatvora do osam godina
- dvije godine ako se za kazneno djelo moţe izreći kazna zatvora preko osam godina
- tri godine ako se za kazneno djelo moţe izreći kazna dugotrajnog zatvora (čl. 133. st. 1.).

U predmetima u kojima je donesena nepravomoćna presuda ukupno trajanje istražnog zatvora do njezine pravomoćnosti produļjuje se za jednu šestinu u prvim trima slućajevima, a za jednu četvrtinu u posljednjim dvama.

Ako je istraţni zatvor prije podizanja optuţnice sukladno ZUSKOK-u trajao dvanaest mjeseci, navedeni rokovi ukupnog trajanja istražnog zatvora produļjuju se za šest mjeseci (čl. 35. st. 2. ZUSKOK-a).

To su dakle ukupni rokovi trajanja istražnog zatvora do pravomoćnosti presude. Zakon ipak dopušta da se ti rokovi u određenim slućajevima produļje. Dva su takva slućaja: kad je presuda ukinuta i ako je protiv drugostupanjske presude dopuštena žalba. Kad je presuda ukinuta, ukupno trajanje istražnog

⁴³ Okrivljenik koji se nalazi u istražnom zatvoru, a presuda kojom mu je izrećena kazna zatvora postala je pravomoćna, ostat će u tom zatvoru do upućivanja na izdržavanje kazne, a najdulje do isteka trajanja izrećene kazne, čl. 133. st. 5.

zatvora produljuje se za šest u prvim trima slučajevima, odnosno dvanaest (u posljednjim dvama slučajevima) mjeseci (čl. 133. st. 3.). Ako je protiv drugostupanjske presude dopuštena žalba, ukupno trajanje istražnog zatvora produljuje se za još šest mjeseci (čl. 133. st. 4.).

2. Posebne procesne forme namijenjene sprečavanju i sankcioniranju stranačke zlouporabe procesnih radnji

Stranke u kaznenom postupku imaju pravo poduzimanja različitih radnji. Može se pojaviti pitanje kako sud treba reagirati ako stranka to pravo koristi da bi postigla učinak koji je suprotan zakonitom cilju njezine radnje: npr. učestalo neutemeljeno predlaže izuzeće predsjednika vijeća, sudaca, pa i predsjednika suda i njegova zamjenika, na glavnu raspravu odaziva se u alkoholiziranom stanju, namjernim uzimanjem neodgovarajućih lijekova u tolikoj mjeri pogorša zdravlje, izazove hospitalizaciju te drugim sličnim ponašanjem⁴⁴ ometa, "sabotira" postupak (što u krajnjem slučaju može dovesti i do njegove obustave zbog nastupa zastare kaznenog progona). Zloupotrijebiti pravo na

⁴⁴ U jednom velikom suđenju za ratne zločine koje je dulje vrijeme izazivalo veliko zanimanje naše javnosti, na kojem nakon dvije i pol godine od pokretanja istrage sudsko vijeće nije uspjelo raspravu privesti izricanju presude, novinari komentatori alarmirali su čitatelje da je "zbog već viđenih (ne)namjernih odugovlačenja moguće čak i ponavljanje cijelog procesa". Jedan komentator to šire opisuje: "Baš u trenutku kad je trebalo uslijediti iznošenje obrane prvooptuženoga [...] počele su odgode zbog njegovih navodnih velikih zdravstvenih problema. Tako bi operacija nosnih polipa, koja bi u normalnim okolnostima trebala biti rutinski zahvat izveden za samo 10-tak minuta, mogla dovesti u pitanje cijeli slučaj. Naime, zbog polipa u nosu [optuženik] prema nalazima sudskih vještaka, ima jake glavobolje te mu je smanjena koncentracija, pa nije u stanju iznijeti svoju obranu. Višekratne odgode, a koje u ovom slučaju očito koriste jedino [optuženiku], namjerno ili ne, potpomažu i liječnici. Tako je na dan kad [mu] je trebao biti izvršen operacijski zahvat odstranjivanja polipa liječnica iznenada otišla na bolovanje. Pozlilo je i sudskom vještaku. Sve to i ne bi čudilo da nije riječ o dobro poznatom i viđenom načinu obrane [optuženika] i njegovih (ne)namjernih odgoda koje su i sam početak suđenja prolongirale za punih šest mjeseci. Ovaj put je stvar ozbiljnija jer bi, zbog pravne nemogućnosti, moglo uslijediti i ponavljanje ovog iznimno teškog procesa. Naime, ako se u dva mjeseca od posljednjeg ročišta ne održi rasprava, suđenje počinje ispočetka. U boljem slučaju [optuženik] može odugovlačiti do 9. ožujka kad mu istječu dvije i pol godine u pritvoru. Ako se do tad ne donese presuda, a što je zasad malo izvjesno, [optuženika] u pritvoru više ne može i ne smije zadržati niti jedna sila zakona." (članak D. Mihalića u Jutarnjem listu od 8. II. 2003.).

poduzimanje procesne radnje mogu obje stranke te neki drugi sudionici (npr. oštećenik) u kaznenom postupku.⁴⁵

Kad je riječ o pravima okrivljenika, moramo praviti razliku između njegovih “aktivnih” i “pasivnih” prava obrane. Prva, u koja pripada pravo predlaganja i poduzimanja različitih procesnih radnji (dokazivanja, podnošenja pravnih sredstava, zahtijevanja izuzeća i promjena u nadležnosti itd.) razlikuju se od “pasivnih”, kao što je pravo šutnje. Prva se, naime, mogu rabiti suprotno zakonskome cilju kako bi se ometao kazneni postupak (jer npr. zakon okrivljeniku ne daje pravo predlaganja određenih dokaza, prisustvovanja dokaznim radnjama, zahtijevanja određenih sudskih odluka i sl. da bi se time vršilo procesne sabotaze). Druga, naprotiv, ne mogu: teško je reći da bi okrivljenik, npr. svojom šutnjom, koju mu pravni poredak daje u cilju izbjegavanja opasnosti osude zbog vlastita sudjelovanja, mogao sabotirati kazneni postupak procesnim ponašanjem koje je sukladno tome cilju, premda je jasno da će zbog okrivljenikove šutnje postupak prikupljanja dokaza u korist optužbe biti teži i dugotrajniji.

Pitanje sprečavanja i sankcioniranja zloupotrebe procesnih prava zakonodavac mora riješiti, kao i svako drugo pitanje kaznenog postupka, u ravnoteži različitih procesnih ciljeva. Poteškoća na koju on pritom nailazi jest u pitanju je li uopće moguće na području procesnog prava propisati zloupotrebu procesnog prava ili ovlasti. Ona, naime, pretpostavlja da se procesni subjekt ponaša *sukladno* propisanoj procesnoj formi, ali *protivno* cilju koji je zakon tom ponašanju propisao: učinkom svoje radnje stranka želi naškoditi svojem procesnom protivniku ili postići kakav drugi, protupravni cilj. Možemo li sada, u želji da spriječimo nastupanje tog učinka, zabaciti procesnu strogost propisane forme koju je “zloupotrebitelj” poštovao? Nije li pozitivan odgovor protivan duhu procesnog prava? Teoretičari smatraju da nije: ako je kod procesnog prava obrane riječ o *dispozitivnom* procesnom pravu, koje se nekorisćenjem može izgubiti, kod kojeg ne postoji javni interes da se okrivljeniku ponovno uspostavi mimo njegove volje, tada, također u javnom interesu, ne može biti sporan

⁴⁵ Državno odvjetništvo, kao stranka, u postupku ima prava, a kao državno tijelo i ovlasti. Zloupotrijebiti svoje ovlasti može i sud. No ovdje razmatramo zloupotrebu procesnih prava stranaka, prvenstveno okrivljenika. Ne zanimaju nas povrede *ovlasti*, koje su uvijek povezane s povredama službene dužnosti koje mogu počiniti dužnosnici ili službenici u državnim tijelima koja sudjeluju u kaznenom postupku, a ne zanimaju nas ni povrede procesnih prava koja pripadaju oštećeniku jer on ne pripada u glavne subjekte kaznenog postupka, koji ga vode prema cilju.

gubitak toga prava koje se kod zloupotrebe može oduzeti ako ga okrivljenik ne koristi u propisanom cilju.⁴⁶

To, dakako, ne umanjuje potrebu da se slučajevi zloupotreba precizno pravno opišu, kako se nejasnim razgraničenjem između pogrešne upotrebe i zloupotrebe nekog procesnog prava ono ne bi dokinulo i okrivljenik doveo u nepovoljniji položaj. Stoga je potrebno da zakonodavac unaprijed poduzme korake protiv zloupotrebe procesne forme. On može u katalogu procesnih načela uspostaviti jednu opću klauzulu zloupotrebe procesnih prava, propisati opću dužnost suda da sankcionira takve zloupotrebe i zatim posebnim propisima konkretizirati stanovito ponašanje ili procesnu radnju stranke kao zloupotrebu. Tako postupa naš ZKP u čl. 11. st. 2., 3. i 4. i nekim drugim odredbama. Odredbom čl. 11. st. 2. najprije je propisana opća dužnost suda da postupak provede “bez odugovlačenja” te da onemogućiti “svaku zlouporabu prava što pripadaju sudionicima u postupku”, a zatim u odredbi čl. 11. st. 3. “represivna” ovlast suda da stranci, branitelju, oštećeniku, opunomoćeniku ili zakonskom zastupniku “koji u kaznenom postupku svojom radnjom očigledno zloupotrebljava pravo iz ovoga Zakona” rješenjem *uskrati pravo na tu radnju*.

Osim opće odredbe, ZKP na nekim mjestima konkretno opisuje neko procesno ponašanje kao zloupotrebu procesnog prava (npr. u čl. 35. st. 5. predviđa da će se u cijelosti odbaciti zahtjev stranke za izuzećem suca koji se ne odnosi na poimenično određenog suca ili suca porotnika koji postupa u predmetu; u čl. 396. st. 3. navodi da “...branitelju ... koji poslije kazne nastavi narušavati red predsjednik vijeća može uskratiti daljnju obranu, odnosno zastupanje na raspravi”; u čl. 397. st. 1. propisuje čak novčano kažnjavanje branitelja, opunomoćenika ili zakonskog zastupnika, oštećenika kao tužitelja ili privatnog tužitelja čiji su postupci “očito upravljani na odugovlačenje kaznenog postupka”; u čl. 447. st. 1. propisuje da “predsjednik vijeća može, nakon prethodnog upozorenja, prekinuti osobu koja prekorači odobreno vrijeme govora ili u svojem govoru vrijeđa javni red i moral ili vrijeđa drugog ili se upušta u ponavljanja ili izlaganja koja nemaju veze s predmetom”. Jedna od najvažnijih odredbi u tom smislu jest ona koja propisuje da će se glavna rasprava održati u odsutnosti optuženika koji se “sam stavio u položaj ili stanje uslijed kojeg nije mogao biti nazočan na glavnoj raspravi” (čl. 404. st. 2.).

⁴⁶ Usp. Kudlich, H., *Strafprozess und allgemeines Missbrauchsverbot*, Duncker & Humblot, Berlin, 1998., str. 193.

Pri utvrđivanju zloupotrebe procesnog prava ili ovlasti sud ne smije izostaviti subjektivni kriterij: ako polazimo od toga da pojam procesne radnje pretpostavlja *voljno* ponašanje procesnog subjekta koje ima određeni procesno relevantni učinak, onda pri ocjenjivanju eventualne zloupotrebe procesnog prava moramo utvrditi i njegov svjesni odnos prema tom ponašanju (obično indicijelnim putem). Samo ako sud utvrdi da je stranka poduzimajući sporne radnje željela ili barem pristala na činjenicu da će one dovesti do odugovlačenja postupka, dopušteno mu je na takvo ponašanje nadovezati zakonsku posljedicu. Ako ona nije za pojedini slučaj posebno predviđena kao što možemo vidjeti kod spomenutih odredbi čl. 35., 396., 397., 404. i 447., može općenito stranci rješenjem uskratiti pravo na procesnu radnju: ako je ona već poduzeta, to znači ukidanje njezina pravnog učinka, a ako još nije, određuje njezino odbacivanje ako bi bila poduzeta. Da se pri tome ne bi pogrešnim utvrđenjem suda stranci nanijela šteta, zakon, slijedom načela "pravičnog postupka", propisuje da stranka protiv rješenja o uskrati prava na poduzimanje procesne radnje ima pravo na žalbu. Žalba ne odgađa izvršenje rješenja, čl. 11. st. 3., osim ako je riječ o rješenju o novčanom kažnjavanju za odugovlačenje postupka, čl. 397. st. 1. Ako je riječ o okrivljeniku koji nema branitelja, a zloupotrebljava svoja prava, na prijedlog istražnog suca ili predsjednika vijeća predsjednik suda mora mu postaviti branitelja po službenoj dužnosti (čl. 11. st. 4.).

IV. ZAŠTITA USTAVNOG I KONVENCIJSKOG PRAVA NA (KAZNENO) SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

Pravo na suđenje u razumnom roku EKLJP (čl. 6. st. 1.) i naš Ustav (čl. 29. st. 1.) jednako jamče za kaznene i građanske postupke.⁴⁷ ESLJP u svojoj bogatoj judikaturi najčešće ne čini razlike između tih dviju vrsta sudskih postupaka i ponekad se u kaznenim predmetima referira na tumačenja koja je dao u građanskim.⁴⁸ Stoga se jedina razlika između njih odnosi na svrhu ovoga prava u kaznenim predmetima. Već je rano u svojoj praksi ESLJP istaknuo da

⁴⁷ Čl. 29. st. 1. Ustava glasi: "Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kaznenog djela." Čl. 6. st. 1. EKLJP-a glasi: "Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj."

⁴⁸ Trechsel, S., *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press, Oxford, 2006., str. 134, s navođenjem brojnih predmeta ESLJP-a u kojima se to dogodilo.

je ta svrha spriječiti predugačko vrijeme vođenja postupka – u kojem bi optuženik bio pod optužbom, u neizvjesnosti osude i kazne nepoznate težine – i u primjerenom roku postići odluku o osnovanosti optužbe.⁴⁹

Da bi se omogućila zaštita prava na suđenje u razumnom roku, potrebno je odrediti kriterije po kojima se dulje vođeni postupci razlikuju od onih koji su predugi i koji krše to pravo. S jedne strane, to su načini računanja početka i kraja razdoblja te način procjene uzroka koji su doveli do dugotrajnosti postupka, a s druge strane, to su načini na koji države *osiguravaju* to pravo – u smislu pozitivne obveze koja slijedi iz članka 1. EKLJP-a, koji traži od država stranaka Konvencije da “osiguraju svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode” određene materijalnopравnim odredbama (čl. 3. – 18.) Konvencije.⁵⁰ O tome govorimo niže pod toč. IV.2.

1. Opća mjerila za računanje razdoblja razumnog trajanja postupka

a) Za razmatranje konvencijskog prava na suđenje u razumnom roku važan je početak u kojem rok započinje teći i njegov kraj. Kao početak⁵¹ roka ESLJP uzima čas kada je neka osoba stavljena pod “optužbu” u smislu autonomnog⁵²

⁴⁹ “...the precise aim of this provision in criminal matters is to ensure that accused persons do not have to lie under charge for too long and that the charge is determined”; *Wemhoff protiv Njemačke*, § 18; prema Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 135. *Stogmuller protiv Austrije*, presuda iz 1969., § 40: “...to avoid that a person charged should remain too long in a state of uncertainty about his fate”.

⁵⁰ Neki članci EKLJP-a izriječno utvrđuju takvu pozitivnu obvezu (čl. 2. st. 1. u pogledu propisivanja zakonske zaštite prava na život; čl. 3. u pogledu osiguranja uvjeta u zatvorima koji nisu “nehumani”; čl. 6. u pogledu osiguranja sudova, pravne pomoći i prevoditelja u pogledu prava na pravični postupak; čl. 3. Protokola 1 u pogledu provođenja slobodnih općih izbora). Druge pozitivne obveze izveo je ESLJP svojim tumačenjem pojedinih članaka EKLJP-a (najčešće primjenjujući čl. 8. o pravu na poštovanje privatnog i obiteljskog života, vidi presudu od 13. VI. 1979. u predmetu *Marckx protiv Belgije*, § 31; Harris, D.; O’Boyle, M.; Bates, E. P.; Buckley, C. M., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford – New York, 2009., str. 19).

⁵¹ Zanimljivo je da ESLJP faktički uzima u obzir i aplikacije koje prigovaraju povredu ovoga prava počinjenu i prije stupanja EKLJP-a na snagu za odnosnu državu, premda samo računanje proteklog roka započinje s danom ratifikacije (presuda u predmetu *Sargin & Yağci protiv Turske* (1995.), § 58) navodeći da uvijek mora uvažiti “ono stanje koje je postojalo u času ratifikacije”.

⁵² Autonomno značenje nekog konvencijskog pojma koji bi bio referenca na nacionalno pravo (npr. “optužba za kazneno djelo”, “tribunal”, “svjedok” itd.) daje pravo ESLJP-u da ga tumači na način koji najbolje odgovara Konvenciji (tako već npr.

konvencijskog značenja toga pojma. To je, kako znamo iz presude u predmetu *Deweer protiv Belgije* iz 1980., čas kada je pojedincu nadležna vlast službeno priopćila tvrdnju da je počinio neko kažnjivo djelo ili neki njezin drugi akt koji sadržava takvu implikaciju i može bitno utjecati na situaciju osumnjičenika.⁵³ Osumnjičenik (ne i osoba koja nije u tom statusu) ne treba čekati okončanje postupka pred svojim nacionalnim kaznenim sudovima kako bi stekao pravo aplikacije pred ESLJP-om, već može aplikaciju podnijeti i prije nego što je iscrpio sva primjenljiva pravna sredstva po domaćem pravu.⁵⁴ On, dakle, ima jamstvo prava na suđenje u razumnom roku koje traje sve do okončanja postupka pred nadležnim sudom, tj. do konačnosti presude⁵⁵ koja će kasnije nastupiti ako je bilo ukidanja i vraćanja predmeta na novo suđenje pred prvostupanjski sud.⁵⁶

b) Za procjenu razumnosti uzroka za dugo trajanje kaznenog postupka, kao i kod građanskog postupka, nema opće formule. ESLJP često navodi da se ta procjena obavlja na temelju specifičnih okolnosti slučaja, “s obzirom na kriterije koji su uspostavljeni u njegovoj praksi”. Premda su ti kriteriji kazu-

presuda u predmetu *Engel protiv Nizozemske* (1976.)); no, ako je riječ o terminima “zakon” i “zakonit”, ESLJP im daje mješoviti sadržaj: traži da za podlogu neke radnje ili mjere kojom se ograničava kakvo konvencijsko pravo postoji zakonska podloga u domaćem pravu, pri čemu, međutim, kvalitetu tog zakona prosuđuje prema vlastitim kriterijima – tražeći da zakon ne bude arbitraran, odnosno da bude sukladan općim načelima Konvencije, javno objavljen te da ima razumno predvidivi učinak za sve na koje se odnosi (presuda u predmetu *Winterwerp protiv Nizozemske* (1979.)), § 39, u odnosu na zakonitost preventivnog lišenja slobode prema čl. 5. st. 1. EKLJP-a).

⁵³ “The official notification given to an individual by the competent authority ... or some other act which carries the implication of such an allegation and which likewise substantially affects the situation of the suspect...”, presuda u predmetu *Corigliano protiv Italije* (1982.), § 34 (Harris *et al.*, *op. cit.* u bilj. 50, str. 209).

⁵⁴ Presuda od 5. X. 1999. u predmetu *Donsimoni protiv Francuske*, §§ 30 – 31, prema Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 141.

⁵⁵ Otklanjajući mogućnost da se za oznaku konačnosti posluži domaćim zakonskim definicijama o pravomoćnosti, ESLJP je u presudi u predmetu *Eckle protiv Njemačke*, od 21. III. 1983., izrekao da se jamstvo prava na suđenje u razumnom roku proteže na postupak o pravnim lijekovima (§ 78), uključujući čak i postupak pred ustavnim sudom po ustavnoj tužbi, ako odluka o njoj može supstantivno utjecati na konačni ishod kaznenog predmeta (presuda od 25. II. 2000. u predmetu *Gast & Popp protiv Njemačke*).

⁵⁶ Presuda u predmetu *IA protiv Francuske* (1998.), § 115, prema Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 141.

istički, teoretičari⁵⁷ ih jednodušno svode na nekoliko, kao što su: “složenost (kompleksnost) predmeta, postupanje aplikanta i domaćih vlasti te važnost koju za aplikanta ima domaća odluka”.⁵⁸ Kod *složenosti predmeta* ESLJP uzima u obzir opseg spisa, broj (su)optuženika i svjedoka te složenost obilježja kaznenog djela za koje se konkretno sudi (promjene u zakonskoj definiciji same po sebi ne utječu na odluku ESLJP-a). Kod *postupanja aplikanta i domaćih vlasti* ESLJP smatra da država ne odgovara za odugovlačenje postupka koje se može pripisati postupcima aplikanta. To, međutim, nije jednostavno ustanoviti u kaznenim predmetima u kojima okrivljenik, u pravilu, ne snosi procesne terete i nema nikakve dužnosti surađivanja s državnim tijelima, pa je potrebno jasno i nedvosmisleno utvrditi da je njegovo ponašanje, posebice propust neke radnje, bilo usmjereno na odugovlačenje postupka.⁵⁹ Na teret države, međutim, uvijek idu propusti za poduzimanje procesnih radnji, makar iz nemarnosti.⁶⁰ Treba posebno istaknuti da ESLJP smatra da su države stranke EKLJP-a dužne organizirati na način koji domaćim sudovima omogućuje ispuniti zahtjeve iz čl. 6. st. 1. EKLJP-a te odgovarati za pogreške u organizaciji svojeg pravosuđa; on predugo trajanje postupka izjednačava s lošim djelovanjem pravosuđa u državi. U vezi s *postupanjem domaćih vlasti* ESLJP smatra da se kršenje prava na suđenje u razumnom roku može dogoditi u bilo kojem stadiju kaznenog postupka kad god domaće vlasti “ne pokazuju marnost i strogoću u vođenju postupka”.⁶¹ Od slučaja do slučaja ESLJP je izrekao da to predstavlja slučaj u

⁵⁷ Harris *et al.*, *op. cit.* u bilj. 50, str. 279.

⁵⁸ Presuda u predmetu *Philis protiv Grčke* (2) od 27. VI. 1997., § 35, prema Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 142.

⁵⁹ Presuda u predmetu *Corigliano protiv Italije* od 10. XII. 1982., prema Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 143, dijagnosticira dva načina po kojima se može okrivljeniku pripisati odgovornost za odugovlačenje postupka: “ekscesivno” korištenje pravnih sredstava odnosno lijekova te, općenito, procesno ponašanje koje tendira odugovlačenju, kao npr. podnošenje velikog broja podnesaka. Okrivljenik koji pobjegne, pa mu se ne može suditi, snosi odgovornost za produljenje postupka (presuda u predmetu *Girolami protiv Italije* (2001.), § 15), osim ako nema “sufficient reason” za taj bijeg (presuda u predmetu *Vayic protiv Turske* (2007.), citira presudu *Ventura protiv Italije* (1980.), § 90). Odgovornost snosi i okrivljenik koji sabotira postupak štrajkovima glađu (*Jablonski protiv Poljske*, presuda od 21. XII. 2000., § 104).

⁶⁰ U presudi u predmetu *Orchin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1982.) ESLJP je izrekao da je država odgovorna za nedostatak svoje inicijative za obustavu postupka i za nju ne smije čekati prijedlog okrivljenika.

⁶¹ U presudi u predmetu *Šleževičius protiv Litve* od 13. XII. 2001., § 28, ESLJP kritizira domaće vlasti da nisu pokazale “neither diligence nor rigour in the handling of the proceedings” (Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 146).

kojem se izvodi ili istraga vode površno i sporo⁶², da nije na vrijeme obavljeno vještačenje, da je upravljanje raspravom bilo neorganizirano tako da je bilo više uzastopnih odgoda zbog zamjene članova vijeća, čitanja ili pribavljanja isprava, sastavljanja zapisnika, da je izrada pisane presude trajala predugo⁶³ i dr.⁶⁴ Konačno, u vezi s *važnosti koju za aplikanta*⁶⁵ ima domaća odluka, ESLJP je izrekao da čimbenici koji utječu na odluku jesu: zaposlenje aplikanta, njegov status, vjerojatnost izricanja najteže kazne⁶⁶, visoka dob okrivljenika te činjenica da je u pritvoru tijekom suđenja.⁶⁷

Osobi čije je pravo na suđenje u razumnom roku pred kaznenim sudom povrijeđeno domaće vlasti moraju, prema nekim presudama ESLJP-a, dati kompenzaciju u obliku *smanjenja izrečene kazne*⁶⁸, a u svakom slučaju pripada joj pravo na *novčano obeštećenje* prema čl. 41. EKLJP-a.⁶⁹

2. Ocjena “razumnosti” trajanja kaznenog postupka: pozitivne obveze države na osiguranje prava na suđenje u razumnom roku

Poznato je da čl. 1. EKLJP-a propisuje *obvezu* država stranaka da svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osiguraju materijalna prava i slobode iz odjeljka

⁶² Presuda u predmetu *Reinhardt & Slimane-Kaid protiv Francuske* (1998.), § 100.

⁶³ Presuda od 23. IX. 1998. u predmetu *Portington protiv Grčke*, § 33.

⁶⁴ Vidi opširniji katalog slučajeva kod Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 146 – 148. Uobičajeno opravdanje vlade tužene države da joj je sudski sustav preopterećen brojem neriješenih slučajeva ESLJP odbacuje, navodeći da je konvencijska dužnost države organizirati svoje sudstvo tako da može udovoljiti obvezama iz čl. 6. st. 1. EKLJP-a (presuda od 25. VI. 1987. u predmetu *Baggetta protiv Italije*, § 23), pri čemu se država može ekskulpirati samo izvanrednim događajima, kao što je npr. štrajk sudaca ili nemiri u državi (presuda od 10. XII. 1982. u predmetu *Foti i dr. protiv Italije*, § 61).

⁶⁵ Presuda od 27. VI. 2000. u predmetu *Frydlender protiv Francuske*, §§ 43 – 45.

⁶⁶ Trechsel (*op. cit.* u bilj. 48, str. 144) citira u tom pogledu spomenutu presudu u predmetu *Portington protiv Grčke*, § 37, i njezin cinizam, jer bi se kod osude na smrtnu kaznu prije moglo dopustiti odgađanje njezina donošenja nego tražiti brzinu u donošenju.

⁶⁷ Presuda od 29. IV. 2003. u predmetu *Motsnik protiv Estonije*, § 40. Od toga treba razlikovati pravo pritvorenog okrivljenika na sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu iz čl. 5. st. 4. EKLJP-a. Poštovanje toga prava ESLJP ispituje prema istim kriterijima kao i poštovanje prava na suđenje u razumnom roku iz čl. 6. st. 1., ali tome pridodaje uvjet “osobite ekspeditivnosti” (“particular expedition”) u postupanju nacionalnih vlasti (presuda u predmetu *Hutchinson Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2003.), § 59).

⁶⁸ Presuda u gore spomenutom predmetu *Eckle protiv Njemačke*, §§ 66, 87.

⁶⁹ Trechsel, *op. cit.* u bilj. 48, str. 148.

I. Konvencije. ESLJP još od gore spomenute presude u predmetu *Marckx protiv Belgije* smatra da nije riječ samo o propisanim tzv. negativnim i tzv. pozitivnim obvezama⁷⁰ nego i o pozitivnim obvezama koje nisu izriječkom propisane, ali su inherentne pojedinim odredbama EKLJP-a o materijalnim pravima.⁷¹ Tako npr. ako država ispunjava svoje pozitivne obveze na zaštitu prava na kvalitetno pravosuđe, možemo pretpostaviti da je eventualno predugo trajanje postupka uzrokovano ponašanjem procesnih sudionika za koje ona ne može odgovarati kao za povredu Konvencije. Stoga moramo razmotriti presude ESLJP-a u kojima se izriječkom utvrđuje povreda prava na suđenje u razumnom roku u kaznenim predmetima i presude u kojima se to pravo ne spominje, ali se ono neizravno provlači kroz zaštitu drugih prava i sloboda iz Konvencije. Poslužit će nam pri tome presude donesene protiv Republike Hrvatske.

a) Presude ESLJP-a u kaznenim predmetima u kojima se izriječkom utvrđuje povreda “razumnosti” roka. Jedna od prvih presuda u kojima je ESLJP utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku odnosila se na nerazumno dug rok odlučivanja VSRH o žalbi aplikanta u predmetu *Camasso protiv Hrvatske* od 13. I. 2005. (zahtjev br. 15733/02). U tom predmetu aplikant je 6. XI. 1994. uhićen pod sumnjom za ubojstvo; 26. IV. 1995. osuđen prvi put te nakon dvostrukog ukidanja prvostupanjske presude Županijskog suda u Bjelovaru (16. VIII. 1995. i 18. XI. 1997.) od strane VSRH pravomoćno osuđen 28. VIII. 2001. Ukupno je, dakle, kazneni postupak trajao šest godina i 11 mjeseci, od čega tri godine i četiri mjeseca pred VSRH. ESLJP je zbog takvog stanja stvari u predmetu zaključio: (1) da “razumnost duljine” postupka ocjenjuje s obzirom na okolnosti predmeta i pozivom na kriterije utvrđene njegovom ranijom

⁷⁰ *Negativne* su takve koje od države traže sustezanje od upletanja u neko konvencijsko pravo, npr. postupanja koje krši zabranu mučenja, okrutnog i nečovječnog postupanja iz čl. 3.; upletanja u slobodu izražavanja iz čl. 10.; *pozitivne* su one koje predviđaju neke dužnosti, npr. dužnost zaštite prava na život u čl. 2.; dužnost očuvanja prava na zatvorske uvjete koji nisu nečovječni i ponižavajući iz čl. 3.; dužnost jamstva prava na kvalitetno pravosuđe pred kojim se mogu voditi *fair* sudski postupci iz čl. 6. itd.

⁷¹ U presudi u predmetu *Marckx protiv Belgije* ESLJP je izrekao da kontekst prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz čl. 8. EKLJP-a ne traži samo od država da se sustegnu od upletanja u to pravo nego da osim takvog ponajprije negativnog aspekta mogu biti i pozitivne obveze u izričaju “učinkovitog poštovanja (*effective respect*) privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja” (kao npr. u spomenutom predmetu, obveze države da dijete rođeno u izvanbračnoj vezi prizna kao člana majčine obitelji). Usp. Harris *et al.*, *op. cit.* u bilj. 50, str. 19.

praksom (vidi gore toč. 1. a) i b)); (2) da je u konkretnom predmetu doduše bila riječ o određenom stupnju složenosti u odnosu na pravna pitanja, ali da se navedena duljina postupka ne može objasniti samo tom činjenicom; (3) da Vlada nije tvrdila kako bi aplikant doprinio duljini postupka, a Sud “ne vidi nikakvog razloga za drugačije mišljenje”; (4) da se može primijetiti kako je Vrhovnome sudu trebalo tri godine i četiri mjeseca da donese odluku po žalbi aplikanta, pri čemu se ne može uvažiti Vladino objašnjenje da je Vrhovni sud u ovom predmetu kasnio jer je dao prvenstvo spisima u kojima su okrivljenici bili u pritvoru, a što nije bio predmet podnositelja zahtjeva u relevantno vrijeme. Kako se, dakle, nije moglo opravdati produženi karakter žalbenog postupka, a u predmetu nije bilo nekih “posebnih okolnosti”, ESLJP je ocijenio da se u predmetu aplikanta nije postupalo unutar razumnoga roka te je stoga došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

Druga presuda donesena je u predmetu *Jeans protiv Hrvatske* od 13. I. 2011. (zahtjev br. 45190/07) i od prve se razlikuje ne samo po činjeničnom sklopu nego i po tome što je u njemu aplikant bio oštećenik te se poslužio jedinstvenim pravnim sredstvom za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku – ZZPSRR-om⁷² i nakon toga ustavnom tužbom, ali bez uspjeha. U tom je predmetu ESLJP, primjećujući da se aplikantov predmet sedam godina vodio na dvjema razinama sudske nadležnosti, te da se kod nas vraćanje predmeta na ponovno postupanje često naređuje zbog pogrešaka koje počine niži sudovi, upozorio da se ponavljanje takvih naloga u okviru istog “seta” postupaka može uzeti kao indikator ozbiljnih manjkavosti u pravosudnom sustavu. U tom predmetu pred Županijskim sudom u Splitu podignuta je 3. VI. 1997. optužnica protiv četiri osobe zbog sudjelovanja u tučnjavi, a protiv pete, D. Š., zbog ubojstva aplikantova sina. Na raspravi 19. VII. 2000. četiri su osobe osuđene, a D. Š. oslobođen optužbe, ali je 5. XII. 2002. VSRH preinačio prvostupanjsku presudu i odbio optužbu protiv četvorice zbog zastare kaznenog progona, a u odnosu na D. Š. ukinuo presudu i naredio novo suđenje. Nakon toga je 27. XI. 2003. pred prvostupanjskim sudom aplikant izjavio da je pokrenuo odštetnu parnicu; no ona je, unatoč tomu što je završila oglušnom presudom od 26. IV. 2004. u korist aplikanta, nakon povrata u prijašnje stanje, 9. IX. 2004. prekinuta do okončanja kaznenog postupka protiv D. Š. Stoga je 10. II. 2006. aplikant postavio imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku za naknadu nematerijalne štete od 300.000 kn. U ponovljenom suđenju Županijski sud u Splitu zakazao je 14 ročišta, ali održao svega pet zbog nemogućnosti pronala-

⁷² O ZZPSRR-u govorimo više *infra* pod toč. V.

ženja svjedoka i izostanaka okrivljenika i vještaka te je tek 10. VII. 2007. donesena presuda kojom je D. Š. ponovno oslobođen optužbe, ali je 22. I. 2008. VSRH ponovno ukinuo tu presudu. Vidjevši sporost postupanja prvostupanskog suda, aplikant je 13. VI. 2006. podnio ZZPSRR Vrhovnom sudu, tvrdeći da zbog dotadašnje duljine postupka prijeti opasnost zastare progona D. Š., kako se to već ranije dogodilo protiv četvorice optuženih. Međutim, ovaj ga je sud 29. VI. 2006. odbio, tako da je 5. XI. aplikant podnio ustavnu tužbu – također neuspješno jer je USRH tu tužbu 17. XII. 2008. odbio izrekavši da je podnositelj zahtjeva, time što je odlučio svoj građanskopravni zahtjev za naknadu štete ostvarivati u odvojenom građanskom postupku, izgubio svoje pravo to učiniti u kaznenom postupku, pa se nakon toga kazneni postupak ne tiče “odlučivanja o njegovim građanskopravnim pravima i obvezama”, kako bi to pravilno presudio Vrhovni sud. ESLJP je odbio Vladine prigovore da je predmet bio vrlo složen te da je trebalo ispitati 24 svjedoka (od kojih je nekoliko imalo prebivalište u inozemstvu) te da je bilo potrebno pribaviti nekoliko mišljenja medicinskih vještaka. Pozvavši se na svoje ustaljeno mišljenje da se razumnost duljine postupka mora ocijeniti u svjetlu okolnosti predmeta i uz uvažavanje poznatih kriterija složenosti predmeta, držanja podnositelja zahtjeva i mjerodavnih vlasti te značaja predmeta za podnositelja zahtjeva, ESLJP je izrekao da složenost predmeta ne može opravdati činjenicu da je postupak na dvjema razinama nadležnosti trajao sedam godina, da je u tom razdoblju prvostupanijski sud održao samo pet ročišta, da su druga zakazana ročišta odgođena zbog nemogućnosti vlasti da lociraju svjedoke i zbog izostanka punomoćnika tuženika i vještaka te da je nakon novog ukidanja prvostupanijske presude predmet vraćen na ponovljeni postupak pred izmijenjenim vijećem, što je uzrokovalo daljnje odgode u postupku. Stoga je, premda nije u položaju analizirati pravnu kvalitetu odluka domaćih sudova, ESLJP zaključio da (1) s obzirom na učestalo određivanje vraćanja predmeta na ponovljeni postupak zbog pogrešaka koje su počinili niži sudovi, ponavljanje takvih naloga unutar jednog postupka može uputiti na *ozbiljan nedostatak u sudskom sustavu*⁷³, te (2) da je duljina kaznenog postupka u ovome predmetu, koji je bio izravno odlučan za građanskopravne zahtjeve podnositelja, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev “razumnoga roka”, zbog čega je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

⁷³ ESLJP se pozvao na predmete *Mamič protiv Slovenije* (no. 2), presuda od 30. III. 2006., § 35, i *Wierciszewska protiv Poljske*, presuda od 25. III. 2003., §§ 46, 25.

b) Presude ESLJP-a u kaznenim predmetima u kojima nije utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, nego povreda nekog drugog materijalnog prava iz I. odjeljka EKLJP-a, ali u kojima je zbog neorganiziranosti ili *neučinkovitosti* pravosudnog sustava ESLJP ocijenio da je povrijeđeno i pravo na suđenje u razumnom roku, možemo razvrstati na nekoliko skupina: aa) presude u kojima ESLJP zahtijeva “učinkovito postupanje” od domaćih pravosudnih vlasti; bb) presude u kojima ESLJP zahtijeva od domaćih pravosudnih vlasti “posebnu marnost” u vođenju pritvorskih predmeta i cc) presude u kojima je ESLJP zatražio od domaćih vlasti da ustanove i osiguraju primjenu djelotvornog pravnog sredstva, koje će u slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku imati akceleratornu i satisfakcijsku funkciju u odnosu na aplikanta.

aa) Presude u kojima ESLJP postulira “učinkovito postupanje” odnose se na zahtjev da domaće vlasti osiguraju učinkovitu istragu predmeta najtežih kaznenih djela. Poznato je da je *pravo na život* iz čl. 2. st. 1. Konvencije prvo zajamčeno konvencijsko pravo, nederogabilno čak i u doba rata ili izvanrednog stanja (osim za slučajeve smrti prouzročene zakonitim ratnim činima; čl. 15. st. 2. EKLJP-a), koje zajedno sa zabranom mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. EKLJP-a čini temeljnu vrijednost svakog demokratskog društva. Prvi dio te odredbe, “pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom”, ESLJP tumači tako što smatra da postoji pozitivna obaveza države da “poduzme prikladne korake za zaštitu života svih pod svojom jurisdikcijom”⁷⁴ iz koje proizlazi “obaveza koja u prvom redu leži na državi, da osigura pravo na život ustanovljenjem prikladnog zakonskog i administrativnog okvira koji će odvraćati (*deter*) [potencijalne počinitelje] od kaznenih djela protiv osoba [tj. protiv života i tijela] te koji će biti poduprijet zakonskim izvršnim mehanizmom za njihovo sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje”⁷⁵ – pri čemu se izričaj “zakonski i administrativni okvir” odnosi na donošenje kaznenih zakona koji zabranjuju usmrćenje i traže reguliranje primjene sile od strane policije i drugih državnih vlasti kao i svih opasnih djelatnosti koje uključuju rizik gubitka života, a izričaj “zakonski izvršni mehanizam” (*law enforcement machinery*) uključuje funkcionalnu policiju, državno odvjetništvo i sudove.⁷⁶

ESLJP je u odnosu na Republiku Hrvatsku postulirao “učinkovito postu-

⁷⁴ Tako u presudi *LCB protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 9. VI. 1998., § 36.

⁷⁵ Tako u presudi *Makaratzis protiv Grčke* od 20. XII. 2004., § 57.

⁷⁶ Harris *et al.*, *op. cit.* u bilj. 50, str. 37 – 38. Riječ je, dakle, o procesnom aspektu prava na život.

panje” u okviru: (α) dviju presuda o pravu na život iz čl. 2. EKLJP-a⁷⁷, (β) nekoliko presuda o zabrani mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja iz čl. 3. EKLJP-a.

(α) U presudi od 20. I. 2011. u predmetu *Skendžić i Krznarić protiv Hrvatske* (zahtjev br. 16212/08) ESLJP je izrekao da je došlo do povrede prava na život iz čl. 2. EKLJP-a zbog izostanka brze i učinkovite istrage te zbog pristranosti istražnih tijela oko prijepornog uhićenja i nestanka M. S., supruga i oca troje djece podnositeljice u Otočcu tijekom Domovinskog rata. U tom predmetu utvrđeno je da je ta osoba tijekom studenog 1991. uhićena na temelju naloga načelnika policijske postaje Otočac i predana čelniku operativnog štaba Gospić, izvjesnom I. O., nakon čega joj se izgubio svaki trag. Aplikantica se bezuspješno kod nadležnih tijela raspitivala za sudbinu supruga te zatražila u srpnju 1999. istragu, što je državni odvjetnik učinio zatraživši 2000. godine anticipirane istražne radnje u predmetu. U njima je 2000. i 2002. ispitan jedan od dvaju službenika (D. R.) koji su izvršili uhićenje, a drugi (J. R.) je sastavio izvješće koje je prosljeđeno državnom odvjetništvu u Gospiću. Nakon što je podnositeljica 2004. ponovno prijavila policiji u Gospiću nestanak M. S. te je utvrđeno da on nije bio u gospićkom zatvoru, načelnik policije i šef operativnog štaba Gospić kao svjedoci ispitan su u PU Zagreb, a istražni sudac u Gospiću ispitaio je podnositeljicu i neke osobe kao svjedoke. Iduće godine, 2005., punomoćnik podnositeljice zatražio je delegaciju nadležnosti županijskog državnog odvjetništva Gospić zbog sumnje u pristranost (jer su rezultati istrage ukazivali na to da je dio lokalnih vlasti bio uključen u nestanak M. S.), ali o toj delegaciji nije rješavano, pa se 2006. punomoćnik supruge nestalog pritužio Misiji OSCE-a u Hrvatskoj zbog neučinkovite istrage, nakon čega je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izvijestilo podnositeljicu da su u okolici Gospića nađena tri leša i poduzeta DNK identifikacija. No tijelo M. S. nije identificirano, pa je postupak nastavljen. U međuvremenu je Općinski sud u Gospiću, u parnici protiv Republike Hrvatske radi naknade štete zbog smrti

⁷⁷ Oba slučaja dogodila su se prije stupanja na snagu EKLJP-a za Republiku Hrvatsku, ali je ESLJP u presudi od 28. VI. 2001. u predmetu *Rajak protiv Hrvatske*, u kojem je sudski spor počeo i vodio se čak 22 godine prije stupanja Konvencije na snagu, utvrdio da se Konvencija može primijeniti i na takvu situaciju bez obzira na to što se *ratione temporis* Konvencija primjenjuje od njezina stupanja na snagu (Uzelac, A., *O razvoju pravnih sredstava za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku: Afirmacija ili kapitulacija u borbi za djelotvorno pravosuđe?*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1-2, vol. 62, 2012., str. 359 – 396, str. 362).

M. S., utvrdio odgovornost države za nestanak i smrt M. S. te podnositeljici i djeci dosudio odštetu od 230.000 eura, što je nakon potvrde presude od strane Županijskog i Vrhovnog suda isplaćeno u travnju 2008.

ESLJP je u ovom predmetu izrekao najprije da građanski postupak za naknadu štete, koji ne uključuje identifikaciju ili kažnjavanje navodnog počinitelja ubojstva, ne može biti uzet u obzir prilikom ocjene je li Republika Hrvatska poštovala (gore spomenute) obveze iz članka 2. EKLJP-a jer, kada bi se smatralo da je podnositeljica prestala biti žrtvom povrede tog propisa samo na temelju primljene odštete – postala bi “iluzorna” obveza države iz čl. 2. st. 1. EKLJP-a. Zatim je, u odnosu na sadržaj članka 2. st. 1. EKLJP-a, izrekao da sama činjenica što je vlast obaviještena o ubojstvu neke osobe *ipso facto* uključuje obvezu provođenja učinkovite istrage. Pri tome priroda i stupanj marnosti koji zadovoljavaju minimum učinkovitosti istrage, koja je nužna za “osiguranje povjerenja javnosti u poštovanje vladavine prava i sprečavanje dojma prikrivanja nezakonitih radnji”, zavisi od okolnosti slučaja. U ovom slučaju nesporno je utvrđeno da je M. S. bio uhićen u studenom 1991. te proglašen mrtvim 2. XI. 1996., da su prvi ozbiljni koraci u istrazi poduzeti tek nakon ponovljene inicijative podnositeljice 14. VII. 1999., i to tek u lipnju 2002. i srpnju 2004. ispitivanjem policajaca koji su izvršili uhićenje, da nije nikad izvršeno suočenje tih policajaca s osobom I. O., kojoj je nestali M. S. predan, te da je u predmetu postojao sukob interesa i pristranost osoba koje su vodile istragu jer je istraga povjerena istoj policijskoj postaji u kojoj su još uvijek radili službenici koji su u jesen 1991. uhitili nestalog M. S. – što je sve dovelo do toga da se nakon proteklog vremena od više od 13 godina od spornog uhićenja i nestanka ta istraga ne može smatrati “učinkovitom”, zbog kojih propusta je u predmetu došlo do povrede čl. 2. st. 1. Konvencije (procesni aspekt prava na život).

U presudi od 20. I. 2011. u predmetu *Jularić protiv Hrvatske* ESLJP je izrekao da je izostanak brze i učinkovite istrage o ubojstvu supruga podnositeljice od strane JNA tijekom 1991. godine u Vukovaru, zbog zastoja u istrazi i njezine ukupne duljine trajanja, predstavljao povredu prava na život iz čl. 2. st. 1. Konvencije. U tom predmetu utvrđeno je da je podnositeljica u jesen 1991. vukovarskoj policijskoj postaji (koja se tada nalazila u Zagrebu) prijavila da su 3. X. 1991. trojica muškaraca u odorama JNA odvela njezina supruga iz kuće u Vukovaru, pri čemu je jedan, M. S., bio njezin poznanik, a sama je podnositeljica, koja je tada isto bila odvedena s unukom, na putu do vojnog štaba vidjela mrtvo tijelo supruga, oko kojeg su stajale osobe koje su ga odvele iz kuće. Nakon kaznene prijave u ožujku 1992., u veljači 1993. Vojni sud u Zagrebu uzeo

je iskaze aplikantice, a u prosincu 1996. nadležno državno odvjetništvo zatražilo je proširenje istrage na još dvije osobe, čemu je Županijski sud u Osijeku udovoljio u siječnju 1997. i naložio njihovo uhićenje. No u svibnju 1997. taj je sud prekinuo postupak jer su osumnjičenici imali prebivalište na tadašnjem okupiranom području. Nakon reintegracije istočne Slavonije Županijski sud u Vukovaru u studenom 2000. nastavio je s istragom, u kojoj su tijekom 2001. i 2002. poduzete neke istražne radnje, ali je 21. V. 2003. istraga obustavljena na temelju Zakona o općem oprost. Nakon što je rješenje o obustavi ukinuto – jer je događaj pravno kvalificiran kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva – tijekom 2004. i 2005. provedene su daljnje istražne radnje bez određenih zaključaka, tako da se 2005. podnositeljica pritužila državnom odvjetništvu na neaktivnost istražnih tijela, nakon čega je u 2007. i 2008. uslijedilo poduzimanje još nekih istražnih radnji sve dok 5. III. 2009. istraga nije u odnosu na M. S. obustavljena zbog nedostatka dokaza, a 27. IV. 2010. djelo prekvalificirano u oružani napad, pa je na temelju Zakona o općem oprost. sud obustavio postupak 30. VII. 2010.

ESLJP je takvo postupanje ocijenio kao kršenje članka 2. stavka 1. EKLJP-a zbog toga što je utvrdio razdoblje potpune neaktivnosti u istrazi u trajanju od tri godine i 11 mjeseci (od siječnja 1998. do listopada 2001.), što je ocijenio “nerazumnim” čak i u okolnostima u kojoj je Republici Hrvatskoj trebalo nekoliko godina da organizira svoj pravosudni sustav na reintegriranom području Istočne Slavonije. Zastoji u istrazi, nadalje, kao i njezina ukupna duljina trajanja, doveli su u pitanje učinkovitost istrage i imali negativan utjecaj “na perspektive utvrđivanja istine”. Propust promptnog pokretanja istrage i njezina brzina u slučajevima upotrebe smrtonosne sile od strane državnih organa moraju se smatrati bitnim za očuvanje povjerenja javnosti u poštovanje vladavine prava i za sprečavanje dojma o prikrivanju ili toleranciji nezakonitih akata, zaključio je ESLJP, utvrdivši da je u ovom slučaju došlo do povrede čl. 2. st. 1. EKLJP-a (u procesnom aspektu) te dosudivši podnositeljici 30.000 eura odštete.

(β) U nekoliko presuda o povredi zabrane mučenja, okrutnog i ponižavajućeg postupanja ESLJP je utvrdio povredu *procesnog* aspekta zabrane mučenja, okrutnog i nečovječnog postupanja (tj. povredu pozitivnih postupovnih obveza na pokretanje i vođenje istrage te odlučivanje o počiniteljevoj krivnji i kazni) zbog neodgovarajućeg i sporog provođenja neovisne istrage, bilo zajedno s povredom *materijalnog* aspekta te zabrane, bilo samostalno, kao povredu čl. 3. EKLJP-a. To su:

– predmet *D. J. protiv Hrvatske*, presuda od 24. VII. 2012. (zahtjev br. 42418/10), u kojem je utvrđena povreda procesnog aspekta zabrane mučenja (i prava na privatni život iz čl. 8. EKLJP-a) zbog propusta u provođenju detaljne istrage i pristranosti istražnog suca u odnosu na tvrdnje podnositeljice da je bila žrtva silovanja

– predmet *V. D. protiv Hrvatske*, presuda od 8. XI. 2011. (zahtjev br. 15526/10), u kojem je utvrđena povreda procesnog aspekta zabrane mučenja jer država više od tri godine nije poduzimala ništa u kaznenom postupku koji je aplikant pokrenuo tvrdeći da su ga policijski službenici pretukli prilikom uhićenja

– predmet *Durđevići protiv Hrvatske*, presuda od 19. VII. 2011. (zahtjev br. 52442/09), u kojem je utvrđena povreda procesnog aspekta zabrane mučenja zbog neprovođenja odgovarajuće i neovisne istrage vezane uz tvrdnje aplikantice, Romkinje, da su je pretukli policijski službenici

– predmet *Beganović protiv Hrvatske*, presuda od 25. VI. 2009. (zahtjev br. 46423/06), u kojem je utvrđena povreda procesnog aspekta zabrane mučenja zbog otpora nadležnih tijela da pokrenu kazneni postupak prema maloljetnicima koji su pretukli aplikanta, a velika razdoblja neaktivnosti u predmetu dovela su do zastare kaznenog progona u postupku koji je pokrenuo aplikant.

Jedan bliži pogled na navedene predmete pokazuje nam sljedeće:

U predmetu *D. J. protiv Hrvatske* aplikantica je 2007. prijavila D. Š. za silovanje koje se dogodilo na brodu "E" dok je bio na vezu u luci M. Nakon što je policija uzela izjave od nekih osoba na brodu i obavljen ginekološki pregled aplikantice, državno je odvjetništvo u S. zatražilo provođenje istrage, ali se istražni sudac nije složio s istražnim zahtjevom smatrajući da nema osnovane sumnje protiv prijavljenog, pa je izvanraspravno vijeće 24. VIII. 2007. naredilo provođenje istrage, u čijem je nastavku istražni sudac saslušao nekoliko osoba na brodu kao svjedoke, a aplikantica je podvrgnuta još nekim medicinskim pregledima. Zahtjev aplikantice da se obavi vještačenje haljine koju je nosila sporne večeri nije prihvaćen, a nije ni prihvaćen zahtjev državnog odvjetnika da se izuzme istražni sudac. 11. III. 2008. istražni sudac odbio je prijedlog državnog odvjetništva da se sasluša svjedok V. M., koji je policiji izjavio da je našao materijalni dokaz (aplikantičino donje rublje koje joj je navodno strgnuto sporne večeri), a povodom žalbe državnog odvjetnika tu je odluku potvrdilo izvanraspravno vijeće ocijenivši da njegov iskaz nije važan za postupak. Nakon toga je državno odvjetništvo odustalo od kaznenog progona zbog nedostatnih dokaza, a 9. IV. 2008. istražni sudac obustavio postupak. Podnositeljica

je preuzela kazneni progon te 28. IV. 2008. podnijela optužnicu; istodobni zahtjev za dodjelu punomoćnika odbijen je uz motivaciju da kazneni postupak nije suštinski važan za podnositeljicu jer nije podnijela tužbu za naknadu štete. Zbog toga je aplikantica obavijestila sud da zbog nedostatka sredstava ne može nastaviti progon, pa je sud obustavio postupak. Međutim, povodom aplikantičine prijave 5. XI. 2007. bio je pokrenut stegovni postupak protiv policijskih službenika u kojem je utvrđeno da su prilikom policijskog ispitivanja na brodu propustili provesti očevid, detaljnije ispitati aplikanticu, uzeti aplikantičinu odjeću koju je nosila u vrijeme spornog događaja te na odgovarajući način ispuniti policijske obrasce, čime su počinili tešku povredu službene dužnosti nemarnim postupanjem, pa su kažnjeni oduzimanjem dijela plaće.

ESLJP je u ovom predmetu naglasio da kazneno djelo silovanja predstavlja ponašanje protivno članku 3. EKJLP-a koje se mora valjano istražiti (kako je to već izrekao u načelima o pozitivnim obvezama istraživanja i kažnjavanja počinitelja silovanja u predmetu *M. C. protiv Bugarske* (br. zahtjeva 39272/98)) te nadodao da država ima obvezu “osigurati pravo da se ne bude izložen ponašanjima suprotnim članku 3. i 8. Konvencije”, tj. napadima na tjelesni i osobni integritet. Toj obvezi država udovoljava ustanovljenjem odgovarajućih pravnih i administrativnih okvira koji odvrćaju potencijalne počinitelje takvih kaznenih djela. Ocjenjujući postupanje domaćih tijela u konkretnom slučaju i primjenu kaznenopravnog mehanizma, ESLJP je zaključio da već provođenje stegovnog postupka zbog propusta dvojice policijskih službenika u provođenju izvidnih radnji znači priznanje države da je početna faza istrage u vezi s aplikantičnim tvrdnjama bila manjkava, a poznato je da početne manjkavosti uvijek utječu na učinkovitost cijele istrage. Također, odredba čl. 13. ZUS-a, koja je aplikantici davala pravo na naknadu štete od države za propuste državnih službenika nije bila dovoljna u pogledu zahtjeva učinkovite istrage. U odnosu na istražnog suca ESLJP je uočio da se ovaj protivio započinjanju istrage, pri čemu je svoje neslaganje s istražnim zahtjevom obrazlagao nedostatnom sumnjom u silovanje, tvrdeći da je aplikantica za vrijeme kritičnog događaja bila pod utjecajem alkohola. Takvu konstataciju ESLJP nije mogao prihvatiti jer sama činjenica spornog žrtvinog ponašanja u času navodnog silovanja ne oslobađa državne vlasti obveze da temeljito istraže žrtvine navode; osim toga, premda svako neslaganje istražnog suca s istražnim zahtjevom ne dovodi automatski u pitanje sučevu nepristranost – što valja procjenjivati s obzirom na okolnosti predmeta – ipak je u konkretnom slučaju konstatacija istražnog suca da “kaznena prijava i dokumentacija u spisu sa sigurnošću ukazuju da podnosi-

teljica ni u jednom trenutku nije bila sama s okrivljenikom” dovela do zaključka ESLJP-a da je u konkretnom slučaju objektivnost i nepristranost istražnog suca postala upitnom – koji u nastavku istrage nije poduzeo istražne radnje kojima bi osigurao dokaze (očevid, forenzičko vještačenje tragova, ispitivanje svjedoka). Ni druge domaće vlasti nisu odgovorile na podnositeljčine tvrdnje o pristranosti istražnog suca. Svi ti objektivni propusti tijekom istrage naveli su ESLJP da zaključi kako je u konkretnom slučaju došlo do povrede procesnog aspekta članka 3. i 8. Konvencije.

U predmetu *V. D. protiv Hrvatske* ESLJP je utvrdio materijalnu povredu i procesnu povredu članka 3. Konvencije. U tom slučaju, nakon telefonske dojave o fizičkom sukobu ispred zgrade u kojoj je živio aplikant sa svojom obitelji, četiri su policijska službenika intervenirala primjenom sredstava za vezivanje protiv aplikanta koji je psihički rastrojen i nasilan nasrnuo ugrizima na policijskog službenika koji je pokušavao pomoći djelatnicima hitne medicinske pomoći. Nakon što je savladan njegov otpor, odvezen je u bolnicu, gdje su ustanovljene teške tjelesne ozljede koje je pretrpio tijekom policijske intervencije. Optužnica zbog pokušaja ubojstva podignuta je protiv aplikanta 27. XI. 2006., a na raspravi 28. III. 2007. pred županijskim sudom u Z. liječnički vještak iskazao je da je aplikant zadobio brojne tjelesne ozljede, za koje se može isključiti da bi bile posljedice pada na tlo, ali se ne može isključiti da su posljedica udaraca šakama; unatoč tome aplikant je osuđen za pokušaj ubojstva i pokušaj sprečavanja službene osobe u obavljanju službene dužnosti; s obzirom na duševnu bolest, određeno mu je zadržavanje u psihijatrijskoj bolnici. Međutim, prije okončanja rasprave roditelji aplikanta 5. I. 2007. kazneno su prijavili prvu dvojicu policijskih službenika pod sumnjom da su aplikantu pri intervenciji nanijeli teške tjelesne ozljede. Prijava je odbačena već 24. IV. 2007., ali su 21. V. 2007. roditelji preuzeli kaznenu progono, u okviru kojeg je 3. III. 2008. Općinski sud u Z. naložio istražnom sucu provođenje istražnih radnji (ispitivanja kao svjedoka sumnjivih policajaca, roditelja, pribavljanje medicinske dokumentacije), pa je nakon tih radnji ubrzo, 10. III. 2008., odbijen optužni prijedlog aplikanta, uz obrazloženje da se aplikant za vrijeme kritičnog događaja sam ozlijedio, a policijski službenici zakonito primijenili mjere prisile. To je potvrdio, povodom žalbe podnositeljčevih roditelja, VSRH. Aplikantovu ustavnu tužbu odbacio je i Ustavni sud 15. XII. 2009. Drugu dvojicu policijskih službenika roditelji aplikanta također su kazneno prijavili, ali je 13. VIII. 2007. državno odvjetništvo prijavu odbacilo, tako da su 30. VIII. 2007. preuzeli kaznenu progono u kojem je tek 13. XII. 2010. istražni sudac

proveo ispitivanje optuženih policajaca, koji su se branili šutnjom. Nakon toga u tom predmetu nisu izvršene nikakve radnje.

Imajući u vidu navedeno činjenično stanje, ESLJP je napomenuo da vjerodostojni navodi bilo koje osobe da su je zlostavljali policijski službenici ili drugi državni organi traže provođenje učinkovite istrage, tj. takve koja može dovesti do utvrđenja je li upotrijebljena sila bila opravdana ili ne. Osim toga, istraga mora biti temeljita, što znači da državna tijela moraju poduzeti ozbiljne napore (*serious attempt*) kako bi utvrdila što se dogodilo te ne smiju donositi prenaple ili neosnovane zaključke koji bi okončali istragu. U konkretnom slučaju ozljede aplikanta bile su takve da dosežu "minimalnu razinu ozbiljnosti" u smislu čl. 3. Konvencije, pa je ESLJP, u vezi s materijalnim aspektom čl. 3. Konvencije, zaključio⁷⁸ da teške ozljede oka koje je aplikant zadobio tijekom intervencije policije potječu od prekomjerne policijske prisile prema aplikantu, čime je povrijeđen materijalnopravni aspekt čl. 3. EKLJP-a. U vezi s činjenicom da su domaća tijela nekritički prihvatila iskaze policijskih službenika da se aplikant sam ozlijedio padom na tlo unatoč nalazu liječnika vještaka koji je upućivao na drukčiji mehanizam nastanka ozljeda te činjenice da domaće vlasti nisu odredile drugo vještačenje o tom pitanju, a posebice s obzirom na činjenicu da državni odvjetnik nije pokrenuo kazneni progon protiv prijavljenih policijskih službenika te da u predmetu koji je aplikant pokrenuo protiv druge dvojice policajaca tijekom tri godine nije bilo ništa poduzeto, ESLJP je zaključio da istraga nije bila temeljita i učinkovita te da je u obama kaznenim postupcima, koje je pokrenuo aplikant kao supsidijarni tužitelj, došlo do povrede procesnog aspekta čl. 3. Konvencije.

U predmetu *Đurđevići protiv Hrvatske*, koji su pred ESLJP-om pokrenula tri aplikanta u vezi s nekoliko događaja u kojima su bili izvrgnuti nasilju od strane policijskih službenika i privatnih osoba, ESLJP je utvrdio da su domaće vlasti ispunile svoju obvezu utvrđivanja krivaca i kažnjavanja u vezi jednog od spornih događaja, ali da su u vezi drugog, vremenski kasnijeg događaja, istog datuma (16. VI. 2009.) domaće vlasti propustile ispuniti tu obvezu u odnosu na drugog aplikanta: naime, medicinski nalazi upućivali su na osnovanu sumnju da je aplikant bio policijski zlostavljan, a istragu o njegovim navodima proveli su službenici iste policijske postaje u kojoj su bili zaposleni zlostavljači. Osim

⁷⁸ Sukladno pretpostavci da se kod svake ozljede koja nastane dok je neka osoba bila u pritvoru ili na drugi način pod kontrolom državnih vlasti smatra da je bila zlostavljana ako država za nju ne da prihvatljivo objašnjenje, treba uzeti da je država odgovorna za nečovječno i ponižavajuće postupanje svojih službenika.

toga, državno je odvjetništvo aplikantovu kaznenu prijavu odbacilo isključivo na temelju policijskih izvješća, a ne i mogućih drugih izvora saznanja. Stoga je ESLJP zaključio da nije bila ispunjena pozitivna obveza države iz čl. 3. Konvencije te utvrdio da je riječ o povredi procesnog aspekta te konvencijske odredbe, određivši aplikantima pravičnu naknadu od 6000 eura zajedno i naknadu troškova pred ESLJP-om.⁷⁹

U predmetu *Beganović protiv Hrvatske* aplikant je, s obzirom na težinu napada usmjerenog protiv njega i ozljeda koje je pretrpio u sukobu sa sedmoricom napadača, zatražio primjenu članka 3.⁸⁰ Primijetivši da je aplikant naveo kako ga je napalo sedam osoba, udarajući ga nogama i rukama po cijelome tijelu, nakon čega je izgubio svijest, a da medicinska dokumentacija pokazuje da je podnositelj zahtjeva pretrpio brojne udarce koji su mu prouzročili kontuzije i razderotine po glavi i tijelu, ESLJP je utvrdio da takvi činovi nasilja doista potpadaju u domašaj članka 3. Konvencije, koji zahtijeva da nadležna tijela ispituju navode o zlostavljanju i od strane privatnih osoba ako su “dokazivi” i

⁷⁹ Vidi izvješće zastupnice Vlade RH pred europskim sudovima – Š. Stažnik, klasa 004-01/11-01/186, urbroj 514-10/MB-11-4, od 16. XI. 2011. (neobjavljeno). U izvješću se upozorava da je (tada) presuda u predmetu *Đurđević* već bila deseta presuda ESLJP-a protiv Hrvatske u kojoj je utvrđena povreda procesnog aspekta čl. 3. Konvencije zbog neučinkovite istrage domaćih tijela o prijavama nasilja, što od strane privatnih osoba, što od strane državnih organa (službenici policije, službenici pravosudne policije). Slične su povrede u različitim situacijama (istraga ratnih zločina – predmeti *Skendžić* i *Krzunarić protiv Hrvatske* i *Jularić protiv Hrvatske*, istraga rasno motiviranog nasilja – predmet *Šečić protiv Hrvatske*, istrage nasilja bez specifičnosti u motivaciji – predmet *Beganović protiv Hrvatske*, *Janković protiv Hrvatske*, istraga navodnog nasilja službenika pravosudne policije prema zatvorenicima – *Dolenec protiv Hrvatske*, *Gladović protiv Hrvatske*, te istraga navodnog nasilja policijskih službenika – predmeti *Mader protiv Hrvatske* i *V. D. protiv Hrvatske*).

⁸⁰ Da bi sporno ponašanje potpalo u domašaj članka 3. Konvencije, zlostavljanje mora doseći minimalni stupanj težine. Ocjena tog minimalnog stupnja relativna je: ona ovisi o svim okolnostima slučaja, kao što su narav i kontekst postupanja, njegovo trajanje, tjelesne i duševne posljedice, a u nekim slučajevima i spol, dob i zdravstveno stanje žrtve kako je to ESLJP izrekao u predmetima *Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 25. III. 1993., § 30, i *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 23. IX. 1998., § 20. Sud je, pak, u svojoj praksi građuirao “neljudsko” ponašanje (ako se neko vrijeme neprekidno primjenjivalo i prouzročilo tjelesne ozljede ili intenzivne tjelesne i duševne patnje (predmet *Labita protiv Italije*, presuda od 6. IV. 2000., § 120)) te “ponižavajuće” ako je u žrtvama pobudilo osjećaj straha, tjeskobe ili podređenosti koji ih mogu poniziti i omalovažiti, ili je moglo slomiti njihov tjelesni ili moralni otpor (predmet *Hurtado protiv Švicarske*, presuda od 28. I. 1994., § 67, Serija A br. 280, te predmet *Wieser protiv Austrije*, presuda od 22. II. 2007., § 36).

upućuju na postojanje “razumne sumnje” o događaju. Pri tome je posebno razmotrio okolnosti napada na podnositelja zahtjeva, konstatiravši da je napad sedmero osoba bio noćni, unaprijed smišljen kao odmazda za prijašnji sukob, što je zajedno s ozljedama koje je aplikant pretrpio prouzročilo tjeskobu i strah u znatnom opsegu. U vezi s istragom koja je provedena Sud je najprije naglasio kako se pozitivna obveza države ne može ograničiti samo na provođenje istrage, a zatim da sama istraga nije ispunila ni jednu svrhu, niti je zasebno pružila ikakvu zaštitu od zlostavljanja ili zadovoljštinu za zlostavljanje, jer nije bila popraćena djelotvornim popratnim mjerama. Istražna tijela nisu djelotvorno postupala te su se dogodile brojne pogreške i odugovlačenja, što je dovelo do nastupanja zastare kaznenog progona, a aplikant nije bio obaviješten o radnjama i mjerama predistražnog postupka, niti o nalazu liječnika vještaka iz istrage. Također, premda je aplikant 12. VI. 2000. podnio Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu kaznenu prijavu protiv šestorice poznatih počinitelja, uključujući i B. B., i sedme nepoznate osobe, to državno odvjetništvo bilo je neaktivno osam mjeseci, sve do 12. III. 2001., kad je prijavu prosljedilo Općinskom državnom odvjetništvu u Velikoj Gorici, koje je pak odlučilo ne pokrenuti kazneni postupak protiv B. B. zbog toga što je ozljeda koju je on navodno nanio podnositelju zahtjeva bila tek lakše naravi, što znači da se kazneni pogon mogao poduzeti po privatnoj tužbi. Ta je odluka, međutim, bila protivna članku 45. Zakona o sudovima za mladež, koji predviđa da se kazneni postupak protiv maloljetnika pokreće na zahtjev državnog odvjetništva u odnosu na sva kaznena djela, pa je na kraju ta pogreška ispravljena tek kad je podnositelj zahtjeva podnio privatnu tužbu protiv B. B. pred vijećem za mladež Općinskog suda u Velikoj Gorici. Na taj je način kazneni postupak protiv B. B. pravilno pokrenut od strane vijeća za mladež Županijskog suda u Zagrebu tek 4. veljače 2002., gotovo dvije godine nakon incidenta, iako su obavijesni razgovori u fazi istrage dovršeni 8. lipnja 2000. No čak i kad je kazneni postupak protiv B. B. konačno bio pokrenut pred nadležnim sudom, prvo je ročište bilo zakazano tek za 2. XI. 2002., ali je odgođeno zbog toga što punomoćnik okrivljenika nije pristupio. Tako je nastupilo još jedno razdoblje neaktivnosti, od 26. V. 2003. do 12. II. 2004., da bi dva mjeseca nakon toga, 23. travnja 2004., nastupila zastara kaznenog progona za kazneno djelo koje je B. B. bilo stavljeno na teret – a odluka u tom smislu donesena je tek 21. prosinca 2005. U odnosu na preostalu šestoricu napadača ESLJP je ustanovio da je aplikant protiv njih podnio kaznenu prijavu Općinskom državnom odvjetništvu u Velikoj Gorici 12. VI. 2000., ali je državno je odvjetništvo tu prijavu

odbacilo tek 30. IX. 2002., opet iz tog razloga da kazneni progon za kazneno djelo nanošenja tjelesne ozljede treba pokrenuti oštećenik privatnom tužbom. Tu je tužbu aplikant podnio protiv pet osumnjičenika (svih napadača, osim B. B., i jednog nepoznatog napadača) Općinskom sudu u Velikoj Gorici 11. XI. 2002., ali do 23. IV. 2004., kad je nastupila zastara kaznenog progona, nije održano ni jedno ročište. Prvo je održano 28. X. 2005., a 11. V. 2006. postupak je obustavljen. Zbog svega navedenog ESLJP je zaključio da aplikantu nije bila pružena primjerena zaštita od teškoga nasilja, a u kombinaciji s načinom djelovanja kaznenopravnih mehanizama u ovome predmetu, u tolikoj je mjeri bila manjkava da je to značilo povredu postupovnih obveza iz članka 3. Konvencije od strane tužene države.

bb) Presude u kojima ESLJP postulira “posebnu marnost” (*special diligence*) domaćih vlasti u vođenju pritvorskih predmeta ilustrativne su u pogledu kriterija kojima se ta marnost provjerava u konkretnom slučaju. Tako je u slučaju *Getoš Magdić protiv Hrvatske* (presuda od 2. XII. 2010., zahtjev br. 56305/08), u kojem je aplikantica, optužena pred domaćim vlastima za ratni zločin protiv civilnog stanovništva, prigovorila da su osnove za određivanje i produljenje njezina pritvora bile višestruko nedostatne: u vezi s opasnosti utjecanja na svjedoke neosnovane zato što bi ta osnova za određivanje pritvora bila u suprotnosti s nalazima nacionalnih vlasti da je već bila potpisala svoje priznanje pred policijom, iako je objasnila da je to bila učinila pod prisilom, a u vezi s težinom optužbi protiv nje, da bi rješenja o pritvoru na toj osnovi potpuno zanemarila njezino policijski iznuđeno priznanje, činjenicu da postupak nije bio javan te njezine osobne okolnosti, kao što je njezino zdravstveno stanje; konačno, da sud nije razmotrio mogućnost zamjene pritvora alternativnom, blažom mjerom. Odgovarajući na te tvrdnje ESLJP je ponovio svoja opća stajališta o uvjetima pod kojima se pritvor od strane domaćih vlasti smatra sukladnim zahtjevima iz čl. 5. st. 3. EKLJP-a⁸¹ te zaključio da ne postoji povreda čl.

⁸¹ To su: (1) da se osoba optužena za kazneno djelo uvijek mora pustiti dok traje suđenje, osim ako država može dokazati da postoje “mjerodavni i dostatni” razlozi koji opravdavanju nastavak pritvora te osobe (presuda u predmetu *Yağci i Sargin protiv Turske* od 8. VI. 1995., § 52); (2) da domaći sudovi “moraju ispitati sve činjenice koje govore za ili protiv postojanja istinskog zahtjeva javnog interesa koji opravdava, uz dužno poštovanje načela predmnjeve nevinosti, odstupanje od pravila poštivanja pojedinačne slobode te ih trebaju navesti u svojim odlukama o zahtjevima za puštanje na slobodu” (presuda u slučaju *Letellier protiv Francuske* od 26. VI. 1991., § 35); (3) da je postojanost osnovane sumnje da je osoba počinila

5. st. 3. Konvencije – premda je aplikantica provela u pritvoru jednu godinu i deset mjeseci, od čega se pet mjeseci odnosilo na istragu, a ostalo vrijeme na glavnu raspravu. ESLJP je ocijenio da je u konkretnom slučaju država pokazala “posebnu marnost” u vođenju kaznenog postupka te da nije došlo do povrede navedene konvencijske odredbe.

Također, u slučaju *Šuput protiv Hrvatske* (presuda od 31. V. 2001.; zahtjev br. 49905/07), u kojem je aplikant bio suđen u Gospiću zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika te nakon uhićenja 4. XII. 2006. proveo vrijeme u pritvoru do prvostupanjske presude 3. X. 2008., ESLJP je najprije – s obzirom na činjenicu da je pritvor aplikanta, s osnova osobito teškog načina na koji su navodna djela bila počinjena, i težine zapriječene kazne, trajao oko deset mjeseci i činjenicu da se optužba protiv njega ticala kaznenog djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva koji su uključivali ozbiljne navode nanošenja okrutnih oblika zlostavljanja jednog broja zarobljenih civila – utvrdio da osobita težina djela traži razmatranje javnog interesa koje se može prihvatiti kao mjerodavna i dostatna osnova za pritvor aplikanta u razdoblju od 23. XI. 2007. do 3. X. 2008. godine. Zatim je procijenio jesu li nacionalne vlasti pokazale “posebnu marnost” u vođenju postupka. U tom pogledu Sud je prvo primijetio da je kazneni predmet o kojemu je riječ složen predmet (zbog težine optužbi podnesenih protiv podnositelja zahtjeva, zbog velikog broja dokaza koje je trebalo izvesti), što je nedvojbeno produljilo istraživanje i pridonijelo duljini pritvora podnositelja zahtjeva. Nakon toga

djelo uvjet *sine qua non* zakonitosti nastavka pritvora, ali nakon određenog proteka vremena ona više nije dovoljna (predmet *Bochev protiv Bugarske*, od 13. XI. 2008., § 55); (4) da se takva opasnost ne može procijeniti samo na osnovi težine zapriječene kazne, već ju valja procijeniti pozivom na brojne druge mjerodavne čimbenike koji mogu ili potvrditi postojanje opasnosti od bijega ili je učiniti naizgled tako neznatnom da može opravdati pritvor za vrijeme suđenja (presude u predmetu *Neumeister protiv Austrije* od 27. VI. 1968., str. 39, § 10, Serija A br. 8, i naprijed citirani predmet *Letellier*, § 43); (5) da odluka suda kojom se produljuje pritvor na takvim osnovama traži solidniju osnovu kako bi se dokazalo ne samo da je postojala istinska “osnovana sumnja”, nego da su postojali i drugi razlozi koje treba razmotriti, a tiču se javnog interesa, koje, ne dovodeći u pitanje predmnjevu nevinosti, odnose prevagu u odnosu na pravo na slobodu (presuda u predmetu *I. A. protiv Francuske* od 23. IX. 1998., § 102); (6) da je svaki sustav obvezatnog pritvora do donošenja prvostupanjske presude *per se* nespojiv s člankom 5., stavkom 3. Konvencije, s time da domaće vlasti moraju utvrditi i dokazati postojanje konkretnih okolnosti koje odnose prevagu nad pravilom da se poštuje pojedinačna sloboda (presuda u predmetu *Ilijkov protiv Bugarske* od 26. VII. 2001., § 84, i *Rokhlina protiv Rusije* od 7. IV. 2005., § 67).

je utvrdio da je istraga protiv aplikanta trajala kratko, optužnica podignuta u roku i suđenje završilo s primjerenim trajanjem.⁸² Stoga je ESLJP zaključio da su u ovom slučaju nacionalne vlasti vodile kazneni postupak u skladu sa zahtjevima učinkovitosti te se stoga domaćim vlastima ne može prigovoriti da nisu poštovale "posebnu marnost" u postupanju s predmetom aplikanta, ocijenivši da nije došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije.

U predmetu *Dervishi protiv Hrvatske* (presuda od 25. IX. 2012.; zahtjev br. 67341/10) bila je protiv aplikanta pokrenuta istraga zbog sumnje na krijumčarenje heroina iz Češke u Italiju u travnju 2000. godine te zabranjene distribucije toga narkotika u svibnju 2002. u Hrvatskoj. Optužnica (zbog kaznenog djela iz čl. 173. KZ-a) nakon istrage podignuta je u travnju 2009. te je nakon njezine pravomoćnosti na raspravi pred Županijskim sudom u R. u rujnu 2009. saslušano nekoliko svjedoka, zatražena dokumentacija od talijanskih sudova, a u travnju 2010. saslušan svjedok u Pragu videovezom. Do presude ESLJP-a bilo je odgođeno u ovom predmetu jedanaest ročišta za glavnu raspravu jer talijanski sudovi nisu dostavili dokumentaciju i dva puta zbog osobnih razloga članova sudskog vijeća. Vremenski gledano, podnositelj je bio uhićen 14. V. 2008., a pritvor mu je u zakonskim rokovima bio produžavan do 9. XII. 2010., kad je pušten na slobodu. Ponovno je pritvoren 27. II. 2011. do 1. II. 2012., kad je istekao rok maksimalnog trajanja pritvora, tako da je u pritvoru proveo ukupno tri godine i šest mjeseci, najprije zbog razloga iz čl. 102. st. 1. toč. 2. te toč. 3. i 4. ZKP-a, a kasnije zbog razloga iz potonjih dviju točaka. ESLJP je u ovom predmetu pošao od okolnosti da je tijekom istrage bila promijenjena pritvorska osnova: najprije je to bila samo opasnost utjecaja na pribavljanje do-

⁸² Istraga je trajala manje od dva mjeseca, u kojem je razdoblju istražni sudac pribavio dokaze saslušanjem velikog broja svjedoka i sastavio opsežan spis predmeta. Suđenje podnositelju zahtjeva počelo je dana 31. siječnja 2007. godine, a završilo njegovom osudom dana 3. listopada 2008. godine, kad je podnositelj zahtjeva i pušten iz pritvora. Samo suđenje trajalo je jednu godinu, osam mjeseci i četiri dana. Pri tome je prvo ročište bilo zakazano za srpanj 2007. godine – što je prihvatljivo s obzirom na to da je raspravnom sudu za pripremu suđenja bila potrebno određeno vrijeme. Osim toga, prva su ročišta odgođena na zahtjev branitelja jer je aplikant imenovao novog branitelja kratko prije početka rasprave. Tako je prvo ročište održano početkom rujna 2007. godine i nakon toga su se daljnja ročišta održavala u redovitim razmacima (u siječnju, ožujku, srpnju, rujnu i listopadu 2008. godine), pri čemu su odgode glavne rasprave bile uzrokovane bolešću aplikanta i njegovom operacijom u travnju 2008. godine, što je, osim same operacije, uključivalo i pripremu za operaciju, kao i postoperativno liječenje u razdoblju od 8. ožujka do 16. rujna 2008. godine.

kaza, a kasnije opasnost ponavljanja djela i osobito teške okolnosti počinjenja djela. Primijetio je da je tijekom prvostupanjskog postupka pritvor zbog potonjih dviju osnova bio produljivan 12 puta, ali je odlučio da neće ocjenjivati te osnove, nego samo učinkovitost postupanja u kontekstu trajanja pritvora. U tom smislu ESLJP je uzeo u obzir da je nakon podizanja optužnice 2. IV. 2009. sud održao četiri ročišta za glavnu raspravu, na kojima je određeno da će se pribaviti dokumentacija od talijanskih sudova i saslušano šestero svjedoka. U tom razdoblju, koje je trajalo godinu dana, domaća tijela nisu udovoljila zahtjevu marnog postupanja, posebice ako se uzme u obzir da je podnositelj prije toga tijekom istrage bio u pritvoru gotovo godinu dana. Također, raspravni sud je nakon 23. IV. 2010. jedanaest puta odgodio glavnu raspravu, pa je aplikant u tom razdoblju bio pritvoren oko godinu dana i devet mjeseci tijekom kojih nije bilo nikakvog napretka u postupku. Pri tome je ESLJP uzeo da nema potrebe ocjenjivati razloge zastoja u postupanju jer, bez obzira na to što talijanske vlasti nisu dostavile dokumentaciju, osnovna odgovornost za zastoje u postupku leži prvenstveno na domaćoj državi. Osim toga, premda je to nekoliko puta aplikant tražio, domaće vlasti nikad nisu razmislile mogućnost zamjene pritvora blažim mjerama opreza. Stoga je na kraju ESLJP zaključio da razdoblja zastoja u suđenju, zajedno s dugim razdobljem od 1 godine i 9 mjeseci u kojem nije bilo nikakvog napretka u postupku te činjenicom da domaća tijela nisu razmatrala mogućnost zamjene pritvora drugim mjerama, upućuju na to da nije bilo udovoljeno zahtjevu "posebne marnosti" u postupanju koja se traži u takvim slučajevima te da je došlo do povrede čl. 5. st. 3. EKLJP-a. Za nju je aplikantu dosuđena naknada nematerijalne štete od 3600 eura i 2000 eura za troškove postupka.

cc) Presude u kojima je ESLJP zatražio od domaćih vlasti da ustanove i osiguraju primjenu djelotvornog pravnog sredstva, koje će u slučaju povrede prava na suđenje u razumnom roku imati akceleratornu i satisfakcijsku funkciju u odnosu na aplikanta (tj. ubrzati postupak i ostvariti odštetnu mjeru). Sve do presude (Velikog vijeća) od 26. X. 2000. u predmetu *Kudla protiv Poljske* ESLJP nije inzistirao na uspostavljanju djelotvornih nacionalnih pravnih sredstava protiv prekomjerno dugih sudskih postupaka. No potaknut porastom broja aplikacija zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, posebice iz novih članica Vijeća Europe s istoka i juga Europe, ESLJP je u *Kudli* izrekao da nacionalni pravni sustavi moraju osigurati postojanje takvog pravnog sredstva. Prvi slučaj iz Hrvatske u kojem je ustanovljena povreda prava na suđenje u

razumnom roku iz čl. 6. st. 1. EKLJP-a bio je spomenuti predmet *Rajak protiv Hrvatske* iz 2001. godine. Nakon njega započeo je niz hrvatskih predmeta s istovjetnim povredama, pa se hrvatski zakonodavac našao pred zadatkom znatne političke težine da stvori djelotvorno pravno sredstvo radi ispitivanja tvrdnji stranaka o prekomjernom trajanju postupaka.

Prikaz i ocjenu stvaranja toga sredstva kod nas dao je *Uzelac*.⁸³ Istražujući razdoblja u razvoju naših pravnih sredstava za zaštitu od prekomjernog trajanja sudskog postupka, on je upozorio da je novela Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske iz 2001. (Narodne novine, br. 29/2002; stupila na snagu 15. III. 2002.; dalje u tekstu: UZUS) nakon čl. 59. dodala čl. 59.a, prema kojem je Ustavni sud mogao pokrenuti postupak po ustavnoj tužbi i prije nego što je podnositelj iscrpio pravni put ako bi bilo “potpuno razvidno da se pobijanim aktom ili nedonošenjem akta u razumnom roku grubo vrijeđaju ustavna prava ili slobode i da bi nepokretanjem postupka za podnositelja tužbe mogle nastupiti teške i nepopravljive posljedice”. Time je započelo prvo razdoblje stvaranja pravnog sredstva protiv prekomjerno dugog trajanja postupka, koje obilježava neuspjeh našeg zakonodavca da stvori jedno djelotvorno pravno sredstvo u tom cilju: Europski sud ubrzo je nakon predmeta *Rajak* (presuda od 28. VI. 2001.) ocijenio da sredstvo iz tadašnjeg čl. 59. st. 4. UZUS-a⁸⁴ nije djelotvorno nacionalno pravno sredstvo zato što njegova dopuštenost ovisi o ocjeni Ustavnog suda, a postupak se dopušta samo iznimno, uz nekoliko težih uvjeta koje je podnositelj ustavne tužbe morao ispuniti.⁸⁵ Stoga je zaštita prava na suđenje u razumnom roku morala biti uvedena u UZUS spomenutom novelom od 23. III. 2002. kao poseban ustavnosudski postupak. On je sada, postavši novi čl. 63. pročišćenog teksta Ustavnog zakona (Narodne novine, br. 49/2002), konstruiran uz obvezu njegova pokretanja, izostavljeni su neodređeni uvjeti za dopuštenost ustavne tužbe iz ove osnove (npr. ranije “grubo vrijeđanje”, “teške i nepopravljive posljedice”) te je određena dvojaka pravna zaštita u slučaju osnovanosti tužbe (prvo, nalaganje nadležnom sudu da u određenom roku meritorno odluči o pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kaznenog djela podnositelja; drugo, određivanje “primjerene

⁸³ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 77, str. 359 – 396.

⁸⁴ Kao ni neka druga pravna sredstva iz domene upravnog prava; *ibid.*, str. 364.

⁸⁵ Presuda od 26. VII. 2001. u predmetu *Horvat protiv Hrvatske* navodi da u “Hrvatskoj ne postoji stvarno pravno sredstvo koje bi omogućilo osobi žaliti se zbog predugog trajanja postupka” poglavito zato što ovisi o diskrecijskim ovlastima Ustavnog suda o njegovu pokretanju (“...Ustavni sud *može* pokrenuti...”) i njegovoj dopuštenosti (*ibid.*, str. 363).

naknade” podnositelju za povredu njegova ustavnog prava na teret državnog proračuna u roku od tri mjeseca od podnošenja zahtjeva za isplatom). Time su bili ispunjeni zahtjevi Europskog suda. To je on i potvrdio, ocijenivši u odluci u predmetu *Slaviček protiv Hrvatske* da je ustavna tužba prema novom čl. 63. UZUS-a postala djelotvorno pravno sredstvo protiv prekomjernog trajanja postupka, koje aplikant mora iscrpiti prije podnošenja aplikacije zbog povrede čl. 6. st. 1.⁸⁶ No, ubrzo nakon toga, unatoč činjenici da je hrvatski model ustavne tužbe kao pravnog sredstva (koje je kombiniralo akceleratornu i kompenzatornu mjeru u korist osobe kojoj je povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku) ocijenjen kao uspješan zajedno s modelima sličnog pravnog sredstva u nekim drugim europskim državama, ubrzo su se pokazali i neki njegovi normativni nedostaci, poglavito kod postupaka koji više nisu bili pendenti u trenutku podnošenja ustavne tužbe.⁸⁷ Međutim, još više od normativnih nedostataka, problem je izazvala činjenica da je ovaj novi *remedium ordinarium* za slučajeve prekomjernog trajanja postupka, u socijalnom kontekstu usporebnog djelovanja pravosuđa u (još uvijek) tranzicijskoj Hrvatskoj, Ustavni sud ubrzo zatrpao gomilom ustavnih tužbi, koja je prešla njegove kapacitete i zaprijetila da ni on više neće moći održati razumni rok za donošenje odluke o ustavnoj tužbi zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku te će postati

⁸⁶ *Ibid.*, str. 367.

⁸⁷ *Ibid.*, str. 368. U takvim je postupcima Ustavni sud odbacivao ustavne tužbe podignute prema čl. 63. UZUS-a ako je postupak zbog čijeg je trajanja ustavna tužba bila podnesena okončan prije nego što je Ustavni sud odlučio o ustavnoj tužbi ili ako je ustavna tužba bila podignuta tek nakon okončanja prekomjerno dugih postupaka. Takva je praksa navela Europski sud da ocijeni kako čl. 63. UZUS-a nije *uvijek* djelotvorno pravno sredstvo protiv prekomjerno dugih postupaka. U presudi od 26. V. 2005. u predmetu *Debelić Ivan protiv Hrvatske* ESLJP je, podsjetivši da je već prije (cit. presuda u predmetu *Camasso protiv Hrvatske*) utvrdio da čl. 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 49/2002) nije djelotvorno pravno sredstvo u pogledu duljine postupka, izrekao (§§ 42 – 47) da je ustavna tužba prema čl. 63. UZUS-a priznata kao djelotvorno pravno sredstvo u predmetima koji još traju, ali nije utvrđena kao djelotvorno pravno sredstvo za duljinu postupka koji je već dovršen (presuda u predmetu *Šoć protiv Hrvatske* od 9. V. 2003., § 94). Uzevši u obzir da je aplikant, postavivši pitanje nerazumne duljine postupka, mogao očekivati da Ustavni sud riješi njegovu ustavnu tužbu koja je podnesena dok je postupak još trajao, ali je ta tužba odbačena kao nedopuštena, ESLJP je u ovom predmetu konstatirao da je takva praksa Ustavnog suda učinila inače djelotvorno pravno sredstvo nedjelotvornim te je stoga došlo do povrede čl. 13. EKLJP-a. Inače, Ustavni sud je takvu praksu izmijenio svojom odlukom U-III-A-95/03 od 5. V. 2005., tako da od tada rješava o takvim ustavnim tužbama iako je u međuvremenu (prekomjerno dugi) postupak okončan.

nova karika u lancu kršenja toga prava.⁸⁸ Stoga je, nakon kritika iz pera samih ustavnih sudaca⁸⁹, pokrenuta inicijativa da se u Zakon o sudovima, djelomice prema poljskom i talijanskom uzoru, ugradi dodatno pravno sredstvo protiv prekomjernog trajanja postupka o kojem bi se rješavalo u sklopu redovnog sudstva, a Ustavnom sudu bi ostala samo supsidijarna nadležnost, tj. meritorno ispitivanje tek nakon iscrpljivanja toga pravnog sredstva na “nižoj razini”.⁹⁰ To je i učinjeno u novom Zakonu o sudovima, koji je stupio na snagu 29. XII. 2005. (Narodne novine, br. 150/2005; izmjene i dopune: Narodne novine, br. 16/2007, 113/2008 itd.). On je u čl. 27. i 28. propisao novo pravno sredstvo, *zahtjev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku*, kojim je kod nas uspostavio novi, decentralizirani, višeslojni⁹¹ sustav pravnog sredstva (dalje u tekstu: ZZPSRR) protiv prekomjerno dugih sudskih postupaka.

Ne ulazeći u načelne kritike koje su mu upućene⁹², u praksi je primijećen učinak ZZPSRR-a, koji je broj ustavnih tužbi zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku smanjio za više od 95 %.⁹³ No pojavile su se i određene dvojbe oko njegove primjene. S jedne strane, kako Zakon o sudovima nije odredio po pravilima kojeg postupka nadležni redovni sudovi rješavaju o ZZPSRR-u, počelo se, formalističkom primjenom procesnih jamstava iz parničnog postupka, vrijeme odlučivanja o ZZPSRR-u produljivati i tako ponovno dovoditi u pitanje svrhu pravnog sredstva; na to je zakonodavac odgovorio novelom Zakona o sudovima iz 2008. godine (Narodne novine, br. 113/2008), koja je u

⁸⁸ Broj takvih ustavnih tužbi porastao je sa 64 u 2000. godini na 1443 u 2005. godini.

⁸⁹ Vidi Crnić, J., *Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o Ustavnom sudu RH*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 2, vol. 52, 2002., str. 259 – 288; Potočnjak, Ž., *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku – neki prijedlozi za unaprjeđenje hrvatskog sustava na temelju stranih iskustava*, Hrvatska pravna revija, br. 4, vol. 5, 2005., str. 1 – 15. Također: Klarić, P., *Pravo na suđenje u razumnom roku*, Novi informator, br. 5350, 2005., str. 1.

⁹⁰ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 77, str. 377.

⁹¹ *Ibid.*, str. 378.

⁹² J. Crnić (u: *(Ne)ustavni apsurdni (ne)razumnog roka u primjeni članka 29. Ustava: O bilokaciji nadležnosti*, Hrvatska pravna revija, br. 3, vol. 8, 2008., str. 5) ističe da Zakon o sudovima kao običan zakon ne može mijenjati mehanizme u zakonima višeg, ustavnog ranga (UZUS), pa bi stoga trebalo pretpostaviti da i dalje vrijedi mogućnost neposredne ustavne tužbe po čl. 63. UZUS-a za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i, usporedo, pravo na novi ZZPSRR, između kojih bi podnositelj imao pravo slobodnog izbora. No sve dok pred Ustavnim sudom ne bi bila utvrđena ovakva formalna neustavnost zakona koji je umjesto konkurencije predvidio supsidijaritet pravnih sredstava, pravo izbora o kojem Crnić govori ne može pripasti osobama čije je pravo na suđenje u razumnom roku povrijeđeno.

⁹³ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 77, str. 380.

novom čl. 27. st. 3. propisala da se postupak provodi “uz odgovarajuću primjenu pravila o izvanparničnom postupku, u pravilu bez održavanja ročišta” te u čl. 28. st. 3. rok za žalbu skratila na osam dana. Ustavni sud u svojoj odluci U-IIIIVs/2390/2008 od 18. XII. 2008. (Narodne novine, br. 4/2009) odrekao je pravo državnom odvjetništvu da žalbama osporava pravnu zaštitu koju podnositeljima daje Vrhovni sud povodom ZZPSRR-a.⁹⁴ S druge strane, i u malom broju postupaka u kojima je Ustavni sud nastavio odlučivati o ustavnim tužbama prema čl. 63. UZUS-a postavila su se pitanja koja su i dalje upućivala na slabosti novoga sustava, ponajprije na pitanje kompenzacijske mjere ZZPSRR-a i na pitanje izvršenja odluka koje su sudovi donijeli u korist podnositelja tog pravnog sredstva. O njima govorimo u sljedećoj, završnoj točki ovoga rada.

V. PRAVNO SREDSTVO ZA OSTVARENJE PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU: HRVATSKI ZZPSRR I NJEGOVA OBILJEŽJA

Već smo spomenuli da je hrvatski zakonodavac uveo posebno pravno sredstvo protiv prekomjerno dugog trajanja postupka⁹⁵ – ZZPSRR – u Zakonu o sudovima s kraja 2005. godine. Njime je bilo predviđeno: (1) pravo stranke u sudskom postupku prekomjernog trajanja na podnošenje ZZPSRR-a; (2) nadležnost redovnih sudova za odlučivanje o ZZPSRR-u, uključujući prvostupanjski i drugostupanjski postupak; (3) način odlučivanja o ZZPSRR-u; (4) ovlasti suda pri odlučivanju o ZZPSRR-u i dužnosti države u izvršavanju odluka te (5) ustavna tužba protiv odluka redovnih sudova o ZZPSRR-u.⁹⁶ U razmatranju ovih njegovih odredbi kao *tertium comparationis* poslužit će nam odredbe njemačkog Zakona o sudovima (*Gerichtsverfassungsgesetz*, dalje u tekstu: GVG). Postoje stanovite sličnosti u donošenju i svrsi naših i njemačkih propisa. Sličnosti se odnose na istovjetnu motivaciju zakonodavca pri donošenju (i naš i njemački zakonodavac bili su potaknuti na uvođenje pravnog sredstva za ostvarenje prava na suđenje u razumnom roku nakon “opomena” u presudama Europskog suda za ljudska prava⁹⁷ i na sličan decentralizirani višeslojni sustav

⁹⁴ *Ibid.*, str. 381.

⁹⁵ Uzelac (*ibid.*, str. 376) govori o “pravnom sredstvu za trajanje postupka”. Semantički bi bolji izričaj bio “pravno sredstvo protiv prekomjerno dugog trajanja postupka”.

⁹⁶ Potonja je mogućnost, međutim, novelom zakona o sudovima koncem 2009. ukinuta. Vidi *infra* toč. 5.

⁹⁷ Za Hrvatsku to je bila presuda u predmetu *Rajak*, o kojoj smo već govorili (vidi *supra* bilj. 77 i 84), a za Njemačku presuda u predmetu *Sürmeli* (Veliko vijeće) od 8. VI. 2006. i presuda u predmetu *Ommer* od 13. XI. 2008.

pravnog sredstva protiv odugovlačenja postupka).⁹⁸ Razlike se odnose na kvalitetu normizacije: vidjet ćemo iz usporedbe s njemačkim pravom da su relevantne odredbe našeg zakona o sudovima štire i podnormirane te postavljaju pitanja koja naznačujemo na kraju rada.

1) Pravo procesne stranke na podnošenje ZZPSRR-a. Prema čl. 27. st. 1. Zakona o sudovima, “stranka u sudskom postupku koja smatra da nadležni sud nije odlučio u razumnom roku o njezinom pravu ili obvezi ili o sumnji ili optužbi za kažnjivo djelo, može neposredno višem sudu uputiti zahtjev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku”. Iz toga slijedi da su ovlaštenici na podnošenje ZZPSRR-a kod nas samo *stranke* (*a fortiori* i njihovi punomoćnici) u sudskom – dakle građanskom, kaznenom, prekršajnom ili upravnosudskom – postupku. Time je naš zakonodavac dvostruko suzio krug ovlaštenika u usporedbi s njemačkim sustavom, koji to pravo daje *svakome* tko trpi posljedice predugog trajanja sudskog postupka. Njemačkim *Zakonom o pravnoj zaštiti kod predugih sudskih postupaka i kaznenih istraga*⁹⁹ unesene su nove, središnje za materiju zaštite od prekomjernog trajanja postupka, odredbe u §§ 198 – 201 Zakona o sudovima (GVG). One predviđaju pravo *svakog sudionika postupka* tko je pogođen neprimjerenim trajanjem da bude “primjereno oštećen”¹⁰⁰ povodom njegovog “zahtjeva protiv odugovlačenja” (njem.: *Verzögerungsrüge*¹⁰¹) pred nadležnim sudom (§ 198 Abs. 1 GVG-a). To je ispravno: pravo na suđenje u razumnom roku jest *temeljno* ljudsko pravo, koje pripada svakome i ne može biti ograničeno samo na stranke – prema ZZPSRR-u to pravo ne bi imao stranac koji je u nekom našem sudskom postupku drugi sudionik, a ne stranka¹⁰²

⁹⁸ Detaljnije o njemačkom pravnom sredstvu u članku na Wikipediji: *Verzögerungsrüge* (20. IX. 2012).

⁹⁹ *Gesetz über den Rechtsschutz bei überlangen Gerichtsverfahren und strafrechtlichen Ermittlungsverfahren* vom 24. November 2011, BGBl. 2011, str. 2302 – 2312 (dalje u tekstu: RUGSE).

¹⁰⁰ Njem.: § 198 Abs. 1 prva reč.: “Wer infolge unangemessener Dauer eines Gerichtsverfahrens als Verfahrensbeteiligter einen Nachteil erleidet, wird angemessen entschädigt”.

¹⁰¹ U njemačkom *die Rüge* znači “prijekor”, ali u pravu ima smisao upućivanja na nešto ispravno (*Zurechtweisung*). U starom germanskom pravu postojao je kao poseban oblik pravnog sredstva nezadovoljne stranke protiv izreke *skabinskog* (tj. porotničkog) suda, “postupak prekoravanja”, *das Rügeverfahren*. Usp. Bayer, V., *Kazneno procesno pravo, odabrana poglavlja, knjiga II: Povijest kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995.

¹⁰² Koja je kod nas samo *okrivljenik* ili *privatni* odnosno *supsidijarni tužitelj* (čl. 202. st. 12. – 15. ZKP/08).

(npr. u kaznenom postupku žrtva ili oštećenik). Drugo, navedena odredba kod nas se odnosi samo na *sudski* kazneni postupak, a ne i na postupak *kaznenog progona* koji prethodi sudskom kaznenom postupku¹⁰³ i koji provodi državno odvjetništvo. Kako su upravo postupci pokretanja i vođenja kaznenih izvida, kojima državni odvjetnik ostvaruje svoje pravo kaznenog progona, često dugotrajni (upravo zbog toga naš ZKP postavlja posebne rokove za podizanje optužnice, o čemu smo govorili prije pod toč. III.1. b) bb)), okrivljenici su za vrijeme njihova trajanja ostavljeni bez jamstva ZZPSRR-a i upućeni samo na korištenje pritužbe nadležnom državnom odvjetniku zbog odugovlačenja istrage, koja se, međutim, pritužba ne može smatrati djelotvornim pravnim sredstvom jer u potpunosti ovisi o diskrecijskoj ocjeni državnog odvjetnika.¹⁰⁴ S obzirom na to da prema njemačkom ZKP-u postupak državnoodvjetničkih izvida (*Ermittlungsverfahren*) – kao i kod nas – ne pripada u sudski kazneni postupak, RUGSE je posebno propisao pravo na “zahtjev protiv odugovlačenja” u neprimjereno dugim državnoodvjetničkim izvidima, o kojem se odlučuje uz odgovarajuću primjenu odredbi o tom zahtjevu protiv predugog sudskog kaznenog postupka (§ 199 GVG-a). Konačno, naš Zakon o sudovima propušta definirati materijalne kriterije za odlučivanje o osnovanosti ZZPSRR-a i prešutno ostavlja redovnim sudovima da se pri tome koriste parametrima koje je postavio ESLJP (vidi gore toč. IV.1. b)). Njemački RUGSE uočio je potrebu te definicije, ali ju određuje prema kriterijima ESLJP-a propisujući da se primjerenost trajanja nekog postupka određuje prema “okolnostima slučaja, posebice prema težini i značaju postupka te prema ponašanju procesnih sudionika i trećih osoba”.¹⁰⁵

2) Nadležnost redovnih sudova za odlučivanje o ZZPSRR-u prenesena je u čl. 27. st. 1. Zakona o sudovima na *neposredno više sudove* od onih koji vode

¹⁰³ Prema čl. 17. st. 1. toč. 1. ZKP/08 (redovni) kazneni postupak započinje tek potvrđivanjem optužnice od strane optužnog vijeća nadležnog suda.

¹⁰⁴ ESLJP je u presudi od 13. XI. 2008. u predmetu *Ommer protiv Njemačke* izrekao da se pravno sredstvo protiv prekomjernog trajanja postupka može smatrati “učinkovitim” u smislu čl. 13. EKLJP-a ako spriječava povredu i njezino ponavljanje ili za pričinjenu povredu pruža primjerenu pomoć pogođenom; dakle, ako u slučaju prekomjernog trajanja postupka ima akceleratornu funkciju ili predstavlja kompenzatornu mjeru za pričinjenu povredu.

¹⁰⁵ Vidi § 198 Abs. 1 druga reč. GVG. Prema stajalištu Saveznog ustavnog suda (vidi njegovu odluku cit. *infra* u bilj. 110), ta procjena ne uvažava odugovlačenja koja je prouzročila sama stranka koja se na njih pritužuje.

postupak u neprimjereno dugom trajanju (u kaznenom postupku viši je županijski sud ili Vrhovni sud RH, ovisno o odredbama o stvarnoj nadležnosti u čl. 19.d i 19.f ZKP/08; u prekršajnom postupku to je uvijek Visoki prekršajni sud RH). Time je stvoren višeslojni sustav pravnog sredstva protiv prekomjerno dugog trajanja postupaka.¹⁰⁶ Za razliku od toga, njemačko pravo predviđa dvokružni sustav rješavanja “zahtjeva protiv odugovlačenja” s težištem u prvom krugu na sudu koji prekomjerno dugo vodi postupak. U prvom “krugu” podnosi se “zahtjev protiv odugovlačenja” kao remonstrativno pravno sredstvo kod suda kod kojega je predmet u *tijeku postupka* o glavnoj stvari. Time se daje mogućnost tom sudu da ubrza postupak i spriječi daljnje povrede prava na suđenje u razumnom roku. Ako se to ne dogodi, nakon isteka roka od šest mjeseci nakon podnošenja zahtjeva (dilatorni rok) može se podnijeti odštetna tužba (*Entschädigungsklage*) pred nadležnim sudom (za tužbe protiv sudova savezne pokrajine nadležan je njezin Viši zemaljski sud, *Oberlandesgericht*, u čijem okrugu je sjedište pokrajinske vlade; za tužbe protiv sudova federacije Savezni vrhovni sud, *Bundesgerichtshof*; §§ 200 i 201 GVG-a). U kaznenim predmetima koji još nisu ušli u sudski stadij “zahtjev protiv odugovlačenja” podnosi se tijekom izvida nadležnom državnom odvjetništvu, koje ima iste ovlasti u tom pogledu kao i nadležni sud (§ 199 GVG-a), a nakon bezuspješnog proteka roka od šest mjeseci podnositelj može podnijeti odštetnu tužbu nadležnom sudu.

3) Zakon o sudovima nema posebnih odredbi o pretpostavkama i o postupku odlučivanja povodom ZZPSRR-a, već samo upućuje na “odgovarajuću primjena pravila o izvanparničnom postupku, u pravilu bez održavanja ročišta”, u hitnom postupku (čl. 27. st. 3. Zakona o sudovima). Za razliku od toga, njemački GVG detaljnije regulira pretpostavke za pokretanje postupka i za podnošenje odštetne tužbe: propisuje da je propust podnošenja “zahtjeva protiv odugovlačenja” apsolutna procesna smetnja za podnošenje odštetne tužbe (§ 198 Abs. 3 prva reč. GVG-a) te razlikuje situaciju u kojoj se taj zahtjev podnosi za vrijeme pendencije spornog postupka od situacije njegova okončanja: u prvom slučaju “zahtjev protiv odugovlačenja” može se podnijeti samo ako postoji “razlog za brigu da postupak neće biti okončan u primjerenom roku”, pri čemu se u istom predmetu može zahtjev ponoviti tek nakon šest mjeseci. Ako se odugovlačenje javlja u postupku koji slijedi nakon spornog postupka, potrebno je podnijeti novi “zahtjev protiv odugovlačenja” (§ 198 Abs. 3 druga reč. GVG-a) pred sudom koji taj postupak vodi. Takva solucija djeluje “jače”

¹⁰⁶ Uzelac, *op. cit.* u bilj. 77, str. 378.

u smislu akceleratornosti jer prenošenje nadležnosti za odlučivanje o samoj povredi prava na suđenje u razumnom roku na više sudove, kao što je učinjeno u našem Zakonu o sudovima, neminovno produljuje prvostupanjski postupak u kojem se povreda tog prava dogodila.¹⁰⁷ U situaciji u kojoj je sporni postupak već pravomoćno okončan odštetna tužba može se podnijeti najkasnije u roku od šest mjeseci od pravomoćnosti (§ 198 Abs. 5 druga reč. GVG-a).

4) Ovlasti suda pri odlučivanju o ZZPSRR-u i dužnosti države. Prema čl. 28. st. 1. Zakona o sudovima, ako nadležni sud utvrdi da je ZZPSRR osnovan, odredit će rok u kojem sud pred kojim je postupak u tijeku mora odlučiti o pravu ili obvezi ili o sumnji ili optužbi za kažnjivo djelo podnositelja zahtjeva (akceleratorna funkcija), te odrediti “primjerenu naknadu” koja pripada podnositelju zbog povrede njegova prava na suđenje u razumnom roku (kompenzacijska funkcija). Zakon o sudovima ne sadržava nikakve kriterije za određivanje ove naknade i na pitanje o pravnoj prirodi ove naknade ne može se jednostavno odgovoriti. Da nije riječ o naknadi štete koja je odugovlačenjem postupka podnositelju pričinjena, izlazilo bi iz činjenice da za njega ostaju vrijediti opće odredbe o odgovornosti države za štetu zbog nezakonitog i pogrešnog rada njezinih organa, koje Zakon o sudovima na ovom mjestu nije isključio. Stoga bi ta naknada imala prirodu satisfakcije kao posebnog oblika kompenzacije povrede temeljnog prava. Njemački GVG, međutim, izričito određuje da podnositelju “zahtjeva protiv odugovlačenja” pripada pravo na naknadu *štete*, koja obuhvaća materijalnu štetu (osim izmakle dobiti) i nematerijalnu štetu (§ 198 Abs. 1 GVG-a). No naknada nematerijalne štete pretpostavlja da “neki drugi oblik popravljivanja pričinjene povrede¹⁰⁸ nije bio dovoljan” (§ 198 Abs. 2 druga reč. GVG-a): u kaznenim predmetima, kao taj “drugi oblik” dolazi u obzir (izvanredno) ublažavanje kazne, pa čak i obustava kaznenog postupka od strane nadležnog kaznenog suda¹⁰⁹ (§ 199 Abs.

¹⁰⁷ Nedavno je naš ministar pravosuđa najavio izmjene ZZPSRR-a, među kojima je istaknuo da bi se ubuduće nezadovoljna stranka trebala obratiti predsjedniku suda kod kojeg je došlo do odugovlačenja postupka (vidi bilj. 21).

¹⁰⁸ Njem.: “Wiedergutmachung auf anderer Weise”.

¹⁰⁹ U zaključku Az.2 BvR 153/03 od 25. VII. 2003. njemački je Savezni ustavni sud u predmetu u kojem je kazneni postupak trajao sedam i pol godina, konstatiravši da su se u njemu dogodila “neobjašnjiva odugovlačenja” (“nicht zu erklärende Verfahrensverzögerungen”) ukinuo osudu okrivljenika i predmet vratio na ponovno raspravljanje nadležnom zemaljskom sudu, izrekao da “načelo pravne države traži primjereno ubrzanje kaznenog postupka; znatno odugovlačenje, koje su prouzročili

3 GVG-a u vezi sa § 198 Abs. 2 druga reč. GVG-a). Prema GVG-u, tužitelju je olakšano dokazivanje u odštetnoj parnici jer ne mora dokazivati nastanak nematerijalne štete koja se pretpostavlja kod neprimjereno dugog trajanja postupka (§ 198. Abs. 1. GVG-a).

Što se tiče visine novčane naknade, naš Zakon o sudovima traži samo da ona bude “primjerena”, pa se prepušta sudskoj praksi da standardizira njezinu visinu. Prema podacima¹¹⁰ Ustavnog suda, “primjerena naknada” (u kunama) za svaku godinu odugovlačenja koju je on dosuđivao povodom ustavnih tužbi zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku povećavala se postupno od 2003. godine nadalje, i to kako se vidi u sljedećoj tablici:

	25. V. 2003.	4. I. 2005.	25. IV. 2006.	12. VI. 2007.	25. XI. 2008.
redovni postupak	1000	1300	1500	1700	1900
hitni postupak	1500	1500	1800	2000	2200
prije 1997. ¹¹¹	500	700	1000	1500	1700
pristup sudu ¹¹²		1950	2300	2400	2600

Njemački GVG iznos naknade limitira na paušalnu sumu od 1200 eura za svaku godinu procesnog odugovlačenja, s time da sud ipak može, ako mu okolnosti slučaja ukazuju da tolika naknada ne bi bila “pravedna”, naknadu povećati ili umanjiti (§ 198 Abs. 2 treća i četvrta reč.). Naknada se isplaćuje iz državnog proračuna u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva

organi kaznenog *progona*, vrijeđa pravo okrivljenika na pravični postupak. Ocjena u tom smislu donosi se na temelju svih okolnosti slučaja, pri čemu se uvažava odugovlačenje koje su prouzročila pravosudna tijela, ukupno trajanje postupka, težina kaznenog djela, opseg i složenost činjeničnog stanja te značaj duljine pendencije spornog postupka za okrivljenika ... U slučaju odugovlačenja postupka načelo razmjernosti traži da se, s obzirom na negativna opterećenja i učinke koje je odugovlačenje proizvelo za okrivljenika, pažljivo procijeni da li i s kojim se sredstvima država može i dalje služiti u postupanju protiv okrivljenika. Ustavopravne posljedice koje se iz kaznenog materijalnog i procesnog prava trebaju izvesti u slučaju negativnog odgovora na to pitanje mogu obuhvatiti obustavu postupka, ograničenje kaznenog progona ili okončanje postupka oslobođenjem od kazne ili ublažavanjem kazne.” (<http://www.bverfg.de/pressemitteilungen/bvg66-03.html>, 20. IX. 2012.).

¹¹⁰ Koje je sabrala i pripremila Sanja Trgovac, viša ustavnosudska savjetnica i voditeljica Centra za evidenciju i dokumentaciju Ustavnog suda RH.

¹¹¹ Za svakih navršenih pet godina prije stupanja na snagu EKLJP.

¹¹² Riječ je o parničnim postupcima radi naknade štete od Republike Hrvatske kao štetnika u kojima je po sili dvaju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima, iz 1996. i iz 1999. godine, (vezano uz čl. 180. ZOO-a) bio prekinut postupak; sukladno praksi ESLJP-a Ustavni sud utvrđivao je da je u takvim slučajevima došlo i do povrede prava na pristup sudu.

stranke za njezinu isplatu (čl. 28. st. 2. Zakona o sudovima). ESLJP je u presudi Velikog vijeća od 29. III. 2006. u predmetu *Scordino protiv Italije (1)* (br. zahtjeva 36813/97) izrekao da status žrtve povrede čl. 6. st. 1. EKLJP-a o pravu na suđenje u razumnom roku ovisi o visini naknade dosuđene na domaćoj razini: ako je bio bitno niži od visine koju bi dosudio ESLJP, aplikant bi se i dalje smatrao žrtvom takve povrede kojoj pripada “pravedna naknada” prema Konvenciji. Dakle, iznosi koje dosuđuju domaći sudovi mogu biti niži, ali ne smiju biti “nerazumni” u usporedbi s iznosima koje dosuđuje ESLJP; pri tome mjerodavne odluke nacionalnih sudova o povredi prava na suđenje u razumnom roku moraju biti, sukladno pravnoj tradiciji i životnom standardu u državi, donesene žurno i obrazloženo te izvršene vrlo brzo.

5) Ustavna tužba protiv odluka redovnih sudova o ZZPSRR-u. Zakon o sudovima od 21. XII. 2005. (Narodne novine, br. 150/2005) uveo je ZZPSRR u naš pravni sustav.¹¹³ Do tada je Ustavni sud RH bio nadležan u prvom i posljednjem stupnju za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, a ustavna tužba prema čl. 63. UZUS-a bila je u tom smislu jedino pravno sredstvo (o kojem se odlučivalo u predmetima signature U-IIIa). Stupanjem na snagu odredbi čl. 27. i 28. Zakona o sudovima za pružanje zaštite ustanovljeni su redovni sudovi, a Ustavni sud zadržao je dvije vrste postupaka vezanih uz problematiku razumnog roka u čl. 28. st. 3. prema kojem se protiv rješenja Vrhovnog suda RH kojim je odlučeno o žalbi, podnesenoj u roku od 15 dana protiv prvostupanjskog rješenja o ZZPSRR-u, može “pokrenuti” ustavna tužba.¹¹⁴ I

¹¹³ Njemački RUGSE novelirao je Zakon o Saveznom ustavnom sudu (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz*) tako što je uveo “žalbu zbog odugovlačenja postupka” (*Verzögerungsbeschwerde*). Ta žalba ima akceleratorni i kompenzacijski učinak, pod uvjetom da se žalitelj prije toga poslužio “zahtjevom protiv odugovlačenja” pred nadležnim sudom (vidi § 97a i 97b Zakona o Saveznom ustavnom sudu). O njoj odlučuje “mala žalbena komora” (*Beschwerdekammer*) sastavljena od dvaju ustavnih sudaca.

¹¹⁴ Uzelac (*op. cit.* u bilj. 77, str. 379) razlikuje tri scenarija u primjeni ovih propisa: prvi, da o ZZPSRR-u odlučuje u kaznenom postupku županijski sud, protiv čije se odluke može podnijeti žalba VSRH (u prekršajnom postupku o ZZPSRR-u odlučivao je Visoki prekršajni sud, protiv čije se odluke moglo žaliti VSRH); drugi, po kojem o ZZPSRR-u protiv predugog postupka pred županijskim sudom kao prvostupanjskim ili kao drugostupanjskim sudom (ili o ZZPSRR-u protiv predugog trajanja postupka pred Visokim prekršajnim sudom RH) ZZPSRR bi se mogao podnijeti VSRH, protiv čije odluke nema žalbe, ali se mogla podnijeti ustavna tužba na temelju čl. 63. UZUS-a (prema čl. 28. st. 3. Zakona o sudovima) i treći, da se podnositelj pritužuje na trajanje postupka pred VSRH kada ZZPSRR ne bi bio dopušten, ali bi bila moguća ustavna tužba u skladu s odredbama UZUS-a.

dalje je odlučivao o ustavnim tužbama (signiranim kao U-III A), ali samo ako se predmet u trenutku podnošenja ustavne tužbe nalazio na rješavanju kod Vrhovnog suda. Ako ta pretpostavka nije bila ispunjena, Centar za evidenciju i dokumentaciju Ustavnog suda dopisom je ustupao predmete onom sudu koji je prema čl. 27. Zakona o sudovima bio nadležan odlučiti o razumnom roku u prvom stupnju. Drugu vrstu postupaka vodio je pod signaturom U-III V s kao predmete u kojima je ustavna tužba bila podnesena na temelju čl. 62. UZUS-a i u njima je ispitivao je li način na koji je Vrhovni sud primijenio¹¹⁵ odredbe čl. 27. i 28. Zakona o sudovima bio u skladu s Ustavom zajamčenim pravom na suđenje u razumnom roku na način kako ga je tumačio Ustavni sud.

Stupanjem na snagu novele Zakona o sudovima 29. XII. 2009. godine (Narodne novine, br. 153/2009) promijenjen je režim ZZPSRR-a u čl. 28. Zakona o sudovima i uvedeno je novo pravno sredstvo protiv rješenja Vrhovnog suda: žalba tročlanom vijeću Vrhovnog suda. Kao posljedica, počeo se broj U-III V s predmeta Ustavnog suda znatno smanjivati, što je vidljivo iz sljedeće tablice:

Tablica 5: Primljeni/riješeni predmeti prema statistici Ustavnog suda

signatura	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	ukupno primljeno od 1991.	ukupno riješeno od 1991.
I	154	154	133	227	1499	413	5665	5159
II	248	236	121	88	130	99	2815	2774
III	3764	4173	5219	5202	5626	5597	53.877	50.565
III A	55	22	55	180	87	146	4108	3903
III B	27	20	46	37	34	49	295	257
III V s	15	178	181	216	48	-/	638	640

Legenda:

U-I = postupak za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom

U-II = postupak za ocjenu suglasnosti drugih propisa s Ustavom i zakonom

U-III = postupak po ustavnoj tužbi

U-III A = postupak po ustavnoj tužbi i prije nego što je iscrpljen pravni put zbog predugog trajanja sudskog postupka

U-III B = postupak po ustavnoj tužbi i prije nego što je iscrpljen pravni put u slučaju kada se pojedinačnim aktom grubo vrijeđaju ustavna prava

U-III V s = postupak po ustavnoj tužbi zbog nerazmjerno dugog sudskog postupka, a VSRH je odlučivao o dugotrajnosti

¹¹⁵ Vidi *supra* toč. 3.

Kako novela Zakona o sudovima od 29. XII. 2009. nije predviđjela prijelaznu odredbu koja bi odredila način postupanja Ustavnog suda s ustavnim tužbama u predmetima U-IIIIVs zaprimljenim prije i nakon toga datuma, Ustavni je sud sve te ustavne tužbe smatrao žalbom podnesenom Vrhovnom sudu te ih je rješenjem U-IIIIVs-3669/2006 i dr. od 2. III. 2010. ustupio tom sudu – tako da od tog datuma Ustavni sud više nema predmete s tom signaturom. Razlog za takvo rješenje bila je ocjena Ustavnog suda da su člankom 7. novele (u čl. 28. Zakona o sudovima) uvedena najmanje dva stupnja odlučivanja pred redovnim i specijaliziranim sudovima, čime je osigurana djelotvorna pravna zaštita prava na suđenje u razumnom roku.¹¹⁶ Tako se sadašnje postupanje Ustavnog suda vezano uz zaštitu prava na suđenje u razumnom roku svodi, na temelju jednog zaključka stručnog sastanka svih sudaca Ustavnog suda od 2. III. 2010., na sljedeće¹¹⁷ postupovne “scenarije”:

a) Ako se u vrijeme podnošenja ustavne tužbe predmet (u kojem se odlučuje o pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela) nalazio na rješavanju kod Vrhovnog suda, Ustavni sud meritorno će odlučiti o ustavnoj tužbi pod pretpostavkom da se predmet nalazi na Vrhovnom sudu (signatura predmeta U-IIIA). Ustavni sud odlučit će i o takvoj ustavnoj tužbi ako je protiv podnositeljeva ZZPSRR-a zbog duljine istog postupka neposredno viši sud usvojio zahtjev i naložio nižestupanjskom sudu dovršetak postupka, a taj postupak do podnošenja ustavne tužbe još nije bio dovršen (a rok je istekao). U takvom slučaju kao pravno relevantno razdoblje Ustavni sud uzima ono od donošenja odluke višeg suda kojom je nižem sudu naloženo do-

¹¹⁶ Osim toga, Ustavni sud je u navedenom rješenju: (a) utvrdio da se od stupanja na snagu novele Zakona o sudovima iz 2009. zajamčena zaštita prava na suđenje u razumnom roku pred Ustavnim sudom osigurava na temelju čl. 62. UZUS-a protiv pojedinačnog akta tijela državne vlasti ili jedinice lokalne samouprave, kojim je *meritorno* odlučeno o pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, koja se pruža povodom ustavne tužbe nakon što je iscrpljen propisani put pravne zaštite pred redovnim ili specijaliziranim sudovima; (b) podsjetio na svoju nadležnost iz čl. 63. UZUS-a, prema kojem je Ustavni sud i dalje nadležan za odlučivanje o povredi ustavnog prava na suđenje u razumnom roku ako Vrhovni sud, pred kojim se vodi postupak u posljednjem stupnju odlučivanja o pravima i obvezama stranke ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, ne odluči o pravnom sredstvu stranke u razumnom roku.

¹¹⁷ Zapisnici svih stručnih sastanaka s usvojenim zaključcima nalaze se u Centru za evidenciju i dokumentaciju Ustavnog suda. “Scenarije” je sistematizirala Sanja Trgovac.

nošenje odluke do donošenja ustavno sudske odluke (npr. odluka u predmetu U-III-A-3131/2009).

b) Ako se podnositelj ustavne tužbe (koja se signira sa signaturom U-III-A) žali da o njegovu ZZPSRR-u nije nadležni sud odlučio u razumnom roku, Ustavni sud odbacuje ustavnu tužbu s obrazloženjem da prema čl. 63. UZUS-a nije nadležan pružiti ustavnosudsku zaštitu u slučaju nedonošenja akta u postupku u kojem se odlučuje o ZZPSRR-u.

c) Ako je podnositelj podnio ustavnu tužbu (koja se signira s U-III) protiv rješenja tročlanog žalbenog vijeća Vrhovnog suda, Ustavni će sud takvu tužbu odbaciti pozivom na to da osporeno rješenje toga vijeća nije pojedinačni akt iz članka 62. Ustavnog zakona (npr. odluka u predmetu U-III-1853/2011).

d) Ako se stranka obrati Ustavnom sudu umjesto sudu nadležnom prema čl. 27. i 28. Zakona o sudovima, Centar za evidenciju i dokumentaciju takve podneske ustupa nadležnom sudu.¹¹⁸

e) Ako podnositelj "obične" ustavne tužbe, podnesene na temelju čl. 62. UZUS-a u njoj ujedno istakne i povredu ustavnog prava na suđenje u razumnom roku, taj dio ustavne tužbe odbacit će se ako stranka ne dokaže da se koristila pravnim sredstvima za ubrzanje postupaka koje je imala na raspolaganju od 2002. godine nadalje te da ta sredstva u njezinu slučaju nisu bila djelotvorna. Ustavni sud do sada ni u jednom slučaju "obične" ustavne tužbe nije utvrđivao je li ili nije došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku.

Donošenjem odluke o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku od strane redovnog ili specijaliziranog suda još nije u cijelosti ostvarena svrha ZZPSRR-a, posebice u predmetima u kojima se prvostupanjski sud, koji odlučuje o pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela podnositelja, oglušio na svoju zadaću donošenja meritorne odluke u naznačenome roku. Na takvu situaciju reagirao je ESLJP u svojoj presudi od 22. IV. 2010. u predmetu *Praunspurger protiv Hrvatske* (broj zahtjeva 16553/08). U njoj je utvrdio da je Hrvatska povrijedila čl. 6. st. 1. EKLJP-a (aplikant je prigovarao da je duljina ovršnog postupka bila nerazumna zbog neaktivnosti i neučinkovitosti domaćih sudova) te čl. 13. u vezi sa čl. 6. st. 1. EKLJP-a (aplikant je prigovarao da pravna sredstva koja je imao na raspolaganju prema Zakonu o sudovima i postupku U-IIIVs pred Ustavnim sudom nisu bila djelotvorna).¹¹⁹ Naime,

¹¹⁸ U 2010. bilo je 122 takva ustupa.

¹¹⁹ ESLJP je u presudi (§ 47) izrekao da "smatra da obveza koju države imaju na temelju čl. 13. obuhvaća i njihovu dužnost da se pobrinu da nadležna tijela i izvrše odluke donesene povodom pravnih sredstava te konstatira da je već utvrđivao povrede

1. III. 2007. Županijski sud u Splitu utvrdio je povredu aplikantova prava na suđenje u razumnom roku i dosudio mu iznos od 7000 kuna, ujedno određivši općinskom sudu donošenje odluke u ovršnom postupku u roku od šest mjeseci. Kako taj sud nije poštovao navedeni rok, aplikant je podnio Županijskom sudu još jedan ZZPSRR, ali ga je taj sud odbio, pa je Vrhovni sud djelomično prihvatio aplikantovu žalbu i utvrdio da još postoji povreda prava na suđenje u razumnom roku te općinskom sudu odredio novi rok za donošenje odluke u ovršnom postupku, ali nije odredio daljnju novčanu naknadu. Stoga je aplikant podnio ustavnu tužbu (U-IIIvS-343/2009) tražeći da Ustavni sud odredi općinskom sudu konačni rok za završetak ovršnog postupka te dosudi naknadu od 500.000 kuna. Ustavni sud odbio je ovu ustavnu tužbu, prihvativši u cijelosti utvrđenja Vrhovnog suda. Slučaj *Praunsperger* samo je jedan od nekoliko slučajeva u kojima se stranke žale na neizvršavanje naloga za okončanje postupka koje su neposredno viši sudovi donijeli povodom ZZPSRR-a prema čl. 27. i 28. Zakona o sudovima. Podnesci tih stranaka postavili su Ustavni sud pred nova pitanja zaštite prava na suđenje u razumnom roku, i to: Je li Ustavni sud nadležan osigurati provođenje odluka kojima je odlučivano o ZZPSRR-u, odnosno odluka u svojim U-IIIA predmetima? Treba li stranci omogućiti da se obrati Ustavnom sudu zbog neprovođenja naloga viših sudova za donošenje odluke i prije okončanja radovnog sudskog postupka, tj. prije nego što stranka ispuni pretpostavke za podnošenje ustavne tužbe prema čl. 62. UZUS-a (signatura U-III), u okviru čijeg postupka stranka može zatražiti zaštitu ustavnog prava na suđenje u razumnom roku? Konačno, može li se ustavna tužba na temelju čl. 62. UZUS-a podnijeti *samo* zbog dugotrajnosti

u slučajevima kad država nije poštivala taj zahtjev (v. predmet *Iatridis protiv Grčke*, Veliko vijeće, br. zahtjeva 31107/96, § 66). Za Sud bi bilo nezamislivo da čl. 13. Konvencije predviđa pravo na pravno sredstvo i djelotvornost tog pravnog sredstva a da se istovremeno ne osigura i provedba odluka povodom pravnih sredstava. Kad bi se to tumačilo drukčije, došlo bi do situacija koje nisu sukladne načelu vladavine prava, koje su se države obvezale poštivati ... (v. analogno tome, predmet *Hornshy protiv Grčke*, presuda od 19. III. 1997., § 40)". Nadalje je upozorio (§ 48): "Kad je riječ o okolnostima ovog predmeta, Sud primjećuje da su prvo Županijski sud u Splitu, a potom i Vrhovni sud, Općinskom sudu u Makarskoj odredili rok za dovršenje ovršnog postupka. Međutim, Općinski sud nije poštovao rok što mu ga je odredio Županijski sud. Nadalje, iako se podnositelj zahtjeva zbog toga žalio Ustavnom sudu, Ustavni sud je odbio njegovu ustavnu tužbu ne osvrnuvši se pritom na pitanje neizvršenja tih naloga. U tim okolnostima, Sud ne može prihvatiti da su pravna sredstva za duljinu postupka predviđena domaćim pravom u *podnositeljevom predmetu* [istaknuo autor] bila djelotvorna. ... Stoga je u ovome predmetu došlo do povrede članka 13. [Konvencije]".

postupka i pod kojim pretpostavkama? Na ta pitanja Ustavni sud još nije definitivno odgovorio. Možemo samo naznačiti da će se taj odgovor tražiti, u pogledu neprovođenja vlastitih odluka Ustavnog suda, u obavještanju tijela koje je po UZUS-u dužno poduzeti korake da se izvrši određena odluka Ustavnog suda.¹²⁰ U pogledu ustavne tužbe sa samostalnom osnovom povrede prava na suđenje u razumnom roku, nakon pravomoćnog okončanja postupka u kojem je odlučivano o pravima i obvezama građanskopravne naravi ili o sumnji ili optužbi zbog kaznenog djela, Ustavni sud prihvatit će akcesornu nadležnost za odlučivanje o takvoj tužbi na temelju čl. 62. UZUS-a, pod uvjetom da je stranka iscrpila mogućnosti ZZPSRR-a prema čl. 27. i 28. Zakona o sudovima (u takvoj ustavnoj tužbi podnositelj može isticati ukupno prekomjernu duljinu postupka ili preniku “pravednu naknadu”); u suprotnom slučaju, ako podnositelj ne dokaže da je koristio te pravne mogućnosti, takva će se ustavna tužba odbaciti. Konačno, u pogledu neprovođenja odluka redovnih i specijaliziranih sudova povodom ZZPSRR-a, svojevrstne “šutnje sudstva”, kada uopće nema odluke državnog tijela kojom se krši ustavno pravo na suđenje u razumnom roku, nema ni pretpostavke iz čl. 62. UZUS-a za podnošenje ustavne tužbe, pa je izlaz jedino u noveliranju UZUS-a *de lege ferenda* ili u tome da sam Ustavni sud “aktivistički” prihvati nadležnost za neprovođenje svojih odluka ili odluka sudova povodom ZZPSRR-a.

¹²⁰ Na stručnom sastanku svih sudaca Ustavnog suda 26. IX. 2011. godine zaključeno je da se u pogledu neizvršavanja odluka redovnih i specijaliziranih sudova o ZZPSRR-u uputi izvješće Hrvatskom saboru. U pogledu neizvršenja U-III A odluka samog Ustavnog suda, Ustavni sud za sada neće prihvatiti nadležnost odlučivanja o neizvršavanju odluke Ustavnog suda nego će podnesak stranke “vezati” uz predmet U-III A, spis dostaviti tajniku Suda, koji će o tome obavijestiti Vladu RH (zaključak XI. stručnog kolegija sudaca Ustavnog suda od 28. V. 2012.).

Summary

Davor Krapac *

DURATION OF CRIMINAL PROCESS AND THE RIGHT TO A TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME

The starting assumption of this paper is that an efficient and fair criminal trial is that whose duration was proportional to the circumstances of the case and in which the court correctly decided about the innocence or guilt of the defendant, and in the latter case pronounced a lawful criminal sanction. In the first part of the paper the author investigates the duration of criminal trials in the Republic of Croatia from the data on unresolved cases appearing before municipal and county courts according to the ratio of the case turnover and the disposition time from the moment of filing criminal report to the verdict. Statistics show that the general situation regarding the average length of criminal procedures is better than the public assessment in the Republic of Croatia: the median of the average duration of criminal procedures in 2009 and 2010 was 6-12 months, while the clearance rate has a constant rate of increase by 2-5 %. In addition, the clearance rate in Croatia is higher than in many other member states of the Council of Europe; it equals 106 % per annum, which is much better than in 21 countries which have the rate lower than 100 %. This suggests that the public perception, often abused by the media, that criminal judges are slow and inefficient in carrying out their duties, is incorrect. The second part of the paper deals with procedural forms intended for expedited criminal procedures (provisions of the CPA 2008 on procedural deadlines and consequences of missing them) and special procedural forms aimed at the prevention and sanctioning of abuse of procedural actions by the parties. The author assumes the difference between “active” and “passive” rights of defence and warns that it is possible to prescribe sanctions only for the former, i.e. the so-called procedural sabotages, which must be legally regulated and, in a concrete case, determined by the court in both objective and subjective terms. Further, the author presents the general benchmarks for calculating the reasonable duration of trial according to the practice of the European Court of Human Rights, with a particular regard to the judgments of this court in cases against the Republic of Croatia, resulting in positive obligations for the state to secure the right to a trial within a reasonable time no matter whether the duration of trial was found “unreasonable” (like in the cases of Camasso and Jeans), or it was another substantive right from the European Convention of Human Rights that was violated (which implies

* Davor Krapac, Ph. D., Fellow of the Croatian Academy of Sciences and Arts, Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, Zagreb; Judge of the Constitutional Court of the Republic of Croatia, Trg sv. Marka 4, Zagreb; Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

that the justice system was disorganised or inefficient, like in the cases Skendžić and Krznarić, Jularić, D.J., V.D., Đurđevići, Beganović, Getoš Magdić, Šuput, Dervishi). Finally, the author presents the characteristics of the Croatian request for the protection of the right to a trial within a reasonable time as a specific acceleratory and satisfactoral legal remedy, and compares it with the German Verzögerungsrüge, introduced in 2011, and concludes that the domestic legal remedy in Croatia is still underregulated what requires a comprehensive legislative intervention.

Key words: criminal procedure, speedy trial, principle of fairness in criminal procedure